

AZƏRBAYCAN DİLİ 4

tədris dili

METODİK VƏSAİT

1-ci hissə

RAFIQ İSMAYILOV, ÜLKƏR NURULLAYEVA, ŞƏHLA ZAHİDOVA,
İRADƏ BAYRAMOVA, Aysel XANALIYEVA, KÖNÜL CƏLİLOVA

AZƏRBAYCAN DİLİ

tədris dili

Ümumi təhsil müəssisələrinin 4-cü sinifləri üçün
Azərbaycan dili fənni üzrə dərsliyin
METODİK VƏSƏİTİ
(1-ci hissə)

©Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

**Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)**

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az
saytında əlçatandır. Bu nəşrin məzmunundan istifadə edərkən
sözügedən lisenziyanın şərtlərini qəbul etmiş olursunuz:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir.

Nəşrdən kommersiya məqsədilə istifadə qadağandır.

Törəmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya şərtlərilə yayılmalıdır.

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
artitrm2017@gmail.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏHLA ZAHİDOVA

GİRİŞ

1. Dərslərin strukturu 3
2. Məzmun vahidlərinin saatlar üzrə bölgüsü 4
3. Məzmun standartları və təlim nəticələri 5

DƏRSLƏR ÜZRƏ ŞƏRHLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR**I BÖLMƏ. FƏRD VƏ TOPLUM**

- Bölmənin icmalı 10
1. Dostluğun gücü..... 12
 2. Özünə inan 18
 3. Ünsiyyət 22
 4. Hüquqlarımız..... 28

II BÖLMƏ. QARABAĞ – ANA YURDUM

- Bölmənin icmalı 33
1. Qarabağ xanlığı..... 36
 2. Yaddan çıxmaz Qarabağ..... 43
 3. Qarabağ Azərbaycandır!..... 50
 4. Qəhrəmanlarımızı tanıyaq..... 55

III BÖLMƏ. SEVİMLİ QƏHRƏMANLARIM

- Bölmənin icmalı 61
1. Vəfalı dost 64
 2. Dəniz gözəli 71
 3. Macərələr aləmində 78
 4. Yenilməz qəhrəmanlar 85

IV BÖLMƏ. İŞARƏLƏR VƏ SİMVOLLAR

- Bölmənin icmalı 93
1. Yazıda işarələr 95
 2. Musiqidə işarələr 101
 3. Simvollar 106
 4. Həyatımızdakı işarələr.....112

GİRİŞ

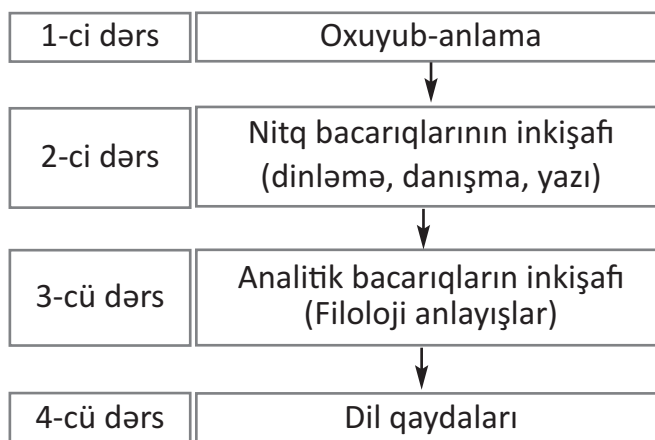
1. Dərsliyin strukturu

4-cü sinifdə də Azərbaycan dilinin tədrisi 8 mərhələdən ibarətdir. Dərslik komplektində bu mərhələlər ayrı-ayrı bölmələr (tədris vahidləri) şəklində təqdim olunmuşdur. Hər yarımil üçün 4 bölmə nəzərdə tutulmuşdur. Hər bir bölmə giriş dərsi, dörd fəsil və ümumiləşdirici təkrardan ibarətdir. Dərsliyin hər bir hissəsinin sonunda “Söz boğçası” rubrikasında verilmiş sözlərin izahı təqdim olunmuşdur.

Giriş dərində bölmənin ümumi mövzusu ilə bağlı mətn və vizual materiallar üzərində iş aparılır: şagirdlərin mövzu ilə bağlı bilikləri dinlənilir, açar sözlər izah olunur, dinləmə və ya oxu mətni əsasında mövzu haqqında təsəvvür dərinləşdirilir.

Ümumiləşdirici təkrar dərində müvafiq bölmədə mənimsədilmiş filoloji bacarıqlar xatırladılır, dil qaydalarının tətbiqi üzrə çalışmalar yerinə yetirilir.

Dərslikdə ən kiçik məzmun vahidi fəsildir. O, əsasən, dörd dərsi əhatə edir. Fəsildə müəyyən mövzu zəminində hər bir nitq bacarığının inkişafı üçün materiallar verilir. Ona görə də dərsliyin məzmun kompozisiyası haqqında danışarkən bir dərsin deyil, fəsli təşkil edən mərhələlərdən danışmaq lazım gəlir. Hər dər bir mərhələni əhatə edir:

1) **Oxu.** Şagirdlər mətni oxuyur, mövzu üzrə yeni məlumat əldə edirlər; bu zaman müxtəlif oxu strategiyaları tətbiq olunur: növbəli oxu, istiqamətləndirilmiş oxu və s.

2) **Dinləmə, danışma, yazı.** Əldə etdikləri məlumat və ya ideya ətrafında danışır (müzakirə, debat), yazır (təqdimat, esse), dinlədiklərini oxuduqları ilə müqayisə edirlər.

3) **Təhliletmə bacarığı.** Bu dərində mətnin təhlili üçün vacib olan filoloji anlayışlar mənimsədilir. Şagirdlər janrlar, kompozisiya elementləri, leksik kateqoriyalar, təqdimat üsulları və s. ilə bağlı yeni terminləri mənimsəyirlər; yaradıcılıq tələb edən tapşırıqları yerinə yetirməklə həmin anlayışları mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

4) **Dil qaydaları.** Hər fəsildə ekspressiv nitq bacarıqları (danışma, yazı) üçün praktiki əhəmiyyət daşıyan müəyyən dil qaydası mənimsədilir. Möhkəmləndirici tapşırıqlardan sonra şagirdlər həmin qaydanı yazıda tətbiq edirlər.

Fəsillərdə əsas fəaliyyət oxu üçün nəzərdə tutulmuş mətn(lər) üzərində qurulur, bütün məzmun xətləri üzrə standartlar müvafiq mövzuya aid nitq materialı üzərində reallaşdırılır.

Bu struktur hər bir fəsildə müxtəlif məzmun xətlərinə aid standartların taksonomiyasının mərhələlərinə uyğun reallaşdırılmasına imkan yaradır.

2. Məzmun vahidlərinin saatlar üzrə bölgüsü

3-cü sinifdə Azərbaycan dilinin tədrisinə 306 saat ayrılır: 34 həftə x 9 saat. 1-ci yarımda bölmə və fəsilərin saatlar üzrə bölgüsü aşağıdakı kimidir.

Fəsil	Mövzu	Dil qaydası	Dərs	Saat
1-ci bölmə. FƏRD VƏ TOPLUM				
Giriş			1	2
1	Dostluğun gücü	Sözlərin düzgün yazılışı	4	8
2	Özünə inan	Qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlər	4	8
3	Ünsiyyət	Sözlərdə bəzi saitlərin yazılışı	4	8
4	Hüquqlarımız	Qoşasaitli sözlər	4	8
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
1-ci bölmə üzrə cəmi			18	36
2-ci bölmə. QARABAĞ – ANA YURDUM				
Giriş			1	2
1	Qarabağ xanlığı	İsmi hallanması	4	8
2	Yaddan çıxmaz Qarabağ	Sifətin dərəcələri	4	8
3	Qarabağ Azərbaycandır!	Zərf	4	8
4	Qəhrəmanlarımızı tanıyaq	İşarə əvəzlilikləri	4	8
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
2-ci bölmə üzrə cəmi			18	36
3-cü bölmə. SEVİMLİ QƏHRƏMANLARIM				
Giriş			1	2
1	Vəfalı dost	İsmi və feili birləşmələr	4	8
2	Dəniz gözəli	Cümlə üzvləri	4	8
3	Macəralar aləmində	Feili xəbər və ismi xəbər	4	8
4	Yenilməz qəhrəmanlar	Cümlənin ikincidərəcəli üzvləri	3	6
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
3-cü bölmə üzrə cəmi			17	34
4-cü bölmə. İŞARƏLƏR VƏ SİMVOLLAR				
Giriş			1	2
1	Yazıda işarələr	Üç nöqtə	4	8
2	Musiqidə işarələr	“O”, “Bu” işarə əvəzliliklərindən sonra vergül	4	8
3	Simvollar	Defis işarəsi	4	8
4	Həyatımızdakı işarələr	Plakatda işarələr	3	6
Ümumiləşdirici təkrar			1	2
4-cü bölmə üzrə cəmi			17	34
I yarımil üzrə ümumiləşdirici təkrar			1	2
CƏMİ			71	142

Əvvəlki siniflərdə olduğu kimi, bu sinifdə də sərbəst saatlar nəzərdə tutulmuşdur. Müəllimlərə həmin saatlarda aşağıdakı fəaliyyətləri qurmaq tövsiyə olunur:

1. Sinifdən xaric oxu
2. Müxtəlif tipli imla mətnlərinin yazılması
3. Həftə ərzində gözlənilən səviyyədə reallaşmamış təlim nəticələri üzrə iş
7. Layihə tapşırıqları üzrə təqdimatlar
8. Formativ və kiçik summativ qiymətləndirmənin, eləcə də özünüqiymətləndirmənin təşkili

3. Məzmun standartları və təlim nəticələri

Aşağıda məzmun standartlarının tədris prosesində reallaşdırılması yolları açıqlanır. Hər dərstdə bir və ya bir neçə alt standart reallaşdırılır. Dərslərdə qoyulan təlim məq sədləri – gözlənilən şagird nailiyyətləri məzmun standartlarına doğru aparan addımları və ya standartların reallaşma üsullarını göstərir

Standartlar və təlim nəticələri	Qiymətləndirmə standartları
1.1. Dinləmə	
1.1.1. Dinlədiyi mətni anladığını nümayiş etdirir.	
• Qeyd götürməklə dinləyir • Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir • Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikir və faktları müəyyənləşdirir	• Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir. • Mətni dinləyərkən açar sözləri seçir. • Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir. • Məlumatlara uyğun təsvirləri seçir.
1.1.2. Dinlədiyi fikrə münasibət bildirir.	
• Dinlədiyi fikirlə bağlı mövqeyini şərh edir	• Mətndəki faktlara münasibət bildirərkən əldə etdiyi məlumatlara istinad edir.
1.2. Danışma	
1.2.1. Müşahidə etdikləri, dinlədikləri və oxuduqları haqda danışır.	
• Araşdırdığı məlumatlar və tərtib etdiyi suallar əsasında müəssahibi ilə dialoq qurur • Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir • Sitat gətirməklə fikrini əsaslandırır • Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır • Fikirlərini arqumentlərlə izah edir	• Müsahibə hazırlayıb təqdim edir. • Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır. • Mövzu ilə əlaqədar həyatdan misallar gətirməklə danışır. • Müsahibə almaq üçün suallar tərtib edir. • Əldə etdiyi məlumatlardan çıxış edərək bəyatinin məzmununu şərh edir • Şəxsi həyatından nümunələr gətirməklə fikrini əsaslandırır. • Şəkil üzrə fikirlərini bildirir. • Mətndən əldə etdiyi məlumatlar əsasında fikirlərini şərh edir və əsaslandırır. • Mövzu üzrə fikir bildirir və əsaslandırır. • Mətndəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir. • Mətni dinləyir və qeyd götürür.
1.2.2. Mövzu üzrə əldə etdiyi məlumatları rabitəli mətn şəklində təqdim edir.	
• Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır • Mətni götürdüyü qeydlər əsasında nəql edir • Mövzu üzrə apardığı araşdırmaların nəticələrini təqdim edir • Oxuduğu və ya dinlədiyi mətni nəql edir	• Şəkil üzrə mətn qurub danışır. • Dinlədiyi mətni nəql edir. • Verbal və qrafik materialları müqayisə etməklə danışır. • Şifahi nitqində uyğun sintaktik konstruksiyalardan və ifadələrdən istifadə edir • Şifahi nitqində fikirlərin məntiqi ardıcılığına riayət edir. • Əldə etdiyi məlumatlardan çıxış edərək şeirin məzmununu şərh edir • Əldə etdiyi məlumatlardan çıxış edərək bəyatinin məzmununu şərh edir • Mövzu üzrə divar qəzeti hazırlayır. • Mətni tərtib etdiyi plan əsasında nəql edir. • Şəkillərdən əldə etdiyi məlumatlar əsasında yazılı təqdimat hazırlayır. • Plakat əsasında mövzu üzrə danışır.
1.2.3. Danışarkən ədəbi dilin normalarına və mətnin məzmun-struktur tələblərinə riayət edir.	
• Danışarkən dil normalarına uyğun sintaktik konstruksiyalardan istifadə edir • Şifahi nitqində fikirlərin məntiqi ardıcılığına riayət edir • Şifahi nitqində öyrəndiyi yeni sözlərdən istifadə edir	
2.1. Söz ehtiyatı	
2.1.1. Rast gəldiyi yeni sözlərin mənasını müəyyən edir.	

• Sözüň həqiqi və məcazi (törəmə) mənaları arasındakı bağlılığı müəyyən edir • Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir • Sözüň kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir • Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözüň mənasını müəyyən edir • Lüğətdən istifadə etməklə sözüň mənasını müəyyən edir • Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir	• Sözüň məcazi mənasını müəyyənləşdirir. • Frazoloji ifadələrin mənasını müəyyənləşdirir. • Çoxmənalı sözüň məndəki mənasını müəyyənləşdirir. • Yaxınmənalı sözləri müəyyənləşdirir. • Oxşar səslənən, lakin mənasına görə fərqlənən sözlərə aid cümlə qurub yazır. • Cümləni tamamlamaq üçün kontekstə uyğun gələn sözü müəyyən edir. • Şifahi nitqində öyrəndiyi yeni sözlərdən istifadə edir. - Müxtəlif qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılış qaydasına əməl edir. • Nəzmi nəsrə çevirib yazır. • Kontekstdən çıxış edərək izaha uyğun sözləri müəyyən edir.
2.1.2. Söz və ifadələrin həqiqi və məcazi mənalarını fərqləndirir.	
• Sözüň həqiqi və məcazi (törəmə) mənaları arasındakı bağlılığı müəyyən edir • Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir • Frazoloji birləşməni həqiqi mənalı söz birləşməsindən fərqləndirir • Çoxmənalı sözüň və omonimin kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir	• Frazoloji birləşmələri həqiqi mənalı feillə əvəz edir. • Sözüň məndəki mənasını müəyyənləşdirir. • Frazoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir. • Sözüň kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir. • Bayatı janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.
2.1.3. Bədii ifadələrin nitqdəki rolunu dəyərləndirir.	
• Məndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir	
2.1.4. Söz və ifadələri izah etmək bacarığını nümayiş etdirir.	
2.2. Oxu	
2.2.1. Müvafiq mətnləri düzgün, səlis, intonasiya ilə oxuyur.	
• Mətni intonasiya ilə oxuyur • Fikirlərini arqumentlərlə izah edir • Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur. • Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözüň mənasını müəyyən edir	• Məndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir. • Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır. • Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir. • Məndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır. • Şeiri intonasiya ilə oxuyur.
2.2.2. Açıq şəkildə ifadə olunmuş informasiyanı mənimsədiyini nümayiş etdirir.	
• Epizodların məndəki ardıcılığını müəyyən edir. • Bədii məndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir. • Bədii məndə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir • Oxuyarkən qabaqcadan müəyyən olunmuş sualların cavablarını məndən seçir • Tarixi-informativ məndəki hadisələrin xronoloji ardıcılığını müəyyən edir • İnformativ məndə fikir və arqumentlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən edir. • İnformativ məndəki əsas faktları müəyyən edir. • Məndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır • Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir • Verbal-qrafik informasiyanı (məlumat vərəqi, cədvəl, sxem) mənimsədiyini nümayiş etdirir	• Mətnə əsasən hekayə xəritəsini tamamlayır. • Mətn üzrə faktoloji sualları cavablandırır. • Epizodların məndəki ardıcılığını müəyyən edir. • İnformativ məndən varlığın əsas xüsusiyyətlərini seçir. • Mətnin məzmunu ilə bağlı fikirlərini bildirir. • İnformativ məndəki faktları qruplaşdırır. • Əldə etdiyi məlumatlara əsasən fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir. • Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir. • Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir. • Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir. • Faktlardan istifadə etməklə məndə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir. • Şeirin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir. • Məndəki açar sözləri seçir və yaddaş xəritəsini tamamlayır. • Məndəki əsas faktları seçir. • Məlumat vərəqindən əldə etdiyi məlumatları təqdim edir.

2.2.3. Mətni məzmun, struktur, dil-üslub və obrazlar sistemi baxımından təhlil edir.

- Sətirləti fikir və informasiyanı izah edir.
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir
- Mətnin bitkin hissələrini yarımbaşlıqlarla adlandırır
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyyə, illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıq və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir
- Oxuduğu mətnlərin ideya yaxınlığını müəyyən edir
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir
- Bayatı janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir
- Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir
- Mətnin struktur elementlərini (illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıq və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir
- Obrazlar xəritəsi tərtib edir
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir

- Sətirləti informasiyanı müəyyənləşdirir.
- Bayatı janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.
- Obrazın davranışının və keçirdiyi hissələrin səbəbini izah edir.
- Mətnin tərkib hissələrini müəyyən edir
- Baş qəhrəmanın obraz xəritəsini tamamlayır.
- Baş qəhrəmanın keçirdiyi hissələrin səbəbini müəyyən edir.
- Oxuduğu və dinlədiyi mətnləri müqayisə edir.
- Varlığın xarakterindəki əsas xüsusiyyətini müəyyənləşdirir.
- Obrazın xarakteri haqqında fikir yürüdür.
- Mətnləri növünə, məzmununa və ideyasına görə müqayisə edir.
- Əsərin baş qəhrəmanı haqqında fikirlərini əsaslandırır.
- Oxuduğu mətnlərin ideya yaxınlığını müəyyən edir.
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.
- Divar qəzetinin məzmun və strukturunu mənimsədiyini nümayiş etdirir.
- Illüstrasiya ilə mətnin müvafiq hissəsini uyğunlaşdırır.
- Obrazlar xəritəsi tərtib edir.
- Mətndəki hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.
- Allegorik obrazları müəyyən edir.
- Şeirdə buraxılmış durğu işarələrini bərpa edir.
- Girişdən əsas hissəyə keçid olan cümləni müəyyən edir və onu əvəz edəcək cümləni yazır.
- Mətnin sonluq hissəsinin başladığı ifadəni müəyyən edir.
- Mətndəki abzaslara uyğun yarımbaşlıqlar yazır.
- Keçid cümləni müəyyən edir.
- Əsas hissədəki məlumatları qruplaşdırır və yaddaş xəritəsini tamamlayır.
- Mətndəki faktlara əsasən verilmiş fikirləri əsaslandırır.

2.2.4. Mətndəki hadisə və faktlardan nəticə çıxarır və əsas fikri müəyyən edir.

- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir
- İnformativ mətndəki fakt və fikirlərdən çıxış edərək müəllifin məqsədini müəyyən edir
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisənin səbəbini və nəticəsini müəyyən edir
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir
- Müəllifin məqsədini (məlumat vermək, əyləndirmək, inandırmaq, təlimat vermək, cavab axtarmaq) müəyyən edir

- Mətnin ideyasına uyğun fikirləri seçir.
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir
- Əsərin ideyasına uyğun atalar sözü seçir.
- Mətndəki məlumatlar əsasında yeni informasiya əldə edir.
- Illüstrasiyadan istifadə etməklə mətnin məzmunu ilə bağlı əlavə məlumat əldə edir.
- Hadisələrin xronoloji ardıcılığını müəyyən edir.
- Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir.
- Verilmiş situasiyaya uyğun sualları cavablandırır.
- Mətnin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir.
- Mətni yazmaqda müəllifin məqsədini müəyyən edir.
- Mətnə uyğun yazılmış annotasiya ilə fikirlərini müqayisə edirlər.
- Şəkillər əsasında verilmiş informasiyanı cümlələr şəklində ifadə edirlər.

2.2.5. Mətndəki fakt, hadisə və obrazlara münasibət bildirir.

- Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətndəki fakt və fikirlərə münasibət bildirir
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir

- Mətndəki obrazların davranışlarına münasibət bildirir.
- Tarixi mənbəyə əsasən mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir.
- Mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir.
- Mətndəki faktlara münasibət bildirərkən əldə etdiyi məlumatlara istinad edir.
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir.
- Oxuduğu mətnə istinad etməklə fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.

2.2.6. Mətnin məzmununa yaradıcı yanaşmaqla onu təxəyyülünə uyğun dəyişdirir və ya genişləndirir.	
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir - Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır	Mətnin davamı ilə bağlı fərziyyə irəli sürür.
3. Yazı	
3.1.1. Dinlədiyi, oxuduğu, həyatda gördüyü hadisə və faktlar əsasında mətn yazır.	
- Hər hansı hadisəni ssenari və ya dialoq şəklində yazılı təqdim edir - Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir - Mənzum mətni nəsrə çevirərək yazır - Oxuduğu informativ məndəki əsas faktları yazıda əks etdirir - Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır - Məndəki obrazları xarakterizə edir - Informativ mətnlər əsasında tezislər yazır	- Mətnin məzmununa uyğun ssenari yazır. - Mətnin illüstrasiyalara uyğun epizodlarını yazır. - Dinlədiyi mətnin qısa məzmununu yazır. - Mövzuya uyğun dialoji mətn yazır. - Informativ mətnin mövzusu ilə bağlı faktları yazıda əks etdirir. - Təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir. - Şahid olduğu və ya iştirak etdiyi hadisə haqqında məlumat (xəbər) yazır. - Məndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır. - Dinlədiyi və ya oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazır. - Informativ mətnin məzmununu yazır.
3.1.2. Fakt, hadisə, fikir və duyğularını yazıda əks etdirir.	
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir - Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir - Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır - Məqsədə uyğun olaraq sadə pragmatik mətnlər (təlimat, gündəlik, açıqca, elan, şüar, xülasə, izahat) yazır - Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçikhəcmli mətn yazır - Oxuduğu mətn haqqında rəy yazır - Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır	- Mətn haqqında rəy yazır. - Obrazın dilindən baş qəhrəmana məktub yazır. - Təlimata uyğun elan hazırlayır. - Dinlədiyi və ya oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazır. - Təlimat xarakterli təqdimat yazır. - Açar sözlər və şəkillər əsasında mətn yazır. - Məndəki obrazları xarakterizə edir. - Verilmiş açıq söz və şəkillərdən istifadə edərək kiçikhəcmli mətn yazır. - Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır. - Qeydlər əsasında informativ mətn yazır.
3.1.3. Mövzu ilə bağlı yazılı təqdimat hazırlayır.	
- Qrafik informasiyanı yazıda rabitəli cümlələr şəklində təqdim edir - Tarixi hadisələrə aid xronoloji cədvəl tərtib edir - Mövzu üzrə divar qəzeti üçün materiallar hazırlayır - Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem və s.) hazırlayır	- Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rabitəli mətn şəklində təqdim edir. - Mövzu üzrə divar qəzeti hazırlayır. - Kitab haqqında annotasiya yazır. - Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem) şəklində təqdim edir. - Davranış qaydalarını tərtib edir. - Verilmiş işarələrə uyğun qaydalar tərtib edir. - Araşdırma materialları əsasında divar qəzeti hazırlayır. - Şəkillər əsasında verilmiş informasiyanı cümlələr şəklində ifadə edirlər. - Plakatda verilmiş məlumatları rabitəli mətnə çevirib yazır. - Verilmiş mövzular üzrə plakatlar hazırlayır.
3.1.4. Yazıda ədəbi dilin normalarına və mətnin məzmun-struktur tələblərinə riayət edir.	
- Başqasının yazısını dil qaydalarına uyğun təkmilləşdirir - Fakt, hadisə və fikirləri mətnin abzas və hissələri üzrə strukturlaşdırır - Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir	- Müxtəlif qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılış qaydasına əməl edir. - Tərkib hissələrini müəyyənləşdirməklə şeiri öz sözləri ilə yazır - Müxtəlif qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılış qaydasına əməl edir. - Sözlərdə “ü” və “u”, “ü” və “i”, “a” və “ə” saitlərinin düzgün yazılışını müəyyənləşdirir. - Kitab haqqında annotasiya yazır.

4. Dil qaydaları	
4.1.1. Sözün tərkibi və söz yaradıcılığı üzrə bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirir.	
• İşarə əvəzliliklərini fərqləndirir	• İşarə əvəzliliklərinin qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyən edir. • “O” əvəzliyinin şəxs və işarə bildirdiyini müəyyənləşdirir.
4.1.2. Mənimsədiyi orfoqrafiya qaydalarını sözlərin yazılışında tətbiq edir.	
• Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir • Sözlərin böyük hərfə yazılış qaydasına əməl edir • Sözlərdə saitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir • Azaltma və çoxaltma dərəcəsində işlənən sifətləri düzgün yazır	• Bir “y” və qoşa “yy” ilə yazılan sözləri fərqləndirir. • Söz ortasında səslənən [m] samitinin bəzən “m”, bəzən də “n” kimi yazıldığı sözləri fərqləndirir. • Eyni qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılış qaydasına əməl edir. • Təmsildə obraz adlarının böyük hərfə yazılma səbəbini izah edir. • Sözlərdə “o” və “a” saitlərinin düzgün yazılışını müəyyənləşdirir. • Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir. • Sözlərdə sait və samitləri düzgün yazır. • Sifətləri düzgün yazır. • Cümlədə sifəti uyğun dərəcədə işlədir. • Sözlərdə “ü” və “u”, “ü” və “i”, “a” və “ə” saitlərinin düzgün yazılışını müəyyənləşdirir. • Qoşasaitli sözləri düzgün yazır.
4.1.3. Cümlədə sözləri leksik-qrammatik xüsusiyyətlərinə uyğun işlədir.	
• Cümlədə isimləri uyğun halda işlədir • Sifətin dərəcələrini fərqləndirir • Zərfin ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir	• Həm zərf, həm də digər nitq hissəsi kimi işlənən sözləri fərqləndirir. • İsimləri cümlədə müvafiq halda işlədir.
4.1.4. Mənimsədiyi qrammatik qaydalara uyğun söz birləşməsi və cümlə qurur.	
• Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, əvəzlilik, zərf) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir • Sözlər arasında mənə əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur • Söz birləşmələrini növünə görə bir-birindən fərqləndirir • Söz və söz birləşmələrini cümlələrdə müxtəlif sintaktik vəziyyətlərdə işlədir • Söz birləşməsi və cümlə qurarkən uyğun qrammatik şəkilçilərdən istifadə edir • Məqsəddən asılı olaraq nəqli, sual, əmr cümlələri qurur	• Sifətin dərəcəsini müəyyənləşdirir. • İsmi cümlədə uyğun halda işlədir. • Cümlədə işlənmiş zərfi müəyyənləşdirir. • İşarə əvəzliyinin əvəz etdiyi söz müəyyən edir. • İsmi və feili birləşmələri fərqləndirir. • Cümlə üzvünün sualını müəyyən edir • Cümlələrdə mübtəda və xəbərin yerini müəyyən edir. • Söz və söz birləşmələrinin cümlədəki funksiyasını izah edir. • İsmi və feili xəbəri fərqləndirir. • Baş və ikinci dərəcəli üzvü fərqləndirir. • İkinci dərəcəli üzvlərin rolunu müəyyən edir. • Məqsəddən asılı olaraq cümlənin növlərini müəyyən edir. • Üç nöqtənin funksiyasını izah edir. • Cümlənin formalaşmasında ikinci dərəcəli üzvlərin rolunu müəyyən edir.
4.1.5. Cümlədə müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir.	
• Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir • Durğu işarələrinin funksiyasını müəyyən edir • O, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün düzgün işlənmə qaydasını müəyyən edir	• Bədii və informativ mətndəki məlumatları müqayisə edir. • Məqsəddən asılı olaraq cümlənin növlərini müəyyən edir. • Cümlənin sonunda müvafiq durğu işarələrini müəyyən edir. • Üç nöqtənin funksiyasını izah edir. • O, bu əvəzliliklərindən sonra uyğun yerlərdə vergülü bərpa edir. • Durğu işarələrindən yerində istifadə edir. • Sual cümlələri qurur. • O, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün yerini müəyyən edir. • Uyğun yerlərdə durğu işarələrini bərpa edərək mətni köçürür.

Mövzu		Fərd və toplum
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	- Hər hansı hadisə, varlıqla bağlı fikir və təəssüratları haqqında danışma - Oxuduğu və ya dinlədiyi mətni nəql etmə
	Söz ehtiyatı	- Yeni sözlər: akkord, cürətlənmək, təbəssüm, suflyorluq, mızıldanmaq, sözləşmək, qürur, mənlik, heyət, nigaran, gərgin, intizarla, gicitkən, büzüsmək, alışmaq, göynəmək, dalamaq, bərbər, ülgüc, fitil, həsir, koramal, meh. - Frazeoloji birləşmələr: çulunu sudan çıxarmaq, göz-qaş eləmək, götür-qoy etmək, özünü o yerə qoymamaq, fikrə getmək, xələl gəlmək, ayağına getmək.
	Oxu	- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirmə - Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıq və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirmə - Bədii mətndəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirmə - İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən etmə - Təmsildə şəxsləndirilmiş obrazları fərqləndirmə
	Yazı	- Hər hansı hadisənin ssenari və ya dialoq şəklində yazılması - Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirlərin yazıda əks etdirilməsi - Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazılması - Məlumatlardan istifadə etməklə təlimata uyğun elan tərtib edilməsi
Akademik biliklər	Dil qaydaları	- Sözlərdə saitlərin düzgün yazılışı - Qoşasaitli sözlərin yazılışı - Sonu eyni qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin düzgün yazılışı - Sonu müxtəlif qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılışı - Bir “y” və qoşa “yy” ilə yazılan sözlərin düzgün yazılışı
Kompetensiyalar	Uşaq hüquqlarının qorunması, sosial davranışla bağlı bilgilərin aşılınması, əxlaqi dəyərlərin təbliği.	

Bu bölmənin mövzusu insanların cəmiyyətdə bir-biri ilə münasibəti, toplum içində davranışı ilə əlaqədardır. Şagirdlərdə dostluq və qarşılıqlı yardım vərdişlərinin formalaşdırılması, ədalət, təmkinlik, düzlük, etibar, özünəinam və s. kimi hisslərin aşılınması çox vacibdir. Bölmədə təqdim olunmuş bədii mətnlər vasitəsilə şagirdlərin dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqları inkişaf etdirilir, söz ehtiyatı zənginləşdirilir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

– Bədii mətni müvafiq intonasiya ilə oxuyur, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir;

– Şəkil üzrə mətn qurub danışır;

– Müzakirə zamanı fikirlərini əsaslandırır;

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

– Frazoloji birləşmələr üzrə biliklərin mənimsədilməsi;

– Orfoqrafik normaların mənimsədilməsi.

1-ci bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər: orfoqrafiya və izahlı lüğət, elanın tərtibi üçün vatman kağızı və s.

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

- Dərslik: səh. 6–7
- İş dəftəri: səh. 2

Təlim məqsədləri

- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Sətirləti fikir və informasiyanı izah edir (st. 2.2.3).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Yay tətili haqqında söhbət.
2	Danışma	Şəkil üzrə mətnin qurulması.
3	Oxu. Söz ehtiyatı	“Körpə Nəğmənin nağılı” mətninin oxusu. Söz boğçası üzrə iş.
4	Oxuyub qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər verilmiş açar sözlərdən istifadə etməklə yay tətilini necə keçirdikləri haqqında danışirlər. Uşaqların təəssüratları, xüsusilə oxuduqları kitablar ətrafında müzakirə aparılır.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq B (dərslik). Qruplarla iş. Şagirdlər dörd qrupa bölünür. Hər qrup şəkil üzrə bir situasiyanı müzakirə edib verilmiş başlıqlara uyğun mətn qurub danışmalıdır. Müzakirə iki mərhələdə aparıla bilər:

1. Şagirdlər müzakirədə əvvəlcə şəkildə gördüklərini detallı təsvir edirlər.

2. Daha sonra başlıqla şəkildə gördüklərini əlaqələndirirlər. Müəllim qruplara şəkil ilə

başlıq arasında əlaqə yaratmaq üçün yönəldici suallar yazıb təqdim edə bilər.

Məsələn, şagirdlər 1-ci şəkli belə təsvir edə bilərlər:

Şəkildə voleybol yarışması təsvir olunub. Oyun idman meydançasındadır. Hər komandada 6 oyunçu var. Komandalarda qızlar da, oğlanlar da iştirak edirlər. Sağdakı komandanın üzvləri mavi, soldakı komandanın üzvləri sarı köynək geymişlər. Uşaqlar həvəslə oynayırlar.

Şəkil və “Biz mehriban dostlarıq” başlığı arasında əlaqə yaratmaq üçün müəllimin təqdim etdiyi yönəldici suallar belə ola bilər:

– *Sizcə, bu uşaqları bir araya gətirən voleybola olan həvəsdır, yoxsa necə? Onları birləşdirən başqa nələr ola bilər? Sizcə, uşaqların sevincli görünmələrinə səbəb nədir? Nə üçün oyunun nəticəsi onların şən əhval-ruhiyyəsini poza bilməz.*

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.1 Körpə Nəğmənin nağılı. Səsli oxu.

Mətn şagirdlər tərəfindən obrazların xarakterinə uyğun intonasiya ilə oxunur.

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçası rubrikasına yönəldir. Şagirdlər sözlərin mənasını mətnin məzmununa əsasən təxmin edirlər, sonra dərsliyin sonunda verilmiş izahlı lüğətdən həmin sözləri tapıb mənalarını oxuyurlar.

Müəllimin nəzərinə! Dərsliyin sonunda verilmiş izahlı lüğətə yalnız “Söz boğçası”nda yer alan sözlər daxildir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq C (dərslik). Musiqi fənni ilə inteqrasiya. Notların sıra nömrələrini bilən şagirdlər sualın cavabını asanlıqla tapa bilərlər. Do 1-ci, fa 4-cü, lya 6-cı notdur. Oğlanın mənzilinin nömrəsi 164 olduğu üçün Körpə Nəğmə “Do, lya, fa” oxuyanda mənzili tapdı.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər Körpə Nəğmənin seçimini obrazların xarakteri ilə izah edirlər. Ovçu qəddar, oğlan isə qayğıkeş və xeyirxahdır.

Tapşırıq D (dərslik). Şagirdlər oğlanın üzündəki xoş təbəssümü qayğıkeş və xeyirxah xarakteri, insanlara yaxşılıq etməsi, mehribanlığı ilə izah edə bilirlər.

2.2.2 Tapşırıq E (dərslik). Şagirdlər hadisələrin ardıcılığını müəyyənləşdirməklə mətnin məzmununu tam qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 5, 3, 1, 4, 2

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin məzmununu əsasında hekayə xəritəsini tamamlayırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəkil üzrə mətn qurub danışır.	Tap. B (dərslik)
Sətiraltı informasiyanı müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslik)
Obrazın davranışının və keçirdiyi hisslərin səbəbini izah edir.	Tap. Ç, D (dərslik)
Bədii mətndəki hadisələrin ardıcılığını müəyyənləşdirir.	Tap. E (dərslik)
Mətnə əsasən hekayə xəritəsini tamamlayır.	Tap. A (iş dəftəri)

fəsil

1

DOSTLUĞUN GÜCÜ

1-ci dərs. "Birinci addım" (I hissə)

• Dərslik: səh. 8–9 • İş dəftəri: səh. 3

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkan müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Sözün həqiqi və məcazi (törəmə) mənaları arasındakı bağlılığı müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.1).
- Mətdəki obrazları xarakterizə edir (st.2.2.3).
- Mətnin bitkin hissələrini yarımbaşlıqlarla adlandırır (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi fikirlə bağlı mövqeyini şərh edir (st. 1.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Atalar sözünün şərh.
2	Oxu	"Birinci addım" mətninin ilk iki hissəsinin oxunması.
3	Söz ehtiyatı	Söz boğçası üzrə iş.
4	Oxuyub-qavrama	"Birinci addım" mətnindəki obrazların xarakterizə olunması.
5	Dinləmə-danışma	Debat.
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər verilmiş atalar sözünün mənasını izah edirlər, həyatlarından misallar gətirməklə doğruluğunu sübut etməyə çalışırlar.

Oxu

Qruplarla oxu. Müəllim şagirdləri qruplara ayırır. Hər qrupa mətnin bitkin bir hissəsini oxumağı tapşırır.

Mətnin bitkin hissələri: 1. Dostlar məktəbə gələrkən; 2. Tənəffüs vaxtı; 3. Dərs zamanı.

Müəllim qruplara mətnin oxunması üçün zaman verir və tapşırır ki, yeni rastlaşdıqları söz və birləşmələri qeyd etsinlər. Qrup üzvləri mətni səssiz oxuyur və hadisələrin baş verdiyi

məkani, zamanı müəyyənləşdirirlər. Yeni rastlaşdıqları ifadələrin mənasını mətnin məzmununa əsasən izah edirlər.

Daha sonra qrup üzvlərindən biri oxuduqları bitkin hissənin təqdimatını edir.

Söz ehtiyatı

Müəllim “Söz boğçası” rubrikasındakı söz və ifadələri səsləndirir, hər qrup oxuduğu bitkin hissəyə aid söz və ya ifadənin işləndiyi cümləni seçib oxuyur və mətnin məzmununa əsasən onların mənalərini izah edir. Bu üsul iş dəftərindəki A tapşırığının yerinə yetirilməsində şagirdlərə kömək edəcək.

2.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər mətnə “Axı sinfimizin gözsən” cümləsində “göz” sözünün macazi mənə daşdığını müəyyənləşdirirlər. Sınıfın gözü – sınıfın ən yaxşı şagirdi deməkdir. “Müəllimin gözü qabağında mən ona necə kömək edə bilərdim?!” cümləsində isə bu söz həqiqi mənada işlənib.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər “Söz boğçası” rubrikasında verilmiş frazeoloji ifadələrin mənalərini müəyyənləşdirirlər.

Doğru cavab: 1 – c; 2 – ç; 3 – a; 4 – b.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Mətnin bitkin hissələri ardıcıl nəql olunduqdan sonra şagirdlər tapşırıqda qoyulmuş faktoloji sualları cavablandırırlar. Bununla mətnə baş verən hadisələri qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Cütlərlə iş. Şagirdlər mətnin hissələrini məzmunu uyğun başlıqlarla adlandırırlar. Müəllim şagirdlərə kömək məqsədi ilə istiqamət verə bilər:

– Bitkin hissələrə ad vermək üçün mətnə zaman və məkan, obrazların davranışını xarakterizə edən açar sözlərdən istifadə edə bilərsiniz.

Məsələn, I yarımbaşlıq: Çalışqan Arif və tənbel Vaqif; II yarımbaşlıq: Vaqifin məsuliyyətsizliyi; III yarımbaşlıq: Çətin vəziyyət və ya məsuliyyətsizliyin nəticəsi və s.

2.2.3 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər *səhlənkər, təmkinli, lovğa, çalışqan və məsuliyyətli*

sözlərinin mənalərini obrazların davranışlarından nümunələr gətirməklə izah edirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Yazı ilə integrasiya. Şagirdlər mətnin baş qəhrəmanı olan Arifin xarakterini analiz etməklə mətni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Dinləmə-danışma

1.1.2 Tapşırıq E (dərslük). Müəllim şagirdlər arasında sadə debat keçirə bilər. Şagirdlər verilmiş fikirlərə münasibət bildirir və mətndəki məlumatlardan çıxış edərək fikirlərini əsaslandırırlar.

Məsələn, “Arif Vaqifə kömək etməməli idi” fikri ilə razılaşan şagirdlər fikirlərini belə əsaslandırma bilərlər:

– *Axı Arif dərstdən öncə dəfələrlə dostuna köməyini təklif etmişdi. O isə köməkdən imtina etmişdi. Həm də Arif dürüst şagird idi. Həmin vaxt dostuna suflyorluq etməklə müəllimin gözündə dostunu da, özünü də hiyləgər və yalançı çıxarmış olardı.*

Müəllim çalışmalıdır ki, şagirdlər bir-birinin fikirlərinə adekvat reaksiya versinlər. Məsələn, müəllim: “Sən yoldaşının fikri ilə razısan? Doğrudanmı Vaqif Arifdən küsməkdə haqlı idi?” deyib digər şagirdə müraciət edə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözün macazi mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Mətn üzrə faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük)
Mətnin hissələrini adlandırırlar.	Tap. Ç (dərslük)
Frazeoloji ifadələrin mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. A (iş dəftəri)
Baş qəhrəmanın obraz xəritəsini tamamlayır.	Tap. D (dərslük) Tap. B (iş dəftəri)
Dinlədiyi fikirlə bağlı mövqeyini şərh edir.	Tap. E (dərslük)

2-ci dərs. “Birinci addım” (II hissə)

- Dərslik: səh. 10-11 • İş dəftəri: səh. 4

Təlim məqsədləri

- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir (st. 2.2.6).
- Sözü kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətdəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Bədii mətdəki obrazlara, onların davranışına, müəllif mövqeyinə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Bədii mətdəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Hər hansı hadisəni ssenari və ya dialoq şəklində yazılı təqdim edir (st. 3.1.1).
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin davamının təxmin edilməsi.
2	Danışma	Mətnin davamı ilə bağlı təxminlərin mətnlə müqayisəsi.
3	Oxu. Söz ehtiyatı	Mətnin oxusu, söz boğçası üzrə iş.
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş.
5	Yazı	Mətn əsasında ssenarinin və rəyin yazılması.
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim “Birinci addım” mətninin məzmunu ilə bağlı suallar verməklə mətnin oxunan hissəsini şagirdlərə xatırladır.

Danışma

2.2.6 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər mətnin son hissəsini oxumazdan əvvəl hekayə qəhrəmanları arasında münasibətlərin necə davam edəcəyi haqqında mülahizə yürüdürlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

Rollu oxu. Şagirdlər mətni səssiz oxuyurlar. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Söz boğçası” rubrikasına yönəldir. Şagirdlər mətnin məz-

munundan çıxış edərək sözlərin mənalarını izah edirlər.

Daha sonra müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Şagirdlər mətni obrazların hiss-həyəcanını nəzərə almaqla oxuyurlar.

Mətn oxunduqdan sonra şagirdlər oxudan əvvəl təxmin etdikləri fikirlərini mətnin məzmunu ilə müqayisə edirlər.

2.2.1 Tapşırıq C (dərslik). Tapşırığı yerinə yetirən şagirdlər verilən sözlərin müxtəlif mənalarda işləndiyini müəyyənləşdirirlər.

Doğru cavab: “Yüngülləşmək” sözü mətdə məcazi mənada – *sakitləşmək, rahatlanmaq* mənasında işlənmişdir. Tapşırıqda bu söz “b” cümləsində həmin mənada işlənib. “Söz-ləşmək” sözü isə mətdə və tapşırığın “b” cümləsində *mübahisə etmək, küsüşmək* mənasında işlənib.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq B (dərslik). Mətnlə bağlı faktoloji suallar cavablandırılır.

2.2.5 Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər Arif və atası arasında gedən söhbətdən çıxış edərək “*Arifin atasının hansı cəhətləri xoşunuza gəldi?*” sualını cavablandırırlar. Məsələn, ata oğluna qarşı diqqətli və həssasdır. O, Vəqifin son zamanlar onlara gəlməməsini və oğlunun narahatlığını görüb Ariflə dostcasına söhbət edir. Oğluna “dostum” deyib ona çətin vəziyyətdən çıxış yolu tapmağa kömək olur.

Sonda şagirdlər öz həyatlarından misallar gətirməklə tapşırıqdakı “*Siz çətin anlarda kimlə məsləhətləşirsiniz?*” sualını cavablandırırlar.

2.2.4 Tapşırıq D (dərslik). Mətnin son hissəsində atanın oğluna məsləhətləri mətnin ideyasını təşkil edir. **Doğru cavab:** 1, 3 və 5-ci fikirlər.

2.2.5 Tapşırıq E (dərslik). Şagirdlər özlərini baş qəhrəmanın yerində təsəvvür etməklə həmin situasiyada necə davranacaqları barədə düşünürlər. Bununla da şagirdlər müəllif mövqeyinə münasibət bildirmiş olur. Məsələn, şagirdlər belə bir fikir söyləyə bilər:

– Mən müəllif olsaydım, Arifin birinci addım atmasına imkan verməzdim. Yazardım ki, Vəqif Arifin köməyinə ehtiyac yarandığını görür və o, səhvini anlayıb Arifdən üzr istəyir.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq Ə (dərslik). Qruplarla iş. Yaradıcı xarakter daşıyan bu tapşırığın dərslikdə

verilən cədvəl əsasında reallaşdırılması tövsiyə edilir. Müəllim əvvəlcə suallar verib ssenarinin yazılması ilə bağlı şagirdlərin əvvəlki dərslərdə əldə etdikləri bilikləri xatırladır.

Diferensial təlim. Müəllim IV qrup üzvlərini daha bacarıqlı şagirdlərdən seçir. Çünki “Arifin birinci addımı” epizodu mətndə əks olunmayıb. Şagirdlər bu epizodu məhz təxəyyüllərinə görə yazmalıdırlar.

Qrup üzvləri fikir mübadiləsi apararaq ssenari hazırlayırlar. Sonra yazdıqları ssenarini təqdim edirlər. Ssenaridə məkanın, rolların hərəkətinin və hiss-həyəcanının əks olunub-olunmamasına müəllim diqqət yetirir.

Sonra qruplar yazdıqları ssenari əsasında mətni növbə ilə səhnələşdirirlər.

Qruplar müəllimin təqdim etdiyi meyarlar əsasında bir-birilərini qiymətləndirirlər.

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər oxuduqları mətnə rəy yazmaqla oxuyub-qavrama və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnin davamı ilə bağlı fərziyyə irəli sürür.	Tap. A (dərslük)
Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük)
Çoxmənalı sözün mətndəki mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslük)
Mətndəki obrazların davranışlarına münasibət bildirir.	Tap. Ç, E (dərslük)
Mətnin ideyasına uyğun fikirləri seçir.	Tap. D (dərslük)
Mətnin məzmununa uyğun ssenari yazır.	Tap. Ə (dərslük)
Mətn haqqında rəy yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllim növbəti dərstdə frazeoloji birləşmələrin mahiyyətini anlatmaq məqsədi ilə bir qədər əyləncəli şəkillərdən istifadə edə bilər. Məsələn, baş sındırmaq (çəkic və baş), ağzı qıfıllanmaq (ağız və qıfıl), qulaq asmaq (paltar ipi, sancaq və qulaq) və s. frazeoloji birləşmələrini həqiqi mənada düşüncə uyğun rəsmlər çəkmək və ya internetdən əldə etmək olar.

3-cü dərs. Frazeoloji birləşmələr

- Dərslük: səh. 12
- İş dəftəri: səh. 5

Təlim məqsədləri

- Sözün həqiqi və məcazi (törəmə) mənaları arasındakı bağlılığı müəyyən edir (st. 2.1.2).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.2).
- Frazeoloji birləşməni həqiqi mənalı söz birləşməsindən fərqləndirir (st. 2.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözün məcazi mənasının müəyyənləşdirilməsi.
2	Dil qaydaları	Frazeoloji ifadənin mənasının müəyyənləşdirilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq iki mərhələdən ibarətdir.

I mərhələdə şagirdlər cümlələrdə işlənmiş “ilişmək” sözünün mənalarına uyğun izahları müəyyənləşdirirlər.

Doğru cavab: 1 – b; 2 – a.

II mərhələdə “ilişmək” sözünün məcazi mənada işləndiyi cümləni tapırlar: *Vaqif pıçıldadı: “Yaman ilişdim”.*

Şagirdlər “Birinci addım” mətninə əsasən Vaqifin çətin vəziyyətə düşməsinə yada salıb “ilişmək” sözünün məcazi mənasını şərh edirlər. Müəllimin köməyi ilə bu sözün həqiqi və məcazi mənası arasındakı bağlılığı müqayisə edirlər.

Dil qaydaları

2.1.2 “Yadda saxla” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini rubrikadakı şəkllə yönəldir. Şəkildə “ağzına su almaq” söz birləşməsinin mənaları ilə tanış olurlar. Müəllimin köməyi ilə bu qənaətə gəlirlər ki, söz birləşmələri də məcazi mənada daşıya bilər. Şagirdlər mətnlərdə belə ifadələrlə tez-tez rastlaşır, onların mənasını mətnin məzmununa əsasən müəyyənləşdirir və söz ehtiyatlarını artırırırlar. Bu dərstdə isə həmin ifadələrin “frazeoloji birləşmə” adlandığını öyrənirlər.

Kollektiv iş. Müəllim frazeoloji birləşmələrə dair çəkdiyi rəsmləri və ya internetdən əldə et-

diyi şəkilləri şagirdlərə nümayiş etdirir və şagirdlər şəklin məzmununa əsasən söz birləşmələri söyləyirlər. Məsələn, qulaq asmaq. Müəllim soruşur:

– *Qulaq asmaq dinləmək deməkdir. Şəkil bu mənanı əks etdirmirmi?*

Şagirdlər bu üsulla frazeoloji birləşmənin mahiyyətini – frazeoloji birləşməni əmələ gətirən sözlərin birlikdə vahid məna ifadə etməsi xüsusiyyətini anlayırlar.

Tapşırıq B (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər frazeoloji birləşmələrlə həqiqi mənalı sözləri uyğunlaşdırırlar. **Doğru cavab:** 1 – d; 2 – c; 3 – ç; 4 – a; 5 – e; 6 – b.

Diferensial təlim. Müəllim daha bacarıqlı cütlərə frazeoloji birləşmələri cümlələrdə işlətməyi tapşıra bilər.

Sonda cütlərin təqdimatı dinlənir.

2.1.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş frazeoloji birləşmələrin mənalarını müəyyənləşdirib bir sözlə ifadə edirlər.

Düzgün cavab: *Göza dəymək – görünmək, özündən çıxmaq – hirsənmək, əldən düşmək – yorulmaq, ürəyi düşmək – qorxmaq.*

Diferensial təlim. Frazeoloji birləşmələri bir sözlə ifadə etməkdə çətinlik çəkən şagirdlərə frazeoloji birləşmələri cümlədə işlədib təqdim etmək olar. Məsələn, *Ramiz kitabının yoxa çıxdığını eşidib özündən çıxdı.*

Bu zaman frazeoloji birləşmənin mənası cümlə daxilində aydın olar və həmin birləşmələri bir sözlə ifadə etmək asanlaşar.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər cümlələrin sonunda həqiqi mənalı feilləri uyğun frazeoloji ifadə ilə əvəz etməklə həmin ifadələrin mənalarını anladığını və kontekst daxilində işlətməyi bacardıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab:

1. Ustalar günün sonuna qədər işlərini *başə çatdırdılar.*

2. Müəllim ev tapşırıqlarına *nəzər saldı.*

3. Koroğlunun nərəsindən *dağ-daş lərzəyə gəldi.*

4. Arif kənddəki dostlarını tez- tez *yada salırdı.*

Müəllimin nəzərinə! Azərbaycan dili frazeoloji ifadələrlə çox zəngindir. Müəllim özünün və ya şagirdlərin nitqində rast gəlinən belə ifadələri seçib nəzərə çatdırmaqla şagirdlərin söz ehtiyatını zənginləşdirə bilər.

2.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərdə frazeoloji birləşmələri həqiqi mənalı söz birləşmələrindən fərqləndirmək bacarığının

inkişafına yönəlib. Belə ki, *evə gəlmək, kitab vermək, arabadan düşmək, şəkil çəkmək* söz birləşmələri həqiqi məna bildirdiyi halda, *xoşu gəlmək, söz vermək, taqətdən düşmək, baş çəkmək* ifadələri məcazi məna daşıyan frazeoloji birləşmələrdir.

Tapşırıq B, C, Ç (iş dəftəri). Bu tapşırıqlar da frazeoloji ifadələri həqiqi mənada işlənən söz birləşmələrindən fərqləndirmək bacarığının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

B tapşırığı üzrə doğru cavab: ayaq saxlamaq – dayanmaq; baş çəkmək – yanına gedib hal-əhval tutmaq, yoxlamaq; acığa düşmək – inad etmək, tərslik etmək; canından keçmək – bir şey uğrunda özünü fəda etmək, yolunda ölümə getmək.

C tapşırığı üzrə doğru cavab: 1 – kefi açmaq; 2 – gözünün acısını almaq; 3 – qəm dəryasına batmaq; 4 – dilə gəlmək.

Ç tapşırığı üzrə doğru cavab:

1. cin atna minmək – hirsənmək;
2. gözünün odunu almaq – qorxutmaq;
3. ağzına su almaq – susmaq;
4. ayaq saxlamaq – dayanmaq;
5. gözünün suyunu axıtmaq – ağlamaq;
6. xəcalət çəkmək – utanmaq.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıqlar yerinə yetirildikcə şagirdlərin bilmədikləri frazeoloji birləşmələrin mənalarının aydınlaşdırılması və söz boğçasına əlavə edilməsi tövsiyə olunur.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Frazeoloji birləşmələri həqiqi mənalı söz birləşmələrindən fərqləndirir.	Tap. B (dərslük) Tap. A, B, C (iş dəftəri)
Frazeoloji birləşmələri həqiqi mənalı feillə əvəz edir.	Tap. C (dərslük) Tap. Ç (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslə orfoqrafiya lüğətindən istifadə olunacaq.

4-cü dərsl. Sözlərin düzgün yazılışı

- Dərslük: səh. 13
- İş dəftəri: səh. 6

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1 Mövzuya yönəltmə	Aşağı siniflərdə mənimsədilmiş orfoqrafiya qaydalarının təkrarı.
2 Dil qaydaları	Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarının (y, yoxsa yy və n, yoxsa m) mənimsədilməsi.
3 Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər aşağı siniflərdə qazandıqları biliklərdən istifadə etməklə sözlərdə nöqtələrin yerinə uyğun hərf yazırlar. Müəllim dilimizdə yazılışı diqqət tələb edən başqa sözlərin də olduğunu qeyd edib şagirdlərin diqqətini “Bunları bilməliyik” rubrikasına yönəldir.

Dil qaydaları

4.1.2 “Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər rubrikadakı məlumatı nəzərdən keçirirlər.

Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər fərqləndirilmiş sözlərdəki səhvləri lüğətin köməyi ilə müəyyənləşdirirlər və həmin sözləri düzgün şəkildə yazaraq cümlələri köçürürlər.

Doğru cavab: *xeyriyyəçi, şəxsiyyət, təxəyyül, ehtiyac, qabiliyyət.*

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Bəzi sözlərin yazılışı orfoqrafik cəhətdən diqqət tələb edir. Belə sözlərdən bir qismi də söz ortasında əksər hallarda [m] kimi tələffüz olunan [n] samitinin yazılışıdır. Bu dərstdə şagirdlər belə sözlərlə tanış olacaq, dərslik və iş dəftərindəki tapşırıqları yerinə yetirməklə orfoqrafik cəhətdən düzgün yazı vərdişlərini inkişaf etdirəcəklər.

Tapşırıq C, Ç (dərslik). Tapşırıqların yerinə yetirilməsi zamanı lüğətdən istifadə olunması vacibdir. Bu, şagirdlərin lüğətlə işləmək, həmçinin düzgün yazı vərdişlərinin inkişafına kömək edir.

C tapşırığı üzrə doğru cavab: çərşənbə, tənəbəl, bomba, hambal

Ç tapşırığı üzrə doğru cavab: 3-cü sütundakı sözlər səhv yazılmışdır.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər lüğət vasitəsilə səhv yazılmış sözləri müəyyənləşdirir və düzgün şəkildə yenidən yazırlar: *nəqliyyat, ədəbiyyat, təyyarə, sünbül, tramvay, çərşənbə.*

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bir qədər fərqli xarakter daşıyır. Şagirdlər bu tapşırıqda həm də verilmiş izaha görə sözü müəyyənləşdirmək bacarığını nümayiş etdirməlidirlər.

- Həftənin altıncı günü – şənbə;
- Taxıl, ərzaq və s. saxlamaq üçün xüsusi tikili – anbar;
- Taxıl, pambıq və s. yığan maşın – kombayn;
- İşıq verən elektrik cihazı – lampa.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıqda düzgün yazılışı tələb olunan sözlər bunlardır: 1 – pambıq; 2 – kombinat; 3 – zənbil; 4 – mənbə; 5 – qumbara; 6 – emblem.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər sözləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmalıdırlar:

Y ilə yazılan sözlər: haşiyə, saniyə, məyus, riayət, olimpiya, ehtiyat;

yy ilə yazılan sözlər: hədiyyə, ünsiyyət, riyaziyyat, cəmiyyət.

Müəllimin nəzərinə! Dərstdə şagirdlərin rastlaşdıqları yeni sözlərin mənalari aydınlaşdırılmalı və söz boğçasına əlavə edilməlidir. Sərbəst dərslərdə həm söz ehtiyatı, həmçinin də orfoqrafik biliklərin möhkəmləndirilməsi istiqamətində işin aparılması tövsiyə olunur.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bir “y” və qoşa “yy” ilə yazılan sözləri fərqləndirir.	Tap. B, Ç (dərslik) Tap. A, Ç (iş dəftəri)
Söz ortasında səslənən [m] samitinin bəzən “m”, bəzən də “n” kimi yazıldığı sözləri fərqləndirir.	Tap. C (dərslik) Tap. B, C (iş dəftəri)

1-ci dərs. “Xoşbəxtlik nədir”

- Dərslik: səh. 14–16 • İş dəftəri: səh. 7

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Çoxmənalı sözün və omonimin kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir (st. 2.1.2).
- Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mövzu ilə bağlı mətnlərin xatırlanması.
2	Oxu. Söz ehtiyatı	Mətnin oxunması, yeni sözlərin mənimsədilməsi.
3	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə iş.
4	Yazı	Epizodların yazıda təsviri.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini şəkillərə yönəldir. Şagirdlər 2-ci sinifdə keçdikləri “Uğurun sirri” və 3-cü sinifdə keçdikləri “Yeni dostlar” mətnlərini xatırlayaaraq məzmununu danışirlər. Hər iki hekayənin qəhrəmanlarını birləşdirən cəhətləri müəyyənləşdirirlər. Onların həyatda uğur qazanmalarının səbəbini xarakterlərindəki əzmkarlıqla, özünə inam hissinin güclü olması ilə izah edirlər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.2.2 Mətn şagirdlər tərəfindən müəyyən vaxt ərzində səssiz oxunur.

Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıqdakı faktoloji suallar cavablandırılır.

2.1.1 Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər əvvəlcə “Söz boğçası”nda verilmiş sözlərin mənasını mətndən çıxış edərək izah edirlər, sonra tapşırıqda verilmiş cümlələrdə onlara yaxınmənalı

sözləri müəyyənləşdirirlər: heyət – tərkib, gərgin – çətin, nigaran – narahat, intizarla – həsrətlə.

2.1.2 Tapşırıq Ç (dərslik). Mətnə “xal” sözü “İdman yarışlarında və oyunlarda qiymət qoyarkən hesablama vahidi” mənasında, “düymə” sözü isə müxtəlif mexanizmləri işə salmaq üçün nəzərdə tutulan düyməcik mənasında işlənmişdir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələri oxuyur və “xal” “düymə” sözlərinin məhz həmin mənada işləndiyi cümlələri müəyyənləşdirirlər.

Düzgün cavab: 1. “xal” sözü “b”; 2. düymə sözü “a”.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin məzmununu necə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Hadisələrin düzgün ardıcılığı: 5, 3, 4, 2, 1.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yazılı nitqinin inkişaf etdirilməsinə yönəlməmişdir. Şagirdlər aşağıdakı epizodları öz sözləri ilə təsvir edirlər.

1-ci epizod: Raminin komanda heyətinə seçilməsi;

2-ci epizod: Raminin komandanın kapitanı seçilməsi;

3-cü epizod: Raminin komandaya aparıcı xalı qazandırması.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnlə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslik)
Yaxınmənalı sözləri müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslik)
Çoxmənalı sözün və omonimin kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslik)
Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnin illüstrasiyalara uyğun epizodlarını yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. A tapşırığının (dərslük, səh. 17) yerinə yetirilməsi zamanı əyaniliyi təmin etmək üçün “Xoşbəxtlik nədir?” mətninin son hissəsində olduğu kimi üç qutu hazırlamaq tövsiyə olunur.

2-ci dərs. Mətn üzərində iş

- Dərslük: səh. 17 • İş dəftəri: səh. 8

Təlim məqsədləri

- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətnə hadisələrin ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətni götürdüyü qeydlər əsasında nəql edir (st. 1.2.2).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Araşdırdığı məlumatlar və tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur (st. 1.2.1).
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildiren fikirləri yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).
- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Xoşbəxtlik nədir? mətninin xatırlanması.
2	Oxuyub-qavrama	Mətnin tərkib hissələrinin adlandırılması və planın tərtib edilməsi. Obrazın keçirdiyi hissələrin səbəbinin müəyyən olunması.
3	Dinləmə-danışma	Dinlənən mətnin qeydlər və şəkillər əsasında nəql edilməsi. Müsahibə üzrə təqdimat.
4	Yazı	Əsərin qəhrəmanına məktub yazılması. Dinlənən mətnin qısa məzmununun yazılması.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim üç rəngdə qutunu masanın üzərinə yerləşdirir, mətnə Raminə verilən sualı səsləndirir. Şagirdlər Raminin cavabını xatırlayıb bu cavabın doğruluğunu əsaslandırırlar.

Düzgün cavab: Oyunun şərtinə görə qutudakı şar qutunun rəngində ola bilməz. Deməli, yarı qırmızı, yarı göy rəngli qutuda yalnız yaşıl şar ola bilər. Qırmızı qutuda göy, yaşıl qutuda isə qırmızı şar olacaq.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Cavab təxminən belə ola bilər: Dərslükdəki illüstrasiyadan məlum olur ki, Ramin fiziki baxımdan tam sağlam deyil. Adətən, belə uşaqlarda özünə inamsızlıq daha çox olur. Ramin boynuna düşən məsuliyyətin nə qədər böyük olduğunu başa düşür. O, müəlliminin, dostlarının etimadını doğrultmağa var gücü ilə çalışır və istəyinə nail olur. Buna görə də özünü xoşbəxt hiss edir.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırığın tələbinə uyğun olaraq mətnin hissələrinə başlıq verib plan tərtib edirlər. Məsələn, 1-ci hissə: Bilik yarışması; 2-ci hissə: Çətin vəzifə, 3-cü hissə: Həlləddici xal.

Plan: 1-ci hissə: 1) Divardakı elan, 2) Bilik yarışmasına hazırlıq, 3) Raminin komanda heyətinin üzvü seçilməsi. 2-ci hissə: 1) Komandanın kapitanının xəstələnməsi, 2) Komandaya rəhbərliyin Raminə tapşırılması. 3-cü hissə: 1) Gərgin mübarizə, 2) Rəngli qutular və toplar, 3) Raminin düzgün cavabı, 4) Xoşbəxt Ramin.

Dinləmə-danışma

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Müəllim mətni səsləndirməzdən öncə şagirdlərin diqqətini illüstrasiyalara yönəldir və tapşırır ki, “Məşhur riyaziyyatçı” mətninin məzmununu təxmin etsinlər. Şagirdlər təxminlərini söylədikdən sonra müəllim mətni səsləndirir, şagirdlər mətni dinlədikcə qeyd götürürlər.

“Məşhur riyaziyyatçı”

Professor Lev Semyonoviç Pontryagin məşhur alimdir. O öz xatirələrində dostlarını minnətdarlıq hissi ilə xatırlayır.

Hələ məktəbdə oxuyarkən Lev riyaziyyata xüsusi maraq göstərirdi. Sinif yoldaşları çətinlik çəkəndə onları maraqlandıran sualları həvəslə izah edər, köməyini əsirgəməzdi.

13 yaşı olanda Lev qəza keçirir. Qaz partlayışından gözləri ağır zədə alır. Həkimlər onun gözlərini əməliyyat edirlər. Lakin nəticə uğursuz olur. Lev görmə qabiliyyətini tamamilə itirir. O artıq məktəbə getmir. Anası bütün həyatını oğluna həsr edir. Saatlarla ona kitablar oxuyur. Alman və fransız dillərini mükəmməl şəkildə öyrənir ki, oğluna da öyrətsin. O, oğlunu ruhdan düşməyə qoymur.

Levin məktəbə gəlmədiyini görən yoldaşları sinif rəhbərinin köməyi ilə iş qrafiki qururlar. Onlar hər gün növbə ilə Levi məktəbə aparırlar. Dərslərdə yanında oturub yazıb – oxumasına kömək edirlər. Dərsdən sonra evə qaytarırlar. Beləcə, dostları Levin məktəbdən, sevdiyi riyaziyyat fənnindən kənarda qalmasına, imkan vermirlər.

Anasının və dostlarının sayəsində Lev məktəbi qızıl medalla bitirir. O, universitetə daxil olur. Lev 27 yaşı olanda professor adını qazanır.

Lev heç vaxt əlillər üçün yaradılmış avadanlıqlardan istifadə etmir. O, xizək sürməyi, qayıyla səyahət etməyi öyrənir.

Dostları da Levi həmişə məmnunluqla yad edirlər. Çünki Lev dostlarının zəhmətini dəyərləndirdi, yorulmadı, həyatdan küsmədi. Əzmkarlığı və iradəsi sayəsində elm aləminin tanınmış simalarından biri oldu.

Bu gün dünyaca məşhur riyaziyyatçı alim Lev Semyonoviç Pontryagin bir çox insanlara örnəkdir.

Müəllim faktoloji suallar verməklə şagirdlərin mətni diqqətlə dinlədiklərini yoxlayır. Şagirdlər götürdükləri qeyd və dərslikdəki şəkillər əsasında dinlədikləri mətni nəql edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Dinləmə mətnini nəql etməzdən öncə D tapşırığının yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur.

Tapşırıq D (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin dinləmə mətnini necə qavradıqlarını yoxlamağa yönəlmişdir. Dinləmə zamanı götürdükləri qeydlər şagirdlərə tapşırıqdakı fikirləri əsaslandırmağa imkan verəcək.

2.2.3 Tapşırıq E (dərslik). Şagirdlər dərslikdəki mətnin bədii, dinləmə mətninin informativ olduğunu müəyyənləşdirdikdən sonra onları məzmun və ideyasına görə müqayisə edirlər. Hər iki mətnə söhbətin sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların həyatından getdiyini söyləyirlər. Mətnləri birləşdirən ideyanı müəyyənləşdirirlər:

– Hər bir insanın həyatda uğur qazana bilməsi ilk növbədə onun özünə inamı və iradəsindən asılıdır.

1.2.1 Tapşırıq Ə (dərslik). Qruplarla iş. Hər qrupa bir obraza aid müsahibə mətni hazırlamaq tapşırılır. Şagirdlər mətnlərdə verilən məlumatlardan istifadə edərək suallar tərtib edirlər və müsahibin adından onları cavablandırırlar. Sonda hər qrupdan iki üzv seçilir və hazırlanan müsahibə mətni rollu oyun şəklində oxunur.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yazılı nitqinin inkişaf etdirilməsinə yönəlmişdir. Nahid məktubunda komandaya bacarıqla rəhbərlik etdiyinə, məktəbin adını ucaltdığına görə Raminə təşəkkürünü bildirir və onu bu böyük uğura görə təbrik edə bilər.

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yazılı nitqinin inkişafına yönəldilmişdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Baş qəhrəmanın keçirdiyi hisslərin səbəbini müəyyən edir.	Tap. B (dərslik)
Dinlədiyi mətni nəql edir.	Tap. Ç (dərslik)
Oxuduğu və dinlədiyi mətnləri müqayisə edir.	Tap. E (dərslik)
Müsahibə hazırlayıb təqdim edir.	Tap. Ə (dərslik)
Obrazın dilindən baş qəhrəmana məktub yazır.	Tap A (iş dəftəri)
Dinlədiyi mətnin qısa məzmununu yazır.	Tap B (iş dəftəri)

3-cü dərs. Elanın yazılması

- Dərslik: səh. 18
- İş dəftəri: səh. 9

Təlim məqsədləri

- Məqsədə uyğun olaraq sadə praqmatik mətn (elən) yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Xoşbəxtlik nədir” mətnində elənlə bağlı epizodun xatırlanması.
2	Yazı	Müxtəlif mövzular üzrə elənlərin yazılması.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim “Xoşbəxtlik nədir” mətninin əvvəlini xatırladaraq şagirdlərdən Raminin bilik yarışması haqqında xəbəri haradan öyrəndiyini soruşur.

Yazı

3.1.2 “Faydalı məsləhət” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini rubrikada elan haqqında verilmiş məlumata yönəldir. Şagirdlər elanın tərtibi üzrə tövsiyələri oxuyurlar.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər əvvəlcə tapşırıqda verilmiş elan nümunəsi ilə tanış olurlar. Daha sonra tapşırığın şərtində verilmiş məlumatlardan istifadə edərək elan hazırlayırlar.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın şərtində verilmiş məlumatlardan istifadə edərək elan yazırlar.

Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Şagirdlər mövzular üzrə elan hazırlayıb təqdim edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Elana mövzuya uyğun tərtibat vermək üçün hər qrupda rəssamlıq qabiliyyəti olan şagirdin olması tövsiyə olunur.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Təlimata uyğun elan hazırlayır.	Tap. B, C (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)

4-cü dər. Qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlər

- Dərslük: səh. 19 • İş dəftəri: səh. 10

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Başqasının yazısını dil qaydalarına uyğun təkmilləşdirir (st. 3.1.4).
- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Nümunə üzrə müzakirə.
2	Dil qaydaları	Eyni və müxtəlif qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin düzgün yazılış qaydalarının mənimsədilməsi.
3	Yazı	Səhv yazılmış sözlərin dil qaydasına əsasən düzgün yazılması.
4	Söz ehtiyatı	Bir hərfə görə fərqlənən sözlərin mənalarının müəyyənləşdirilməsi.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələri oxuyub xətt sözünün fərqli yazılışına diqqət yetirirlər. Yazılışdakı fərqi izah etməyə çalışırlar.

Dil qaydaları

4.1.2 “Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim Eyni qoşasamitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılışı ilə bağlı qaydanı izah edir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər öyrəndikləri qaydanı tətbiq edərək “sirr” və “hədd” sözlərini cümlələrdə düzgün yazırlar.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq eyni qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılış qaydasının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Şagirdlər *haqq, hədd, sirr, həll, xətt, fənn* kimi sözlərə samitlə başlanan şəkilçi artırıldıqda qoşa samitlərdən birinin düşməsi qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər müxtəlif qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılış haqqında rubrikada verilən qayda və nümunəni nəzərdən keçirirlər.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər aldıkları məlumata əsaslanaraq tələffüz formasında verilmiş sözləri (*zülm, qəsr, hökmdar, əmr, sehrli, mətn, həsr*) düzgün yazmaqla cümlələri köçürürlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərdən cümlələrin məzmunundan çıxış etməklə fərqləndirilmiş sözlərin təxmini mənalarını soruşmaq tövsiyə olunur.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şa-

girdlər müxtəlif qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılış qaydası üzrə biliklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab:

1. rəsm; 2. hökm; 3. dövr; 4. film.

Söz ehtiyatı

2.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər lüğətdən istifadə etməklə oxşar səslənən, lakin mənasına görə fərqlənən sözləri izah edirlər:

həsr – yalnız bir şeyə, bir işə sərf etmə; **həsir** – yerə sərmək məqsədi ilə küləşdən, qamışdan və s.-dən toxunan məmulat

əmr – Bir işin görülməsi üçün verilən hökm, göstəriş; **əmir** – orta əsrlərdə hökmdar və sərkərdələrə verilən ad;

mətn – cümlələrdən təşkil olunmuş, müəyyən məzmunla malik yazı; **mətin** – dözümlü, etibarlı, sarsılmaz.

xeyr – bir şeylə razı olmadıqda verilən mənfi cavab; **xeyir** – fayda, qazanc.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər oxşar səslənən, lakin mənasına görə fərqlənən sözləri cümlələrdə işlətməklə söz ehtiyatını zənginləşdirirlər və cümlə qurmaq bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Dərslük və iş dəftərində rast gəlinən sözləri söz boğçasına əlavə etmək və sərbəst dərslərdə bu istiqamətdə fəaliyyət qurmaq tövsiyə olunur. Bu, şagirdlərin həm söz ehtiyatının artırılmasına, həm də savadlı yazı bacarıqlarının inkişafına kömək edər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Eyni qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılış qaydasına əməl edir.	Tap. B (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Müxtəlif qoşa samitlə bitən təkhecalı sözlərin yazılış qaydasına əməl edir.	Tap. C, Ç (dərslük) Tap. B (iş dəftəri)
Oxşar səslənən, lakin mənasına görə fərqlənən sözlərə aid cümlə qurub yazır.	Tap. C (iş dəftəri)

fəsil 3 ÜNSİYYƏT

1-ci dərs. Təmsil. Tənha Qu quşu

• Dərslük: səh. 20–22 • İş dəftəri: səh. 11

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Danışarkən dil normalarına uyğun sintaktik konstruksiyalardan istifadə edir (st. 1.2.3).
- Şifahi nitqində fikirlərin məntiqi ardıcılığına riayət edir (st. 1.2.3).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Qeyd götürməklə dinləyir (st.1.1.1).
- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Təmsil janrını səciyyələndirən xüsusiyyətlərin müəyyənləşdirilməsi.
2	Danışma	Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışma.
3	Oxuyub-qavrama	Obrazların xarakterizə edilməsi, ideyanın müəyyənləşdirilməsi.
4	Dinləmə	Dinlənən mətnin nəqli, plan üzrə məzmunun yazılması.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə (Danışma)

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər 3-cü sinifdə təmsil janrının xüsusiyyətləri ilə tanış olublar. Bilirlər ki, təmsilin əsas obrazları heyvanlar və cansız varlıqlar olur. Bu obrazlar insana aid xüsusiyyətləri daşıyır. Müəllif təmsil vasitəsilə oxuculara ibrətamiz fikirlər çatdırır. Təmsil şeir və ya nağıl formasında yazılır.

Daha sonra şagirdlər aşağı siniflərdə keçdikləri və ya özləri mütaliə etdikləri təmsilləri xatırlayırlar. (Məsələn, “Tülkü və Qarğa”, “Si-

ğırçın və Göyərçin”, “Siçan və Dələ”, “Ağıllı Qarışqa”, “Ayı və Şir”, “Sincab və Balıq” “Bir dəstə göyərçin” və s.) Yaxşı olar ki, onlar bu təmsillərin aşılacağı ibrətamiz fikirləri də söyləsinlər. Məsələn, “Bir dəstə Göyərçin” nağılının ideyasını “Güc birlikdədir” atalar sözü ilə ifadə etsinlər.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər 2-ci sinifdə oxuduqları “Qanqal” mətnini xatırlayırlar. Həmin hekayədə Qanqal gözəl olmadığına, insanların onu dərmədiyinə görə kədərlənir. Amma həkim onun insanların sağlamlığı üçün çox xeyri olduğunu deyəndə sevinir. Şagirdlər müəllifin baş qəhrəman kimi qanqalı seçməsinə də məhz bununla izah edə bilirlər. Qanqal zahirən o qədər də gözəl olmasa da, çox faydalı bitkidir. Mətnin ideyası “A” variantında ifadə olunub: *Daxili keyfiyyətlər zahiri görünüşdən daha vacibdir.*

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər, çox güman ki, tülkünün adını çəkəcəklər, çünki nağıllarda, təmsillərdə tülkü həmişə hiyləgərliyi ilə seçilir. Şagirdlər seçimlərini əsaslandırmaq üçün oxuduqları nağıl və təmsillərdən nümunələr gətirə bilirlər.

Müəllimin nəzərinə! Bu dərstdə əsas məqsəd şagirdlərin diqqətini təmsillərdə heyvan, quş obrazlarının təsadüfi seçilmədiyinə yönəltməkdir. Müəllim bu məqamı açıqlamaq üçün əlavə suallar da verə bilər: *Əgər kobudluq (yaltaqlıq, müdriklik, hökmranlıq) haqqında təmsil yazsaydınız, hansı heyvan obrazını baş qəhrəman seçərdiniz?*

Vizual oxu və danışma

1.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Təqdim olunan məlumat vərəqlərində qu quşu və çöl qazı haqqında həm verbal, həm də qrafik informasiya verilmişdir. Məlumat vərəqlərində istifadə olunmuş simvolik işarələrin mənaları açıqlanır. Şagirdlər hər iki quşa aid məlumatları müqayisə edərək bu quşların fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirirlər. Tapşırıq verbal-qrafik informasiyanı mənimsəmə və müqayisə etmə bacarığının inkişafına yönəlmişdir.

Tapşırıq D (dərslük). Tapşırığın yerinə yetirilməsi üçün şagirdlərə xeyli material təqdim olunmuşdur: şəkillər, plan, əsərin mövzusu,

ideyası, hekayə qəhrəmanlarının özəl xüsusiyyətləri. Bütün bunlar şagirdlərə təmsil janrının tələblərinə uyğun kiçik mətn qurmağa imkan verir. Mətn təxminən belə ola bilər:

Bir gölün sahilində Çöl qazları yaşayırdı. Bir dəfə onlar göldə tək üzən çox gözəl Qu quşuna rast gəldilər. Onlar Qu quşunun gözəlliyinə heyran oldular. Ona dost olmağı təklif etdilər. Lakin gözəlliyi ilə lovğalanan Qu quşu qazları özünə yaraşdırmadı, onlarla dost olmaq istəmədi.

Günlər, aylar keçdi, qış gəldi. Göldə tənha yaşayan Qu quşu soyuqdan donmağa başladı. Çöl qazları onun köməyinə gəldilər, əhatəyə alıb qızındırdılar. Qu quşu etdiyi hərəkətdən peşman oldu. Bundan sonra qazlarla dost oldu.

Ç və D tapşırıqlarının icrası zamanı müəllim rəhbərlik mətnin strukturu, cümlələrin sintaktik normalara uyğunluğu və fikirlərin dolğun ifadə olunması ilə bağlı qeydlərini bildirir.

1.2.3 Ç tapşırığı. Müəllim şagirdlərin diqqətini bu cür müqayisəli şərhlərdə istifadə olunan bəzi standart ifadələrə yönəldir:

- Çöl qazı ilə qu quşunu **müqayisə etsək, görürük ki, ...**
- **Gəlin əvvəlcə** oxşar xüsusiyyətlərə **diqqət yetirək ...**
- **O ki qaldı** fərqli xüsusiyyətlərə ...
- **Belə məlum olur ki,** çöl qazı daha balaca quşdur.

D tapşırığı. Şagirdlər verilmiş plan əsasında mətn qurarkən müəllim onların diqqətini iki məqama cəlb edir:

1. Mətnin giriş, əsas və sonluq hissələri olmalıdır.
2. Şagirdlər mətnə obrazlar arasındakı dialoqları əlavə etməlidirlər.

2.2.4 Tapşırıq E (dərslük). Düzgün cavablar təxminən belə ola bilər:

1. ... insanları özündən uzaqlaşdırmayasan.
2. ... insanın daxili xüsusiyyətlərinin gözəl olması daha vacibdir.
3. ... dostlar hər zaman sənə dayaq olar.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin dinləmə bacarığının inkişafına yönəlmişdir. Şagirdlər mətni qeydlər götürməklə

dinləyirlər. Sonra mətndəki obrazların xüsusiyyətlərini cədvəlin uyğun xanasında qeyd edirlər.

Dinləmə mətni:

“İpəkqurdu və Hörümçək”

Zəhmətkeş İpəkqurdu tut yarpağının üstündə özünə məskən salmışdı. O, həvəslə barama sarıyırdı. Hörümçək isə ona tamaşa edirdi. O artıq bir künçdə torunu qurmuşdu.

Hörümçək İpəkqurduna baxıb güldü:

– *Qonşu, çox yavaş işləyirsən. Mən isə işimi çoxdan bitirmişəm. Gör nə qəşəmg tor hörmüşəm.*

İpəkqurdu dedi:

– *Doğrudur, sən cəld işləyirsən. Hördüyün tor da çox qəşəngdir, amma ondan heç kəsə fayda yoxdur. Sənin torunu süpürüb atacaqlar. Mənim baramamdan isə ipək parça toxuyub paltar tikəcəklər.*

3.1.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin dinləmə bacarığının yoxlanılması ilə bərabər yazı bacarığının (ifadə) inkişaf etdirilməsinə yönəlmişdir. Bu zaman dialoqlarda düzgün istifadəyə xüsusi diqqət yetirilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A, B, C (dərslik)
Verbal və qrafik materialları müqayisə etməklə danışır.	Tap. Ç, D (dərslik)
Şifahi nitqində uyğun sintaktik konstruksiyalardan və ifadələrdən istifadə edir	Tap. D (dərslik)
Şifahi nitqində fikirlərin məntiqi ardıcılığına riayət edir.	Tap. D (dərslik)
Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir	Tap. E (dərslik)
Dinlədiyi və ya oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dərs. Gicitkən

• Dərslik: səh. 22-23 • İş dəftəri: səh. 12

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Çoxmənalı sözün və omonimin kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir (st. 2.1.2).
- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Fakt, hadisə və fikirləri mətnin abzas və hissələri üzrə strukturlaşdırır (st. 3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Varlığın informativ mətndə verilən xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi.
2	Danışma	Əsərin baş qəhrəmanının səciyyələndirilməsi.
3	Oxu	“Gicitkən” təmsilinin oxusu
4	Söz ehtiyatı	“Söz boğçası” rubrikası üzrə iş.
5	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş.
6	Yazı	Şeirin nəsrə yazısı.
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə (Danışma)

Müəllim keçən dərsdə şagirdlərin mənimsədikləri bilik və bacarıqları xatırladır:

– *Təmsil üçün heyvan obrazları seçilərkən həmin canlıların xüsusiyyətləri nəzərə alınır. Təmsil yalnız heyvanlar haqqında olmur; bitkilər və cansız əşyalar haqqında da təmsillər var. Bu təmsillərdə də bitkilərin təbiətdəki xüsusiyyətləri öz əksini tapır. Məsələn, “İki Gül” təmsilində güllərin zərifliyi, “Qanqal” təmsilində bu bitkinin gözəl olması da, faydası əks olunur.*

Oxuyub-qavrama. Söz ehtiyatı

Bu dərstdə şagirdlər üç mətnlə tanış olurlar:

1. Hamını dalayan dərman bitkisi (dərslük)
2. Gicitkən (dərslük)
3. Kobudluğun sonu (iş dəftəri)

Dərsin sonunda bu mətnlərin növ, mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisəsi aparılmalıdır.

2.2.2 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər “Hamını dalayan dərman bitkisi” informativ mətnini oxuyurlar. Gicitkən bitkisi haqqında verilən məlumatlardan onun ölçüsü, xarici görkəmi, dərman bitkisi olması, toxunarkən dəriyə təsiri kimi xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirirlər.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Gicitkənin xüsusiyyətləri arasında şagirdlər, çox güman ki, onun dəriyə etdiyi təsiri seçəcəklər. Yazacaqları təmsildə bu xüsusiyyəti onun mənfi cəhəti kimi verəcəklərini bildirəcəklər. Şagirdlər bu bitkini 2-ci sinifdə tanış olduqları və bu fəsildə xatırlanan “Qanqal” mətninin qəhrəmanı ilə müqayisə edə bilirlər. Qanqal xarici görkəmi ilə, gicitkən isə dərini göynədib incitdiyinə görə insanları özündən uzaqlaşdırır.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “Gicitkən” şeirini oxuyurlar, məzmunu ilə öz fikirlərini tutuşdururlar. Müəllim əlavə tapşırıq kimi təmsilin ideyasını müəyyənləşdirməyi təklif edə bilər. Təxminən belə bir fikir səslənə bilər: *Pislik edən adam çətin gündə tək qalar.*

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıqdakı faktoloji sualları cavablandırmaqla şagirdlər təmsilin məzmununu nə dərəcədə qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

2.1.2 Tapşırıq D (dərslük). “Dalamaq” və “büzüşmək” sözləri “A” variantında, “alışmaq” sözü “B” variantında olan cümlələrdə mətndəki mənasında işlənmişdir.

2.2.3 Tapşırıq E (dərslük). Təmsildə Gicitkən heç kəsə xeyir vermək istəməyən, ona yaxınlaşanları dalayaraq özündən uzaqlaşdırən, üstəlik, başqalarını incitməkdən həzz alıb gülən bitki kimi təqdim olunub. Şagirdlər onun bu xüsusiyyətlərini xarakterindəki eqoizm və qəddarlıqla izah edə bilirlər.

2.2.4 Tapşırıq Ə (dərslük). Düzgün cavab: “C” variantı. Gicitkən çoxlarını dalayıb incitdiyinə görə dar günündə onun köməyinə gələn olmadı.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Mətn oxunduqdan sonra müəllim onu başqa adla adlandırmaq üçün atalar sözləri təklif edə bilər:

- A. Nə əkərsən, onu da biçərsən
- B. Gəmiyə minib gəmiçi ilə dalaşma.
- C. Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına
- Ç. Cücəni payızda sayarlar.

(Cavab: “A” və “C” variantları)

Tapşırıq B (iş dəftəri). Mətnlərin növü müxtəlifdir: “Gicitkən” təmsil, iş dəftərindəki mətn hekayədir.

Mətnlər mövzu baxımından yaxındır: “Gicitkən” təmsili Gicitkənin ətrafdakıları dalaması, sonda kömək istəyəndə heç kimin ona yaxın gəlməməsi haqqındadır. “Kobudluğun sonu” mətnində isə Vasif adlı kobud oğlan haqqında danışılır; kobud davranışları nəticəsində heç kim onunla ünsiyyətdə olmaq istəmir.

İdeya isə ortaqdır: İnsan ətrafındakılarla necə davranırsa, özünə qarşı da eyni münasibət görür.

Daha sonra müəllim şagirdlərə “Hamını dalayan dərman bitkisi” və “Gicitkən” mətnlərini müqayisə etməyi tapşırır. 1-ci mətn informativ, 2-ci bədiidir. Mövzu baxımından eynilik var: hər iki mətn gicitkən haqqındadır. Mətnlərdə ifadə olunan əsas fikir fərqlidir: 1-ci mətnə gicitkənin faydalı dərman bitkisi olduğu, lakin onunla ehtiyatlı davranmaq lazım gəldiyi barədə danışılır. 2-ci mətnə isə Gicitkənin hamını daladığı qabardılır, çünki müəllifin məqsədi kobudluğun mənfi xüsusiyyət olduğunu qabartmaqdır.

Yazı

3.1.4 Tapşırıq F (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin şeiri öz sözləri ilə yazmaq bacarığının inkişafına yönəlmişdir. Eyni zamanda mətnin tərkib hissələrini müəyyənləşdirmək bacarığı da yoxlanılır. Bunun üçün mətnin planını tutmaq təklif olunur.

Plan:

Giriş. Hamını dalayan Gicitkən.

Əsas hissə. 1. Solub məhv olmaq təhlükəsi. 2. Gicitkənin kömək istəməsi. Heç kimin köməyə gəlməməsi.

Sonluq. Gicitkənin tək qalması onun kobudluğunun nəticəsi idi.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
İnformativ mətndən varlığın əsas xüsusiyyətlərini seçir.	Tap. A (D)
Varlığın xarakterindəki əsas xüsusiyyətini müəyyənləşdirir.	Tap. B (D)
Mətnin məzmunu ilə bağlı fikirlərini bildirir.	Tap. C (D)
Mətnlə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. Ç (D)
Sözün mətndəki mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. D (D)
Obrazın xarakteri haqqında fikir yürüdür.	Tap. E (D)
Əsərin ideyasına uyğun atalar sözü seçir.	Tap. Ə (D)
Mətnləri növünə, məzmununa və ideyasına görə müqayisə edir.	Tap. B (İ.D.)
Tərkib hissələrini müəyyənləşdirməklə şeiri öz sözləri ilə yazır.	Tap. F (D)

3-cü dərs. Şəxsləndirmə

- Dərslik: səh. 24 • İş dəftəri: səh. 13

Təlim məqsədləri

- Sözlərin böyük hərflə yazılış qaydasına əməl edir (4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir (st. 3.1.4).
- Mənzum mətni nəsrə çevirərək yazır (3.1.1).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Təmsildə obraz adlarının yazılışı.
2	Oxu	Təmsildə obrazların şəxsləndirilməsi.
3	Yazı	Şeirin nəsrə yazısı; dialoji mətnin yazılması.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər bir sıra adların (şəxs, yer və s.) böyük hərflə yazılışı qaydaları ilə tanışdılar. Eyni zamanda, onlar əsərlərdəki heyvan obrazlarının da adlarının böyük hərflə yazıldığını bilirlər. Dərsin əvvəlində müəllim bu bilikləri sual-cavab yolu ilə, əsərlərdən nümunələr gətirməklə xatırlada bilər.

4.1.2 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini cümlələrdə heyvan və bitki adlarının yazılışına cəlb edir. Bu adlarda ilk hərfin böyük yazılmasının səbəbini soruşur.

“Yadda saxla” rubrikasındakı qaydaya keçməzdən əvvəl müəllim sualla müraciət edir:

– *Şir çox təhlükəli yırtıcı heyvandır”. Bu cümlədə “şir” sözü hansı suala cavab verir?*

Düzgün cavab (nə?) müəyyənləşdirildikdən sonra müəllim “Kral və Şir” təmsilindən cümlələr deyir:

– *“Bir gün Şir xəstələndi. Heyvanlar buna qətiyyənlərdən kədərənəldilər, qərara gəldilər ki, ona kömək etməsinlər. Çünki Şir onlara çox zülm etmişdi”. Bəs bu mətn parçasında “Şir” sözü hansı suala cavab verir?*

Bu cümlələrdə isə “Şir” sözü kim? sualına cavab verir. Şagirdlər bu fərqi izah etməlidirlər (bədi mətndə istənilən obraz kim? sualına cavab verir)

Daha sonra “Yadda saxla” rubrikasındakı nəzəri material şərh edilir. Müəllim nağıllarda, təmsillərdə obraz kimi çıxış edən heyvan və cansız əşya adlarının ilk hərfinin nə üçün böyük hərflə yazıldığını izah edir.

Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər hansı cümlələrdə heyvanların şəxsləndirildiyini müəyyənləşdirməlidirlər. Düzgün cavab:

- 2-ci cümlədə Canavar;
- 3-cü cümlədə Tırtıl və İlbiz;
- 5-ci cümlədə Kəpənək və Qarışqa.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Düzgün cavab: 2, 3, 5-ci cümlələrdəki heyvanlar şəxsləndirilib.

3.1.4 Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər şəxsləndirilmiş adları müəyyən edib ilk hərfini böyük yazmaqla cümlələri köçürürlər:

- 1-ci cümlədə Qarğa;
- 2-ci cümlədə Günəş və Külək;
- 3-cü cümlədə Günəbaxan;
- 4-cü cümlədə Qanqal.

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq iki məqsədə xidmət edir:

1. Nəzmlə yazılmış mətni nəsrə çevirərək öz sözləri ilə yazmaq. Bu zaman şagirdlərin cümlələrdə söz sırasına əməl etmək bacarığı yoxlanılır.

2. Allegorik əsərdə heyvan obrazlarının adlarının böyük hərflə yazılışı.

3.1.1 Tapşırıq Ç (dərslik). Qrup şəklində yerinə yetirilən bu tapşırıqda şagirdlər bildiyi, oxuduğu, həyatda gördüyü məlumatlardan istifadə etməklə obrazların xüsusiyyətlərinə və karakterinə uyğun dialoji mətn qurmalıdırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Təmsildə obraz adlarının böyük hərflə yazılma səbəbini izah edir.	Tap. A, B (D) Tap. A (İ.D.)
Mənzum mətni nəsrə çevirərək yazır	Tap. B (İ.D.)
Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir.	Tap. C (D) Tap. B (İ.D.)
Mövzuya uyğun dialoji mətn yazır.	Tap. Ç (D)

4-cü dərs. Sözlərdə bəzi saitlərin yazılışı

- Dərslik: səh. 25
- İş dəftəri: səh. 14

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə saitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir. (st. 3.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərdə saitlərin düzgün yazılışı.
2	Dil qaydaları	Sözlərdə saitlərin düzgün yazılış qaydalarının mənimsədilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllimin nəzərinə! 3-cü sinifdə Azərbaycan dilinin tədrisi zamanı sözlərin orfoepik normaları öyrədilmir. Lakin məlumdur ki, orfoqrafiya səhvlərinə daha çox deyilişi və yazılışı fərqlənən sözlərdə rast gəlinir. Buna görə də orfoqrafik normaların tədrisində tətbiq olunan prinsip belədir: “Bu söz bəzən belə tələffüz olunsada, onun düzgün yazılışı belədir”.

4.1.2 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərə sözlərin düzgün yazılışını müəyyən etməyi tapşırır. Sonra “Bunları bilməliyik” rubrikasında verilmiş “O, YOXS A” qaydasını izah edir.

Tapşırıq B (dərslik). Düzgün cavab: kombayn, motor, kolbasa, kompot, poçtalyon, şokolad.

Daha sonra müəllim şagirdlərin diqqətini sözlərdəki bəzi saitlərin yazılışı ilə bağlı “Diqqət et” rubrikasına yönəldir. Qayda şərh edildikdən sonra şagirdlər növbəti tapşırığı yerinə yetirirlər.

Tapşırıq C (dərslik). Düzgün cavab: mübarək, bünövrə, əqrəbə, nümunə, ümid, təbəşir, günah, müdir, həşərat.

Tapşırıq Ç (dərslük). Fərqləndirilmiş sözlərin düzgün yazılışı: kostyum, nümayəndə, üfük, müharibə, qəhrəman.

Tapşırıq D (dərslük). Səhv yazılmış sözlər: 1-ci sütunda pamidor (olmalıdır pomidor), 2-ci sütunda mukafat (olmalıdır mükafat), 3-cü sütunda mühüt (olmalıdır mühit).

Tapşırıq A (iş dəftəri). Cümlələrdə səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışı: poçtalyon, velosiped, konsert, kollektiv, laboratoriya, motor.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Sözlərin düzgün yazılışı: paroxod, pomidor, komandir, voleybol, badminton, vertolyot.

3.1.4 Tapşırıq C (iş dəftəri). Səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışı: mühasirə, həşərat, mühit, təbaşir.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Səhv yazılmış sözlər: 1-ci sırada “Ç” variantı, 2-ci sırada “C” variantı, 3-cü sırada “B” variantı, 4-cü sırada “A” variantı.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sözlərdə “o” və “a” saitlərinin düzgün yazılışını müəyyənləşdirir.	Tap. B (D) Tap. A, B (İD)
Sözlərdə “ü” və “u”, “ü” və “i”, “a” və “ə” saitlərinin düzgün yazılışını müəyyənləşdirir.	Tap. C, D (D) Tap. C, Ç (İD)
Özünün və başqasının yazısını ədəbi dilin normaları baxımından təkmilləşdirir.	Tap. Ç (D)

1-ci dər. Qavroş

• Dərslük: səh. 26–28 • İş dəftəri: səh. 15

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Bədii məndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Məndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Uşaq hüquqları haqqında bilgilərin xatırlanması.
2	Oxu	“Qavroş” mətninin müvafiq intonasiya ilə oxusu.
3	Söz ehtiyatı	“Söz boğçası” rubrikası üzrə iş.
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş. Baş qəhrəmanın səciyyələndirilməsi.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq fənlərarası inteqrasiya xarakteri daşıyır. Şagirdlər “Həyat bilgisi” fənnindən uşaq hüquqları haqqında keçdiklərini xatırlayaraq danışırlar.

Oxu

Mətnin oxusuna keçməzdən əvvəl müəllimin böyük fransız yazıçısı Viktor Hüqo və onun məşhur “Səfillər” romanı haqqında şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun qısa məlumat verməsi tövsiyə olunur.

Əsərdə Jan Valjan adlı xeyirxah bir insan haqqında danışılır. O, keçmişdə cinayətkar olub, həbsə düşüb. Amma indi günahlarını yumaq üçün insanlara əlindən gələn xeyirxahlığı etməyə çalışır. Lakin polis məmuru Javer Jan Valjanın cinayətkar keçmişini ona bağışlamır, onu izləyərək yenidən həbsxanaya salmaq istəyir. Əsərdə ata-anasından məhrum olmuş səfil uşaq obrazları da var: Qavroş,

Kozetta. Müəllif onların ağır həyatını çox gözəl təsvir edir.

Müəllim eyni zamanda “səfil” sözünün izahını da verə bilər: **səfil** – daimi yaşayış yeri, məşğuliyyəti olmayan, yoxsul, avara.

2.2.1 Müəllim çalışmalıdır ki, şagirdlər mətni müvafiq intonasiya ilə, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirməklə oxusunlar.

2.2.2 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda qoyulmuş faktoloji sualları cavablandırmaqla mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş informasiyanı mənimsədiyini nümayiş etdirirlər.

Söz ehtiyatı

Şagirdlər “Söz boğçası” rubrikasında verilmiş sözlərin mənasını mətndən çıxış edərək izah edirlər. Müəllim sözü izah etməyin qaydalarını xatırladır: sözün aid olduğu ümumi mənanı müəyyən etmək və anlayışın əlamətlərini sadalamaq. Bunun üçün lövhədə belə bir cədvəl də çəkmək olar:

Söz	Ümumi məna	Əlamətlər
bərbər		
ülgüc		
fitil		
həsir		
koramal		

Sözlərin izahı dərsləyin sonunda verilmiş izahlarla müqayisə olunur.

2.1.1 Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıqda verilmiş cümlələrdə nöqtələrin yerinə söz boğçasından uyğun sözü seçib əlavə etməklə şagirdlər yeni öyrəndiyi sözlərin mənalərini düzgün başa düşdüklerini nümayiş etdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı sualı əsərdə baş verən hadisələrdən, qəhrəmanlar arasında gedən dialoqlardan çıxış edərək cavablandırmalıdırlar: *Qavroş uşaqlara qayğı göstərdi, son pulunu verib onlara çörək aldı, gecələmək üçün onlara yer tapdı.*

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər Qavroşa aid xüsusiyyətləri mətndəki müvafiq epizodları seçərək əsaslandırmalıdırlar. Qavroşun mərhəmətli, qayğıkeş, əliaçıq olmasını əsaslandırmaq asan olsa da, digər üç xüsusiyyətini göstərən epizod və ya sözləri tapmaq çətinlik yarada bilər. Bu zaman müəllim şagirdlərin diqqətini müvafiq epizodlara yönəldərək düz-

gün cavabın alınmasına nail ola bilər. Məsələn, Qavroşun həsiri göstərərək “Bu isə zürafənidir. Dedim, filə lazımdır. Etiraz etmədi” deməsi, əlbəttə, zarafatdır. Uşaqları siçovullarla qorxutmasını, “Səsini kəs, yat”, “Ay səfeh” kimi ifadələrini kobudluq kimi qiymətləndirmək olar. Özünə rahat sığınacaq tapa bilməsi isə onun fərasətli uşaq olduğunu sübut edir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Bu tapşırığı dərsləkdəki D tapşırığının davamı və baş qəhrəman haqqında fikirlərin sistemləşdirilməsi kimi qiymətləndirmək olar. Şagirdlər əsərin qəhrəmanı haqqında mülahizələrini əsaslandırmaqla obraz xəritəsini tamamlayırlar. Eyni zamanda, onlar fikirlərini yazılı şəkildə ifadə etmək bacarığını da nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (D)
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	MV
Mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırır.	Tap. B (D)
Cümləni tamamlamaq üçün kontekstə uyğun gələn sözü müəyyən edir.	Tap. C (D)
Əsərin baş qəhrəmanı haqqında fikirlərini əsaslandırır.	Tap. Ç, D (D) Tap. A (İ.D.)

2-ci dərs. Uşaq hüquqlarının pozulması

• Dərslük: səh. 28-29 • İş dəftəri: səh. 16

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətndəki fakt və fikirlərə münasibət bildirir (st. 2.2.5).
- Dinlədiyi fikirlə bağlı mövqeyini şərh edir (st. 1.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	İnsan hüquqlarının pozulması və müdafiəsi ilə bağlı məqamların işıqlandırılması.
2	Oxu	“Uşaq Hüquqları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” mətnində verilən maddələrin oxusu.
3	Oxuyub-qavrama	Uşaq hüquqlarının pozulması hallarının Qanunun maddələrinə istinad edilməklə müəyyənləşdirilməsi.
4	Dinləmə	“Kozetta” dinləmə mətnində “Uşaq Hüquqları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” maddələrinin pozulduğu məqamların müəyyənləşdirilməsi.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Müəllim tövsiyəsi ilə şagirdlər tapşırıqda verilən ifadələrin mənasını həyatdan misallar gətirməklə izah edirlər. Müəllim müəyyən situasiyalar xatırlatmaqla tapşırığın şərtini konkretləşdirə bilər. Məsələn:

– Siz müəyyən məsələ ilə bağlı öz fikrinizi bildirmək istəyirsiniz, amma bunu etmək üçün sizə imkan vermirlər. Bu zaman hansı hüquqlarınız pozulur? (Fikrini açıq şəkildə ifadə etmək hüququ)

Oxuyub-qavrama

Sonra “Uşaq Hüquqları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”nın cədvəldə verilən maddələri ilə tanış olurlar.

2.2.5 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər “Uşaq Hüquqları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”na əsaslanaraq Qavroşun və balaca uşaqların hansı hüquqlarının pozulduğunu müəyyənləşdirməklə yanaşı, onların hüquqlarını müdafiə etmək üçün təkliflər irəli sürürlər. Bunun üçün onlar “Qavroş” mətnini bir daha xatırlamalıdırlar. Mətnə deyilir ki, balaca qardaşlar valideynlərindən məhrum olublar. Deməli, Qanunun 17-ci maddəsi pozulub:

Maddə 17. Uşağın ailədə valideynləri ilə birgə yaşamaq, onlardan qayğı görmək hüququ vardır.

Qardaşların gecələməyə mənzilləri yoxdur. Bununla bağlı 20-ci maddəyə istinad edilməlidir:

Maddə 20. Hər bir uşağın mənzil hüququ vardır.

Dinləmə

Dinləmə mətni:

“Kozetta”

Yeni il axşamı idi. Tenardyenin meyxanasında xeyli adam var idi. Tenardye qonaqlarla söhbət edir, arvadı isə şərab süzürdü. Bu balaca mehmanxanada cəmi bir xidmətçi vardı. O da 8 yaşlı Kozetta idi. Kozetta bütün günü qabları yuyar, masaların üstünü təmizləyər, qonaqlara xidmət edərdi. Səhərdən-axşama kimi işləsə də, Tenardye onu yarıac, yarıçılpaq saxlayır, arvadı isə elə hey döyürdü. Heç kim ona rəhm eləməirdi.

Kozetta üçün ən əzablı iş su daşımaq idi. Çünki suyu uzaqdan – meşədəki bulaqdan daşımaq lazım gəlirdi. Yazıq qız ağır vedrəni gətirib çıxarana kimi əldən düşürdü. Vay o gündən ki, axşam vaxtı su qurtarardı. Onda Kozetta gecənin zil qaranlığında kol-kosa ilə dolu vedrəni daşımalı olurdu. Zavallı qız qaranlıqdan qorxsə belə, sahibəsinə etiraz edə bilmirdi.

1.1.2 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər Kozettanın pozulmuş hüquqlarını “Qanuna” əsaslanaraq müəyyənləşdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu ilə əlaqədar həyatdan misallar gətirməklə danışır.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki faktlara münasibət bildirərkən əldə etdiyi məlumatlara istinad edir.	Tap. B, C (dərslük) Tap. A (İ.D.)

3-cü dərs. Davranış qaydaları

- Dərslük: səh. 29
- İş dəftəri: səh. 17

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Məqsədə uyğun olaraq sadə pragmatik mətnlər (təlimat, gündəlik, açıqca, şüar, xülasə, izahat) yazır (st. 3.1.2)
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildirən fikirləri yazıda əks etdirir (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Faktların mövzu və məzmun etibarı ilə qruplaşdırılması.
2	Yazı	Müəyyən mövzu üzrə təlimat xarakterli mətnin yazılması. Müəyyən mövzu üzrə tövsiyə xarakterli mətnin yazılması.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

2.2.2 Tapşırıq A (dərslik). Tapşırıqda həyatın müxtəlif sahələrində uşaq hüquqlarının əks olunduğu cümlələr verilmişdir. Şagirdlər cümlələri sahələr üzrə qruplaşdırmalıdır. Düzgün cavab: 1, 4-cü cümlələr uşaqların ailədə, 2, 5-ci cümlələr məktəbdə, 3, 6-cı cümlələr cəmiyyətdə hüququna aiddir.

Müəllimin nəzərinə! Növbəti tapşırığa keçməzdən əvvəl müəllim yönəldici suallarla şagirdlərdə uşaqların hüquqları ilə yanaşı, vəzifələrinin də olması fikrini vurğulayır.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq qruplarla iş kimi yerinə yetirilir. Hər bir qrup uşaqların müxtəlif yerlərdə davranışına aid qaydaları müəyyənləşdirərək təlimat xarakterli yazılı təqdimat hazırlayır.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər əvvəlki siniflərdə təlimat yazmağı öyrəniblər. Onlara bir daha xatırladılır ki, təlimat tövsiyə, təqdimatlar oxunarkən digər qrupa daxil olan şagirdlər ona münasibət bildirə və əlavələr edə bilirlər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş parçanı oxuyaraq tövsiyə xarakterli mətn yazırlar.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin verilmiş açar sözlər və şəkillərdən yararlanaraq müəyyən mövzu üzrə mətn yazmaq bacarığını üzə çıxarır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
İnformativ mətndəki faktları qruplaşdırır.	Tap. A (dərslik)
Təlimat xarakterli təqdimat yazır.	Tap. B (dərslik) Tap. A (İ.D.)
Açar sözlər və şəkillər əsasında mətn yazır.	Tap. B (İ.D.)

4-cü dərs. Qoşasaitli sözlərin yazılışı

- Dərslik: səh. 30 • İş dəftəri: səh. 19

Təlim məqsədləri

- Sözlərdə saitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərdə saitlərin düzgün yazılışı.
2	Dil qaydaları	Sözlərdə saitlərin düzgün yazılış qaydalarının mənimsədilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

4.1.2 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin nəzərini dərslikdəki "A" tapşırığına yönəldir. Tapşırıqdakı sözlər şagirdlərin aktiv lüğət fonduna daxil olduğu üçün onların yazılışındakı səhvin müəyyənləşdirilməsi çətinlik törətməyəcək. Müəllim qoşasaitli sözlərin yazılışında yol verilən səhvlərlə bağlı qaydanı şərh etdikdən sonra şagirdlər dərslikdəki və iş dəftərindəki tapşırıqları yerinə yetirirlər.

Dil qaydaları

Tapşırıq B (dərslik). Sözlərin düzgün yazılışı: daima, mütaliə, şeir, dairə, xain, teatr.

Tapşırıq C (dərslik). Sözlərin düzgün yazılışı: müayinə, məəttəl, inşaat, təbii, müəyyən, fəaliyyət, təəssüf, stadion.

Tapşırıq Ç (dərslik). Cümlələrdə sözlərin düzgün yazılışı:

- 1) məllif – müəllif;
- 2) camat – camaat;
- 3) təccüblə – təəccüblə;
- 4) ayilə – ailə;
- 5) kayinat – kainat.

Tapşırıq D (dərslik). Sözlərin düzgün yazılışı: Səidə, Şaiq, Nailə, Faiq.

Tapşırıq E (dərslik). Səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışı:

- 1-ci sırada: a) müəlicə;
- 2-ci sırada: c) əhali;
- 3-cü sırada: b) maili;
- 4-cü sırada: a) şücaət.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Sözlərin düzgün yazılışı: *dialoq, müasir, radio, təbiət*. Tapşırıqda eyni zamanda şagirdlərin cümləni kontekstə uyğun sözlə tamamlamaq bacarığı yoxlanılır.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Sözlərin düzgün yazılışı: *fəaliyyət, məəttəl, camaat, müdafiə, inşaat, maaş, təəccüb, təəssüf, dairə*.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Sözlərin düzgün yazılışı:

- 1-ci cümlədə: *Naibə, müayinə;*
- 2-ci cümlədə: *Faiq, stadion;*
- 3-cü cümlədə: *Səidə, təəccüblə;*
- 4-cü cümlədə *Səadət*.

Tapşırıq D (iş dəftəri). İzahlara uyğun varlıqları: 1) saat, 2) akvarium, 3) şair.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Qoşasaitli sözləri düzgün yazır.	Dərslikdə və iş dəftərində verilən bütün tapşırıqlar

Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslik: səh. 31
- İş dəftəri: səh. 20

Təlim məqsədləri

- Frazeoloji ifadəni həqiqi mənalı söz birləşməsindən fərqləndirir (st. 2.1.2).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.2).
- Sözlərdə samitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Sözlərdə saitlərin düzgün yazılış qaydalarına əməl edir (st. 4.1.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (həşiyə, illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıq və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st. 2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Söz ehtiyatı	Frazeoloji ifadənin fərqləndirilməsi və mənasının müəyyənləşdirilməsi.
2	Dil qaydaları	Sözlərdə sait və samitlərin düzgün yazılışı.
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmununa uyğun başlıqla adlandırılması.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Söz ehtiyatı

2.1.2 Tapşırıq A (dərslik). Frazeoloji ifadələr: *təşvişə düşmək, söz açmaq, fikrə getmək, sözünü kəsmək*.

Tapşırıq B (dərslik). Düzgün cavab:

- 1) özünü itirdi – *çaşdı*;
- 2) *taqətdən düşmüşdü* – *yorulmuşdu*;
- 3) *heyratə saldı* – *təəccübləndirdi*;
- 4) *könlünü al* – *sakitləşdir*;
- 5) *cin atına mindi* – *hirslandı*.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Düzgün cavab: 1) *anlatmaq*, 2) *dinləmək*, 3) *anlamaq*

Dil qaydaları

4.1.2 Tapşırıq C (dərslik). Səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışı:

- 1-ci sırada ç) sir;
- 2-ci sırada a) hökm;
- 3-cü sırada a) kompüter;
- 4-cü sırada b) çərşənbə;
- 5-ci sırada c) pambiq;
- 6-cı sırada c) saniyə.

Tapşırıq Ç (dərslik). Düzgün cavab: a) mətn, b) mətn; a) həsr, b) həsir; a) əsr, b) əsir.

Tapşırıq D (dərslik). Səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışı: 1-ci cümlədə müəllim və teatr, 2-ci cümlədə rütubətli, 3-cü cümlədə qəhrəman, 4-cü cümlədə mühit, 5-ci cümlədə kosmonavtika, 6-cı cümlədə üfük.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Səhv yazılmış sözlərin düzgün yazılışı: kompüter, Faiq, təəccüblə, müəllim, müdafiə.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər iş dəftərində verilmiş mətni məzmununa uyğun adlandırmalıdır. Məsələn: "Hüquqlar və vəzifələr", "Hüquqlarını bil, amma vəzifələrini də unutma" və s.

2.2.6 Tapşırıq B (iş dəftəri). Ata oğluna Vətəni sevməyi, onu qorumağa həmişə hazır olmağı, təbiəti qorumağı, özündən kiçiklərə qayğı ilə yanaşmağı və s. məsləhətlər verə bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. A, B (dərslik) Tap. Ç (İ.D.)
Sözlərdə sait və samitləri düzgün yazır.	Tap. C, Ç, D (dərslik) Tap. C (İ.D.)

Mövzu		Qarabağ – ana yurdum
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	Mövzu ilə bağlı əlavə məlumatlar almaq üçün sualların tərtibi, qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəhbərli mətn şəklində təqdim etmək, fikirlərini əsaslandırmaq üçün tarixi mənbəyə istinad etmək, mühakimə yürütmək və nitqdə sitatlardan istifadə etmək
	Söz ehtiyatı	<u>Sözlər</u> : əyan, nüfuz, sürgün, bani, soy, mazğal, bürc, miras, şikəstə, xələt, ərsəyə gəlmək, vəsf etmək, köks, nisgil, atəşkəs, müjdə, taktika, yenilməzlik, münaqişə, modern, qəzet, heyət, redaktor, rubrika, məqalə, gizir, dizayn
	Oxu	Tarixi-informativ mətnin oxunması və hadisələrin xronoloji ardıcılığının müəyyənləşdirilməsi
	Yazı	Məlumat vərəqinin tərtibi
Akademik biliklər	Dil qaydaları	İsimin hallanması, sifətin dərəcələri, zərf, işarə əvəzlilikləri
	Filoloji anlayışlar	Xronologiya, tarixi-informativ mətn, tarixi mənbə, bayatı, sitat, mühakimə, divar qəzeti
Kompetensiyalar		Qarabağın tarixi və mədəniyyəti ilə yaxından tanışlıq, vətənpərvərlik, həmrəylik, birlik və s. mənavi dəyərlərin aşılınması

Bu bölmədə şagirdlərə Qarabağın coğrafiyasından, tarixindən, mədəniyyətindən bəhs edən bədii və informativ mətnlər təqdim olunur. Mətnlərdə Qarabağın tarixində mühüm xidmətləri olmuş şəxsiyyətlər, məşhur tarixi abidələr haqqında məlumatlar verilir. Əsas məqsəd şagirdlərin dünyagörüşünü artıran, onlara vətənpərvərlik, həmrəylik, ədalət və başqa mənavi dəyərlər aşılardan bu mövzular vasitəsilə şagirdlərin dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək və söz ehtiyatlarını zənginləşdirməkdir.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Verilmiş mövzu ətrafında danışır və münasibət bildirir;
- Təqdimat zamanı vizual materialları şifahi şərhləri ilə müşayiət edir;
- Bədii və informativ mətnləri məzmun xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir;
- Təlimata əsasən yazılı təqdimat hazırlayır.

Mənimsəmədə çətinlik doğuran məsələlər:

- Məlumat vərəqində verilmiş məlumatların rəhbərli mətn şəklində təqdim edilməsi;
- Araşdırmaların aparılması;
- Divar qəzetinin tərtibi.

Bölməyə giriş dərsi

• Dərslik: səh. 32–33 • İş dəftəri: səh. 20

Təlim məqsədləri

- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st. 1.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir (st. 2.2.5).
- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Azərbaycan xəritəsinin nümayişi.
2	Danışma	Qarabağa daxil olan rayonlar haqqında söhbət. Qarabağla bağlı oxunan mətnlərin xatırlanması.
3	Oxuyub-qavrama	Məlumat vərəqlərinin oxunması. Şeir parçası üzrə iş.
4	Yazı	Mövzu ilə bağlı fikirlərin yazılması.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə Azərbaycanın xəritəsini nümayiş etdirir. Aşağıdakı suallarla şagirdləri müzakirəyə cəlb edir:

– Azərbaycan hansı dövlətlərlə həmsərhəddir? Hansı rayonlar Ermənistanla sərhəddə yerləşir? Xəritədə Göyçə gölünü göstərin. Göyçə gölü ilə bağlı nə oxumusunuz? (III sinif, 7-ci bölmə, səh. 62. Göyçə gölü əfsanəsi).

Məqsəd Azərbaycanın tarixi torpaqları hesabına ərazisini genişləndirən Ermənistanın işğalçılıq mövqeyini şagirdlərin diqqətinə çatdırmaqdır.

Danışma

1.2.2 Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini xəritədə Qarabağın işğaldan azad edilmiş rayon və şəhərlərinə yönəldir. Şagirdlər həmin yerlər haqqında bildiklərini danışirlər.

Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər Qarabağla bağlı indiyə qədər oxuduqları mətnləri (“Azıx mağarası” – I sinif, “Qarabağ atının şöhrəti”, “Bəyaz və

Cubbulu” – II sinif, “Bura vətəndir” – III sinif) xatırlayırlar. Həmin mətnlərin məzmunundan çıxış edərək tapşırıqda verilmiş fikirləri əsaslandırırlar. “Azıx mağarası” mətni I sinifdə keçirildiyindən şagirdlər mətni xatırlamaqda çətinlik çəkə bilərlər. Odur ki müəllim həmin mətni səsləndirməklə tapşırığın yerinə yetirilməsinə kömək edə bilər:

Azıx mağarası

Bu əhvalat lap çoxdan olub. O zaman insanlar ev tikməyi bacarmırdılar. Onlar çöldə, meşədə yaşayırdılar. Şaxtalı bir gün idi. İnsanlar soyuqdan qorunmaq üçün yer axtarırdılar. Onların arasında Domrul adlı balaca bir oğlan da var idi. Birdən Domrul qayaların arasında yarıq gördü. Tez ata-anasını səslədi:

– Bura gəlin! Mağara tapmışam. Domrul böyükləri gözləməyib mağaraya girdi. Elə bu vaxt onun qarşısına böyük bir ayı çıxdı. Domrul “azıx, azıx” qışqıra-qışqıra mağaradan çölə atıldı. O zaman ayıya “azıx” deyirdilər. Ayı da onun dalınca mağaradan çıxdı. Nəriləyərək insanlara hücum etdi. Ancaq insanlar geri çəkilmədilər. İtiüclü dəyənək və iri daşlarla ayını qovdular. O gündən mağara insanların məskəni oldu. Həmin mağara bu gün də Azıx mağarası adlanır.

Şagirdlər mətnin məzmunundan çıxış edərək tapşırıqda verilmiş fikri təxminən belə əsaslandırabilirlər:

Mətnə göstərilir ki, qədim insanlar soyuqdan qorunmaq üçün Azıx mağarasını özlərinə yaşayış yeri seçibləmiş. Qədim insanlar ayıya “azıx” deyirmişlər. Bu gün də həmin mağara Azıx mağarası adlanır. Doğrudan da, Azıx mağarası dünyanın ən qədim yaşayış məskənlərindən biridir.

Müəllimin nəzərinə! Füzuli şəhərinin yaxınlığında yerləşən Azıx mağarasının uzun müddət işğalda qalması və azad olunması haqqında məlumat verə və uyğun şəkillər nümayiş etdirə bilər.

Şagirdlərin xatırlayacaqları digər mətn “Qarabağ atının şöhrəti” mətnidir. Mətnə İngiltərədə keçirilən at yarışında qalib gələn və kralıçaya hədiyyə edilən “Zaman” adlı atdan danışılır. Bu at sürətli, çevik və yaraşıqlı olması ilə dünyada tanınmışdır.

“Bəyaz və Cubbulu” mətnində Sürəyya adlı qızın yurd-yuvasından didərgin düşməsi haqqında danışılır.

“Bura Vətəndir” mətnində vaxtilə yurdundan didərgin düşmüş İlqarın öz doğma yurduna – Füzuliyə qayıdışından bəhs edilir.

Tapşırıq C (dərslük). Qruplarla iş. Hər bir qrup məlumat vərəqindəki faktları oxuyur, müzakirə edir, bildikləri əlavə məlumatları bir-biri ilə bölüşürlər. Hər qrup bir üzv seçib onu təqdimata hazırlayır. Təqdimat edəcək qrup üzvü şəkil üzrə rəhbərlik edir. Yoldaşları ona uyğun tövsiyələr verir.

Sonda hər qrupdan bir nəfər təqdimat edir. Qruplar bir-birinin təqdimatını dəyərləndirirlər. Daha yaxşı təqdimat edən qrup qalib gəlir.

Müəllimin nəzərinə! Xan Şuşinskiyinin ifasında “Qarabağ şikəstəsi” və “Uzundərə rəqsi”ni, “Xarıbülbul” musiqi festivalından görüntülər nümayiş etdirmək məqsəduyğundur. Bu, şagirdlərin mövzu ilə bağlı təsəvvürlərini genişləndirməyə kömək edə bilər.

Oxuyub-qavrama

2.1.1 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeirindən verilmiş bir bəndi oxuyur və sualları cavablandırırlar. Qarabağ təbiətinin gözəlliyi və musiqi mərkəzi kimi tanınması haqqında şagirdlərin təsəvvürü genişləndirilir. Şagirdlər şeirin son misrasını təxminən belə izah edə bilərlər:

– Şair Qarabağın məşhur xanəndəsi Xan Şuşinskiyinin adını çəkir və onun ifasında “Qarabağ şikəstəsi” muğamının hər tərəfə yayılmasını, eşidilməsini arzu edir. “Havalanmaq” sözü məcazi mənada musiqinin uca səslə oxunması, hər tərəfdə eşidilməsi deməkdir.

Müəllimin nəzərinə! “Azərbaycan” şeirini tam səsləndirmək olar.

2.2.5 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər dərslükdə məlumat vərəqi və şeir parçasından əldə etdikləri biliklərə əsasən tapşırıqda verilmiş fikirləri tamamlayırlar. Bununla həm onların oxuyub-qavrama, həm də cümlə qurma bacarıqları inkişaf etdirilir.

Diferensial təlim

Tapşırığın yerinə yetirilməsində çətinlik çəkən şagirdlərə C tapşırığında verilmiş məlumat vərəqlərini yenidən nəzərdən keçirməyi tapşırmaq olar.

Bununla həmin şagirdlərin lazım olan faktları seçmək bacarığı inkişaf etdirilə bilər.

2.2.2 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş məlumatı oxuyaraq bu nəticəyə gəlirlər ki, Şuşa Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzidir.

Yazı

3.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərə öz fikir və düşüncələrini sərbəst şəkildə yazıda əks etdirmək imkanı yaradır. Tapşırığın icrasından əvvəl müəllim şagirdləri tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirəyə cəlb edir. Bununla şagirdlərdə mövzu ətrafında müəyyən fikir formalaşdırılır. Şagirdlər valideynlərindən, televiziya və başqa informasiya mənbələrindən aldıkları məlumatlardan çıxış edərək getmək istedikləri yeri və həmin yerlə bağlı onları maraqlandıran məqamları söyləyirlər və sonra öz fikirlərini sərbəst şəkildə yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır.	Tap. A, B, C (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)
Əldə etdiyi məlumatlara əsasən fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir.	Tap. A, B (iş dəftəri)
Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir.	Tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllimə növbəti dərse nümayiş etdirmək üçün həmrəylik təcəssüm etdirən şəkillər hazırlamaq tövsiyə edilir.

1-ci dərs. Pənahəli xan

Dərslik: səh. 34–36 • İş dəftəri: səh. 21

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Oxuyarkən qabaqcadan müəyyən olunmuş sualların cavablarını mətndən seçir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii məndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Oxuduğu informativ məndəki əsas faktları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Cavad xan mətnin xatırlanması.
2	Danışma	Qarabağın tarixi ilə bağlı sualların hazırlanması.
3	Oxu	"Pənahəli xan" mətninin oxusu.
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi.
5	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş.
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə sual verir:

– "Tarixi şəxsiyyət" ifadəsini izah edin. Hansı tarixi şəxsiyyətləri tanıyırsınız?

Müəyyən bir zaman kəsiyində dövlətin, xalqın taleyində mühüm rol oynamış insanlar tarixi şəxsiyyət hesab olunur. Bu haqda 3-cü sinifdə şagirdlərə məlumatlar verilib.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər Cavad

xan mətnini xatırlayıb bildiklərini danışirlər.

"Cavad xan" mətninin qısa məzmunu:

Məndə rusların Azərbaycana hücumundan danışılır. 1804-cü ildə ruslar Gəncəyə hücum edirlər. Rus generalı Sisyanov Gəncə xanı Cavad xanı təslim olmağa çağırır. Cavad xan ona rədd cavab verir və vətəninə sona qədər qəhrəmancasına qoruyur. Döyüşdə Cavad xan

və oğlu Hüseynqulu şəhid olur. Yalnız bundan sonra ruslar Gəncəni işğal edə bilirlər. Cavad xanın həyat yoldaşı Bəyim xanım barışıq üçün təklif edilən pulları Sisyanovun üzünə çırpır.

Tapşırıq B (dərslik). Kollektiv iş. Müəllim lövhədə BİBÖ cədvəli çəkir. Şagirdlər Qarabağın tarixi haqqında bildiklərini söyləyirlər. Müəllim cədvəldə qısa qeydlər aparır. Sonra şagirdlərə "Pənahəli xan" mətninin giriş hissəsini oxumağı tapşırır. Bununla onlarda Azərbaycan tarixinin xanlıqlar dövrü haqqında ilkin təəvvür yaradılır.

Sonra şagirdlərin diqqəti mətnə aid şəkillərə, yarımbaşlıqlara, söz boğçasına və haşiyəyə yönəldilir. Şagirdlər mətnin struktur elementlərini nəzərdən keçirirlər. Məqsəd şagirdlərdə oxuyacaqları mətnə maraq oyatmaqdır. Bundan sonra şagirdlər Qarabağ xanlığının tarixi ilə bağlı öyrənmək istədikləri məlumatlar barədə suallar tərtib edirlər. Məsələn, *Pənahəli xan kim idi? Nadir şahın sarayında nə baş verib? Kim vətəndən ayrı düşüb? Qarabağ xanlığı necə yaranıb? Şuşa qalası nə üçün tikilib? Onu kim tikdirib? Sürgün, iqamətgah sözlərinin mənası nədir? və s.*

Müəllim BİBÖ cədvəlində şagirdlərin suallarını ümumiləşdirib müəyyən qeydlər aparır.

Oxu

2.2.2 İstiqamətləndirilmiş oxu. Şagirdlər mətni növbə ilə səsli oxuyurlar. Mətnin hər yarımbaşlıq üzrə hissəsi oxunduqdan sonra müəllim faktoloji suallar verməklə şagirdləri diqqətli oxumağa sövq edir.

Söz ehtiyatı

2.1.1 "Söz boğçası" rubrikası. Şagirdlər tanış olmayan sözlərin mənasını kontekstdən çıxış etməklə əvvəlcə özləri təxmin edirlər, daha sonra müəllimin köməyi ilə dəqiqləşdirirlər.

Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözlərin izahını oxuyur və şəkildə nömrələnmiş hissə ilə uyğunlaşdırırlar. Bununla da yeni tanış olduqları sözləri şəkil vasitəsilə daha asan mənimsəyirlər.

Düzgün cavab: mazğal – 3; bürc – 1; darvaza – 2.

Tapşırıq (A) iş dəftəri. Şagirdlər krossvord həll etməklə məndə rast gəldikləri yeni sözləri mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:

1. bani; 2. əyan; 3. miras; 4. sürgün; 5. iqamətgah; 6. nüfuz.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər mətnlə bağlı faktoloji sualları cavablandırmaqla mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər. Sonra müəllim şagirdlərin diqqətini lövhədə çəkdiyi BİBÖ cədvəlinin sonuncu xanasına yönəldir və soruşur:

– *Qarabağın tarixi ilə bağlı hansı məlumatları öyrəndiniz?*

Müəllim şagirdlərin söylədiklərini ümumiləşdirib cədvəli tamamlayır.

3.1.1 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətndən Pənahəli xan haqqında aldıkları informasiya əsasında məlumat vərəqini doldururlar. Bununla həm oxuyub-qavrama, həm də yazı bacarıqları inkişaf etdirilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir.	Tap. A, B (dərslük)
Oxuyarkən qabaqcadan müəyyən olunmuş sualların cavablarını mətndən seçir.	“Pənahəli xan” mətni
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir.	Tap. C (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. Ç, Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dər. Tarixi-informativ mətn

Dərslük: səh. 36-37 • İş dəftəri: səh. 22

Təlim məqsədləri

- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıq və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- İnformativ mətndəki fakt və fikirlərdən çıxış edərək müəllimin məqsədini müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Tarixi-informativ mətndəki hadisələrin xronoloji ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Pənahəli xan” mətninin xatırlanması.
2	Oxuyub-qavrama	Tarixi-informativ mətnin xüsusiyyətləri ilə tanışlıq.
3	Dinləmə	“Hüseynqulu xan” mətni üzrə iş.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir:

– *“Pənahəli xan” mətnindən aldığınız hansı məlumatlar sizin üçün maraqlı oldu?*

Şagirdlər sual ətrafında mətni xatırlayırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər mətnin struktur elementlərindən biri olan haşiyə ilə bağlı biliklərini xatırlayaraq tapşırığı yerinə yetirirlər.

Doğru cavab: Mətnin 1-ci abzasında işlənmiş “soy” sözü haşiyədə izah olunmuş və Cavanşirlər soyundan olan bir neçə məşhur şəxsiyyətin adı çəkilmişdir.

2.2.4 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıqda verilmiş fikirlərin hamısı mətnin məzmunu ilə bağlıdır. Lakin 1-ci və 4-cü fikirlər “Pənahəli xan” mətninin ideyasını əks etdirir. 1-ci və 3-cü fikir mətnə epizodik xarakter daşıyır və yalnız mətnin əvvəlində bu haqda məlumat var. Mətnin ideyası onun bütün məzmununu əks etdirməlidir. Odur ki müəllimin mətni yazmaqda məqsədi Qarabağ xanlığının yaradıcısı olan Pənahəli xanı tanımaq, onun Azərbaycan tarixində mühüm xidmətlərindən bəhs etməkdir.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslük). “Pənahəli xan” mətni tarixi-informativ mətnidir. Belə mətnlərdə tarixi hadisələr xronoloji ardıcılıqla göstərilir. Şagirdləri ibtidai təhsil pilləsində bu cür mətnlərlə tanış etmək növbəti təhsil mərhələsinə hazırlıq məqsədi daşıyır.

Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin diqqəti mətnə verilmiş tarixlərə yönəldilir.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər tarixi-informativ mətnlərlə bağlı rubrikada verilmiş məlumatları oxuyub, müəllimin köməyi ilə aydınlaşıdırırlar. Müəllim Pənahəli xan mətninin nümunəsində əlavə izah verə bilər:

– *Belə mətnlərdə tarixi hadisələr xronoloji ardıcılıqla verilir. Oxucunu hadisələrin fakt*

olduğuna inandırmaq üçün faktiki şəkillərdən istifadə edilir. Müxtəlif alimlərin fikirlərinə istinad olunur. Həşiyələrdə əlavə şərhlər verilir. Həmin dövrə məxsus köhnəlmiş sözlərə rast gəlinir və s.

Müəllimin nəzərinə! Tarixi-informativ mətnlər üzrə işin təşkili zamanı şagirdlərdən tarixləri yadda saxlamaq tələb olunmur. Məqsəd şagirdləri tarixi-informativ mətnlərin xarakterik xüsusiyyətləri ilə tanış etməkdir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Cütlər tapşırığı yerinə yetirmək üçün “Pənahəli xan” mətnini nəzərdən keçirib müvafiq hadisələrin tarixlərini müəyyənləşdirirlər. Daha sonra həmin hadisələri ardıcılıqla düzülür.

Düzgün cavab: B, A, Ç, D, C.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər mətnə göstərilmiş tarixləri analiz etməklə tapşırıqdakı hadisələrin tarixlərini müəyyənləşdirirlər.

Tapşırıq bir qədər çətin xarakterli olduğu üçün cütlərlə iş forması məqsədəuyğundur.

1. Mətnə Qarabağ tayfalarının Nadir şah qarşı çıxmasının 1736-cı ildə baş verdiyi göstərilir. Nadir şahın öldürülməsi tarixi isə 1747-ci ildir. Pənahəli xanın Nadir şahın sarayını tərk edib Qarabağa gəlməsi hadisəsi məhz bu tarixlər aralığındakı 1738-ci il tarixinə uyğun gəlir.

2. Pənahəli xanın ölümündən sonra oğlu İbrahim Qarabağ xanı oldu. Bu hadisənin tarixini müəyyənləşdirmək üçün Pənahəli xanın şəklinin altında verilmiş məlumatdan istifadə etmək lazımdır. Belə ki, Pənahəli xan 1763-cü ildə vəfat edib. Həmin il Pənahəli xanın oğlu İbrahim xan Qarabağ xanı olub.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırığın məqsədi tarixi-informativ mətnlərin dil-üslub xüsusiyyətlərini şagirdlərin diqqətinə çatdırmaqdır. Belə mətnlərdə köhnəlmiş sözlər, həmin dövrdə dilin lüğət tərkibinə xas leksika öz əksini tapır. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikrin məhz keçmiş dövrə xas olduğunu belə əsaslandırmaqla bilirlər:

– *Qala, bürc, mazğal qədim dövrə aiddir. Keçmiş zamanlarda yurdu qorumaq üçün onun ətrafına qala divarları çəkirlərmiş. Ətraf ara-*

zilərə nəzarət etmək üçün qalada dairəvi bürclər tikərlərmiş. Qala divarlarındakı mazğallardan ox atmaq, atəş açmaq üçün istifadə olunarmış.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Pənahəli xan mətnindəki hadisə və tarixləri cədvəldə yerləşdirməklə oxuyub-qavrama bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlərin xronoloji cədvəl tamamlaması üçün “Pənahəli xan” mətnini yenidən nəzərdən keçirməsi tövsiyə olunur.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlərin tarixi-informativ mətn üzrə təsəvvürlərini genişləndirmək üçün “Hüseynqulu xan” mətni üzrə iş aparılır. Tapşırıqda yaddaş xəritəsi verilib. Müəllim mətni səsləndirməzdən öncə şagirdlərə həmin yaddaş xəritəsində göstərilmiş başlıqlar üzrə qeydlər götürməyi tapşırır. Şagirdlər mətni dinlədikcə tələb olunan məlumatlara diqqət yetirməklə qeydlər aparırlar.

Hüseynqulu xan

Rusiya Azərbaycan ərazisindəki xanlıqları ələ keçirməyə çalışırdı. Bu məqsədlə rus ordusu 1804-cü ildə Gəncə xanlığına hücum edir. Ağır döyüşlərdə Cavad xan həlak olur. Gəncə işğal edilir.

1805-ci ildə isə Qarabağ, Şəki və Şamaxı xanlıqları rus hakimiyyətinə təbə olur.

1806-cı ildə general Sisyanovun başçılığı ilə rus ordusu Bakıya hücum edir. Bakı camaatının müqavimətinə baxmayaraq rus ordusu Bakını mühasirəyə alır. Sisyanov Bakı xanı Hüseynqulu xandan qala qapısının açarlarını istəyir. Hüseynqulu xan razılıq verir. Açarları şəxsən Sisyanova təhvil verəcəyini söyləyir. General Sisyanov Bakının Qala qapısının yanına gəlir. Burada o, Hüseynqulu xanın qardaşı oğlu tərəfindən öldürülür. Bununla Gəncə xanı Cavad xanın və minlərlə azərbaycanlının qisası alınır.

Yaddaş xəritəsi üzrə qeydlər:

Məkan: Azərbaycan, Gəncə, Bakı

Tarixlər: 1804, 1805, 1806-cı illər

Tarixi şəxsiyyətlər: Cavad xan, Sisyanov, Hüseynqulu xan.

Tarixi hadisələr: 1. *Rus ordusunun Gəncəyə hücumu və Cavad xanın öldürülməsi;*

2. *Qarabağ, Şəki və Şamaxı xanlıqlarının rus hakimiyyətinə təbə olması;*

3. *Rus ordusunun Bakı xanlığına hücumu və general Sisyanovun Hüseynqulu xanla görüşü, Sisyanovun öldürülməsi ilə azərbaycanlıların qisasının alınması.*

Köhnəmiş sözlər: xan, xanlıq

Tapşırıq Ə (dərslük). Şagirdlər dinlədikləri mətnin tarixi-informativ mətn olmasını əsaslandırirlər. Bununla onlar informativ mətnin bir növü olan tarixi-informativ mətnin məzmun xüsusiyyətlərini mənimsəyirlər.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş hadisələrin tarixlərini müəyyənləşdirməklə dinlədikləri mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər. Həmçinin hadisələrin xronoloji ardıcılığının tarixi-informativ mətn üçün əsas xüsusiyyət olmasını mənimsəyirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnin struktur elementlərini (haşiyəni) mətnin əsas məzmunu ilə əlaqələndirir.	Tap. A (dərslük)
İnformativ mətndəki fakt və fikirlərdən çıxış edərək müəllifin məqsədini müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Tarixi-informativ mətndəki hadisələrin xronoloji ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. C, Ç, D (dərslük)
Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir.	Tap. E, Ə (dərslük) Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslin mövzusu tarixi mənbə haqqındadır. Müəllim şagirdlərin diqqətini mövzuya yönəltmək üçün muzeylər haqqında söhbət apara bilər. Ola bilər ki, bəzi şagirdlərin muzeylərlə tanışlığı yoxdur. Ona görə də bu haqda videomaterialın nümayişi tövsiyə olunur.

3-cü dərsl. Tarixi mənbə

Dərslük: səh. 37-38 • İş dəftəri: səh. 23

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir (st. 2.2.5).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.3).
- Oxuduğu mətnlərin ideya yaxınlığını müəyyən edir (st. 2.2.3).
- İnformativ mətndə fikir və argumentlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Fakt, hadisə və fikirləri mətnin abzas və hissələri üzrə strukturlaşdırır (st. 3.1.4).
- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərslin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Muzeylə bağlı şəkillərin və ya videoçarxın nümayişi.
2	Danışma	Keçmişə aid məlumatların toplanması haqda müzakirə.
3	Oxuyub-qavrama	Tarixi mənbə haqda məlumatın mənimsədilməsi. Müxtəlif tarixi mənbələr üzrə iş.
4	Yazı	Tarixi-informativ mətnin yazılması. Gələcəklə bağlı təsəvvürlərin yazıda ifadə olunması.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə sual verir:

– *Hansı muzeyə getmisiniz? Orada hansı eksponatlarla tanış olmusunuz? Sizcə, muzeylər nə üçün yaradılıb? Oradakı eksponatlar nə üçün dəyərlidir? Nə üçün onları qorunmalıdır?*

Şagirdlər suallar ətrafında müşahidə etdikləri haqqında danışırlar.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər keçmiş zamanlarda baş vermiş hadisələrin öyrənilməsi haqqında fikir yürüdürlər. Bununla şagirdlərdə

tarixi-informativ mətnlərin necə yaranması haqda təsəvvür yaradır.

Oxuyub-qavrama

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlər rubrikada tarixi mənbə anlayışı haqda verilmiş məlumatı oxuyub aydınlaşdırırlar.

2.2.5 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər müxtəlif tarixçilərin vaxtilə qələmə aldıkları əsərlərdən nümunələri oxuyub “Pənahəli xan” mətni ilə əlaqələndirməlidirlər. Bunun üçün müəllim şagirdlərə mətnin uyğun yarımbaşlığını (Şuşa qalası və Qarabağ xanlığının yaranması) nəzərdən keçirməyi tapşırır. Şagirdlər mətndəki müvafiq hissəni oxuyub uyğun məlumatı müəyyənləşdirirlər.

Mətnəki məlumat: Şəhərin ətrafına 2,5 km uzunluqda olan müdafiə divarları tikilmişdir. Qalanın dairəvi bürcləri, mazgalları və üç darvazası var.

2-ci tarixi mənbə mətnin ilk abzasındakı məlumatı təsdiq edir.

Mətnəki məlumat: 1747-ci ildə Nadir şahın ölümündən sonra vaxtilə sürgün edilmiş qarabağlılar vətənə qayıdılar. Pənahəli vətənpərvərliyinə və igidliyinə görə Qarabağda böyük nüfuz qazanır.

2.2.3 Sonra şagirdlər oxuduqları tarixi mənbələrdən aldıkları yeni informasiyaları müəyyən edirlər:

1. Qalanın daxilindəki kiçik dördbucaqlı qəsrlərdə Pənahəli xan və onun ailəsi yaşayırmış.

2. Nadir şah qarabağlıları cəzalandırmaq üçün onları Xorasana sürgün etdiribmiş.

3. Qarabağlıların sürgündən qayıtmasına Pənahəli xan kömək edib.

2.2.5 Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər şəkillərin altında yazılmış şərh oxuyub Pənahəli xan mətnindən uyğun məlumatı seçirlər.

Düzgün cavab: Tarixi mənbənin təsdiq etdiyi məlumat mətnin “Şuşa qalası” adlı yarımbaşlıqlı hissəsində verilmişdir: *Şəhərdə “pənahabadi” adlı gümüş pul buraxılmağa başlayır.*

2.2.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər bayatını oxuyur və öyrəndikləri məlumatlara əsasən fikirlərini təxminən belə əsaslandırırırlar:

– *Pənahəli xanın tikdirdiyi Şuşa qalası bu gün də qorunub saxlanılır və Azərbaycan xalqı*

üçün yenilməzlik simvoluna çevrilib. Bayatıda deyildiyi kimi, əsl şəxsiyyət dünyadan köçüb gedəndən sonra adının yaşaması üçün çalışmalıdır.

Şagirdlərin diqqəti bayatıda işlənmiş “qala” sözünün mənalarına yönəldilir. Aydın olur ki, I və II misralarda olan “qala” sözü həm isim (müdafiə məqsədi ilə tikilmiş xüsusi tikili), həm də feil (məxsus olmaq) kimi düşünülə bilər. III və IV misralarda isə yalnız feil kimi (yaşamaq, var olmaq mənalarında) işlənmişdir.

Oxuyub-qavrama. Yazı

2.2.2 Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş tarixi mənbələrdəki faktları analiz edib qalaların tikilmə ardıcılığını və yerləşdiyi əraziləri müəyyənləşdirirlər. Tapşırıqda verilmiş tarixi mənbələrə görə Pənahəli xan əvvəlcə Bayat qalasını, sonra Şahbulaq qalasını, daha sonra Şuşa qalasını tikdirmişdi. Bu haqda “Pənahəli xan” mətnində də məlumat verilmişdir. Şagirdlər mətndəki müvafiq məlumatı taparaq faktları tutuşdururlar.

3.1.4 Şagirdlər həm mətndən, həm də tarixi mənbələrdən əldə etdikləri məlumatları ümumiləşdirib Qarabağ qalaları haqqında təxminən belə bir mətn hazırlaya bilərlər:

Bayat qalası Ağcabədi ərazisində yerləşir. Bu qalanı Pənahəli xan 1747-ci ildə Qarabağ xanlığını yaratdıqdan sonra tikdirib. Bura Qarabağ xanlığının ilk iqamətgahı olub.

Ağdam ərazisində yerləşən Şahbulaq qalasını da Pənahəli xan tikdirib. Bura Qarabağ xanlığının ikinci iqamətgahı olub. Bu haqda 1884-cü ildə Əhməd bəy Cavanşir öz əsərində yazır: “Pənah xan öz iqamətgahını Bayat qalasından Şahbulağa köçürdü. Lakin buranın iqlimi isti idi. Həm də xanlığın mərkəzi kimi əlverişli deyildi. Bu səbəbdən xan burada həmişəlik qalmağı münasib görmədi”.

Pənahəli xanın tikdirdiyi qalalardan ən möhkəmi Şuşa qalası olur. Pənahəli xan Qarabağın ən yüksək hissəsində sıldırım qayaların üzərində indiki Şuşa şəhərini saldırır və şəhərin ətrafına qala divarları çəkdirir.

Müəllim şagirdlərin mətn yazarkən hər qala haqqındakı məlumatları abzasdan başlamalarına diqqət etməlidir.

2.2.3 Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin “tarixi mənbə” anlayışını daha dərinləndirən mənimləməsinə kömək edir. Şəkilaltı şərhləri oxuyan şagirdlər Qarabağ haqqında yeni informasiyalar əldə edirlər.

1. Qarabağ xanlığının özünəməxsus bayrağı olub. Bayrağın üzərində qartal təsvir edilmişdir.

2. Şuşa qalasının darvazaları açarlarla bağlanmış. Bu açarlar gümüşdən hazırlanmışdır.

2.2.5 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər Qobustan qayaları ilə bağlı aşağı siniflərdə məlumat almışlar. Bu dərstdə isə Qobustan təsvirləri tarixi mənbə kimi nəzərdən keçirilir. Bununla şagirdlərin tarixi mənbə ilə bağlı bilikləri daha da möhkəmləndirilir.

1 – C, 2 – A, 3 – B, 4 – A, C.

3.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Mövzunun şagirdlərin həyatı ilə əlaqələndirilməsi “tarixi mənbə” anlayışının daha dərinləndirən mənimləməsinə kömək edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Tarixi mənbəyə əsasən mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir.	Tap. B, C (dərslük) Tap. B (iş dəftəri)
Oxuduğu mətnlərin ideya yaxınlığını müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir.	Tap. B (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
İnformativ mətnə fikir və arqumentlər arasındakı məntiqi əlaqəni müəyyən edir.	Tap. D (dərslük)
Təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir.	Tap. C (iş dəftəri)

4-cü dər. İsmi hallanması

Dərslük: səh. 39

• İş dəftəri: səh. 24

Təlim məqsədləri

- Cümlədə isimləri uyğun halda işlədir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şuşa sözünün müxtəlif şəkilçilər qəbul edə bilməsinə diqqətin yönəldilməsi.
2	Dil qaydaları	İsmi hallanması haqqında məlumatın mənimlədilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərə tapşırıqda verilmiş cümlələri oxumaq üçün vaxt verir. Şagirdlər “Şuşa” sözünün cümlələrdə müxtəlif cür şəkilçi ilə işləndiyinə diqqət edirlər.

Sonra bir neçə şagird növbə ilə lövhədə müxtəlif şəkilçilər qəbul etmiş “Şuşa” sözünü yazaraq tərkibindəki şəkilçini ayırırlar.

Şagirdlərin sözləri lövhədə alt-alta yazması məqsədəuyğundur. Müəllim eyni sözün müxtəlif şəkilçilər qəbul edə bilməsini şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

Dil qaydaları

4.1.3 “Bunları bilməliyə” rubrikası. Müəllim şagirdlərə rubrikada verilmiş sxemi nəzərdən keçirmələri üçün müəyyən vaxt verir. Şagirdlər hər bir halın adını oxuyub şəkilçisini müəyyənləşdirirlər.

Lövhədə A tapşırığı üzrə görülmüş iş davam etdirilir. Müəllim müxtəlif hallarda işlənmiş Şuşa sözünün hansı halda olduğunu soruşur və qarşısında yazır. Eyni zamanda şagirdlərdən həmin sözün hansı suala cavab verdiyini də soruşub yazmaq mövzusunun mənimlədilməsinə kömək edir. Bu fəaliyyət B tapşırığının yerinə yetirilməsini şagirdlər üçün asanlaşdırır.

Müəllimin nəzərinə: İlk dərstdə şagirdlərin halları fərqləndirə bilməsi və yadda saxlaması çətinlik yarada bilər.

Bunun üçün yaxşı olar ki, müəllim hal adlarının mənasını da izah etsin. Məsələn, “Bu, Kərimin dəftəridir” cümləsinə “Kərim” sözünə əlavə olunan şəkilçi yiyəlik, sahiblik məzmunu yaradır. Odur ki bu hal yiyəlik hal adlanır. Digər halları da bu qayda ilə izah etmək mümkündür.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər cümlələrin məzmununa müvafiq olaraq müəllim sözünü hallandırır yazırlar. Tapşırıq yerinə yetiriləndən sonra müəllim şagirdlərin birindən soruşa bilər:

– 1-ci cümləni oxu. Bu cümlədə “müəllim” sözü hansı haldadır? 2-ci cümləni oxu. Bu cümlədə isim hansı halın şəkilçisini qəbul edib? Tapşırıq bu ardıcılıqla sona qədər müzakirə oluna bilər.

“Diqqət et” rubrikası. Rubrikada saitlə bitən sözlərə yiyəlik, yönük və təsirlik hal şəkilçilərini əlavə etdikdə söz kökü ilə şəkilçi arasına n, y bitişdirici samitlərinin artırılması qaydası sxem şəklində təqdim edilmişdir. Şagirdlərdə ismin hal şəkilçiləri ilə bağlı dəqiq təsəvvür yaratmaq üçün rubrikadakı məlumat şərh olunur.

Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq “Diqqət et” rubrikasındakı məlumatın mənimsədilməsinə xidmət edir. Şagirdlər isimlərə uyğun şəkilçilər artıraraq cümlələri köçürürlər. Şəkilçi əlavə etdikləri ismin halını müəyyənləşdirirlər və həmin isimdə söz kökü ilə şəkilçinin arasında olan bitişdirici samiti seçib işarə edirlər.

Düzgün cavab: 1, 2, 4, 5-ci cümlələrdəki isimlər (baltanı, pəncərəni, Bakının, gəmini) n, 3 və 6-cı cümlələrdəki isimlər isə (ustaya, sərgiyə) y bitişdirici samiti qəbul etmişdir.

Diferensial təlim

Müəllim tapşırığı tez yerinə yetirən şagirdlərə həmin isimlərdə olan bitişdirici samitləri işarə etməyi tapşıra bilər.

Müəllim tapşırığı yerinə yetirməkdə çətinlik çəkən şagirdlərin ismin halları və bitişdirici samitlər üzrə biliklərini şifahi sorğu apararaq möhkəmləndirə bilər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş. Tapşırıqda hər qrupun üç sözü hallandırması nəzərdə tu-

tulub. Müəllim qrupların fəaliyyətini aşağıdakı nümunədə göstərildiyi kimi qura bilər.

Nümunə:

1. Adlıq hal – rəssam (kim?) Rəssam şəkil çəkdi.
2. Yiyəlik hal – rəssamın (kimin?) Rəssamın evidir.
3. Yönük hal – rəssama (kimə?) Rəssama verdim.
4. Təsirlik hal – rəssamı (kimi?) Rəssamı çağırırlar.
5. Yerlik hal – rəssamda (kimdə?) Rəssamda var.
6. Çıxışlıq hal – rəssamdan (kimdən?) Rəssamdan fırçasını istədim.

Müəllimin nəzərinə. Təqdimat zamanı şagirdlərin hallandırdıqları sözlərin bitişdirici samit qəbul etməsi ilə bağlı şərh verməsi tövsiyə olunur.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözləri cədvəldə hallar üzrə qruplaşdırırlar.

Tapşırıq B, C, (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin dil qaydaları üzrə yeni biliklərini, həmçinin cümlə qurmaq vərdişlərini möhkəmləndirir.

C tapşırığı üzrə düzgün cavab:

1. Günay şeiri dəftərə köçürdü.
2. Bilal həyətdə pişiyə evcik düzəltdi.
3. Sürücü turisti kənddən şəhərə apardı.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
İsimləri cümlədə müvafiq halda işlədir.	Tap. B, C, Ç (dərslük) Tap. A, B, C (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Növbəti dərsdə Xan Şuşiniskinin ifasında “Qarabağ şikəstəsi” və Səxavət Məmmədovun ifasında “Sarı bülbül” nəğmələrinin səsləndirilməsi tövsiyə edilir.

fəsil

2

YADDAN ÇIXMAZ
QARABAĞ

1-ci dərs. Qarabağ şikəstəsi

Dərslik: səh. 42–43 • İş dəftəri: səh. 25

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st. 2.1.2).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisənin səbəbini və nəticəsini müəyyən edir (st. 2.2.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sual ətrafında danışma.
2	Oxu	“Qarabağ şikəstəsi” mətninin oxusu.
3	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi.
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər tanıdıqları Azərbaycan qadınları (jurnalist Salatın Əsgərova, Cavad xanın həyat yoldaşı Bəyim, şairə Xurşidbanu Natəvan və s.) haqqında bildiklərini söyləyirlər.

Oxu

“Qarabağ şikəstəsi” mətni. Müəllim şagirdlərdə Qarabağ şikəstəsinin yaranması ilə bağlı rəvayəti oxumağa maraq yaratmaq üçün “Qarabağ şikəstəsi” muğamını səsləndirir və soruşur:

– Bu muğam haqqında nə bilirsiniz?

2.2.1 Növbəli oxu. Şagirdlər mətni aydın səslə və intonasiya ilə oxuyurlar. Mətdəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emo-

sional vəziyyətinə uyğun səsləndirirlər. Yeni tanış olduqları sözləri müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırırlar.

Müəllimin nəzərinə! Ağabəyim ağanın söylədiyi bayatları sinifdə gözəl səsi olan şagirdlərə avazla oxumağı tapşırmaq olar. Mətnin sonuncu hissəsində verilmiş nəğmənin (Səxavət Məmmədovun ifasında “Sarı bülbül”) səsləndirilməsi dərsin musiqi ilə inteqrasiyasını təmin edər.

Söz ehtiyatı

2.1.2 Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlərin diqqəti mətdə fərqləndirilmiş frazeoloji birləşməyə yönəldilir. Şagirdlər frazeoloji ifadəyə uyğun gələn izahı müəyyənləşdirirlər:

2. Tez anlamaq, dərhal başa düşmək

2.1.1 Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş izahları oxuyur, söz boğçasındakı sözlərlə uyğunlaşdırırlar. Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin söz ehtiyatı zənginləşdirilir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər mətnin məzmunu ilə bağlı faktoloji sualları cavablandırmaqla mətni oxuyub-qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını yoxlamaq mümkündür.

Düzgün cavab:

1. Ağabəyim ağa İbrahim xanın qızıdır.
2. “Vətən bağı” Tehrandə yerləşirdi.
3. Ağabəyim ağanın uşaqlığı Şuşada keçmişdi.
4. Ağabəyim ağanın vətəni Azərbaycan (Şuşa) idi.

Diferensial təlim

Çətinlik çəkən şagirdlərin doğru fikirlər yazması üçün mətni nəzərdən keçirməsi tövsiyə olunur. Bu həmin şagirdlərin mətdən lazımı cümlələri seçmək bacarığını inkişaf etdirir.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlərə əlavə məlumat verilə bilər: İbrahim xan Pənahəli xanın oğludur. Ağabəyim ağa Pənahəli xanın nəvəsidir.

2.2.4 Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin səbəbini müəyyənləşdirib yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	“Qarabağ şikəstəsi” mətni
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslük)
Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslük) Tap. B (iş dəftəri)
Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisənin səbəbini və nəticəsini müəyyən edir.	Tap. C (iş dəftəri)

2-ci dərs. Məlumat vərəqi əsasında informativ mətnin yazılması

• Dərslük: səh. 42 • İş dəftəri: səh. 26

Təlim məqsədləri

- Bədii mətndəki hadisələrdən və obrazların davranışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st. 2.2.3).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir (st. 2.2.5).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Qrafik informasiyanı yazıda rabitəli cümlələr şəklində təqdim edir (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Qarabağ şikəstəsi” mətninin xatırlanması.
2	Oxuyub-qavrama	“Qarabağ şikəstəsi”, “Pənahəli xan” mətnlərinin müqayisəsi. Ağabəyim ağa haqqındakı məlumat vərəqi üzrə iş.
3	Yazı	Ağabəyim ağa haqqında informativ mətnin yazılması.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim suallar verməklə “Qarabağ şikəstəsi” mətnini xatırladır.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq A (dərslük). Hər bir mətni yazan müəllifin oxuculara çatdırmaq istədiyi əsas fikir olur. Şagirdlərin oxuduqları mətnin yazılma məqsədini, ideyasını müəyyənləşdirə bilməsi oxuyub-qavrama bacarığının əsas göstəricilərindən biridir. Tapşırıqın məqsədi bu bacarığı inkişaf etdirməkdir. Tapşırıqda verilmiş fikirlərin əsas fikir olub-olmaması şagirdlər tərəfindən müzakirə olunur. Bu zaman şagirdlərin seçimlərini əsaslandırmasına diqqət olunmalıdır. Mətnin əsas fikrini, yəni ideyasını müəyyənləşdirmək üçün həmin fikrin mətnin əvvəlindən sonuna qədər davam etməsinə diqqət etmək lazımdır. Məsələn, mətndə Qarabağın gözəl təbiətinin olması barədə də danışılır. Ancaq bu mətndəki əsas fikir deyil, çünki bu haqda mətnin yalnız sonunda epizodik məlumat verilir.

Düzgün fikirlər:

- Ağabəyim ağanın Vətən həsrətini çatdırmaq
- Qarabağ şikəstəsi muğamının yaranmasından bəhs etmək.

2.2.3 Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər iki mətni müqayisə etməklə tarixi-informativ mətnin xüsusiyyətləri haqqında biliklərini möhkəmləndirirlər.

“Pənahəli xan” mətninə xas xüsusiyyət:

- Tarixi hadisələr xronoloji ardıcılıqla əks olunur. Nadir şahın sarayında Pənahəli xanın başına gələn hadisələr, Pənahəlinin Qarabağ

xanlığını yaratması və Şuşa şəhərinin salınmasına qədər baş verən hadisələr tarixi ardıcılıqla göstərilir.

“Qarabağ şikəstəsi” mətninə xas xüsusiyyətlər:

1. Faktlarla yanaşı, təxəyyül də var. Bədii mətn olduğu üçün təxəyyülün olması xarakterik xüsusiyyətdir.

4. Məndəki məlumatlar rəvayətə əsaslanıb. Fətəli şahın Ağabəyim ağaya görə “Vətən bağı”nı saldırması haqqında rəvayət var. Müəllif məndə bu rəvayətdən istifadə edib.

Hər iki mətnə xas xüsusiyyətlər:

3. Tarixi şəxsiyyətlərin adı çəkilir. I məndə Pənahəli xan və Nadir şah, II məndə İbrahim xan və Fətəli şah tarixi şəxsiyyətlərdir.

Tapşırıq C (dərslük). Cütlərlə iş. Şagirdlər Ağabəyim ağa haqqında verilən məlumat və-rəqini oxuyaraq “Qarabağ şikəstəsi” mətnində əksini tapan faktları müəyyənləşdirirlər.

Faktlar: Şuşada doğulub. Qarabağ xanı İbrahim xanın qızıdır. Həyat yoldaşı İran şahı Fətəli şahdır. Şairə olub.

Məlumat və-rəqində verilmiş digər məlumatlar Ağabəyim haqqında şagirdlərin tanış olduğu yeni informasiyadır.

Müəllimin nəzərinə! “Xeyriyyəçi” və “diplomat” sözlərinin mənası izah edil-məlidir.

Şagirdlərə Ağabəyim ağanın xeyriyyəçi və diplomat fəaliyyəti haqqında əlavə məlumat vermək olar: *Ağabəyim ağa xeyriyyəçi olub. Haqsızlıqla üzləşən insanların ümid yeri Ağabəyim ağa idi. Onun xahişini Fətəli şah yerə salmırdı. Bundan əlavə, o, xəstəxana, məktəb və məscid də tikdirmişdi.*

Ağabəyim ağa diplomat idi. O, 1811-ci ildə Fransa imperatorunun arvadı ilə görüşmüş, onun vasitəsilə Napoleon Bonaparta məktub göndərmişdi.

2.2.5 Tapşırıq A (iş dəftəri). Riyaziyyatla inteqrasiya. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş fikirlərin doğru, yoxsa yanlış olduğunu müəyyən-ləşdirmək üçün məlumat və-rəqini yenidən nəzərdən keçirib məlumatları analiz edirlər.

Sonda kollektiv müzakirə aparılması tövsiyə olunur. Şagirdlər verilmiş fikirlərin doğru, yoxsa yanlış olmasını əsaslandırır.

Doğru fikirlər:

1. 1801-ci ildə İrana köçmüşdü.

2. 21 yaşında vətəmindən ayrı düşmüşdü. Bu fikrin doğru, yoxsa yanlış olmasını müəyyən etmək üçün şəkiləlti şərhə də baxmaq lazımdır. Göstərilir ki, Ağabəyim ağa 1780-ci ildə doğulub. 1801-ci ildə İranda yaşamağa başlayıb. 1801-1780=21 yaş.

Yanlış fikirlər:

2. O, 65 yaşında vəfat etmişdi. 1832-1780=52

3. 31 il İranda yaşamışdı. 1831-1801=30

4. Ömrünün son illərində vətəninə qayıtmışdı. Məlumat və-rəqində 1832-ci ilə qədər İranda yaşadığı və 1832-ci ildə vəfat etdiyi qeyd olunur.

2.2.4 Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər krossvordu həll etməklə Ağabəyim ağa haqqında oxuduqları məlumatları mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər. Eyni zamanda yeni informasiya alırlar.

– Ağabəyim ağa Xurşidbanu Natəvanın bi-bisi olmuşdur.

1. Şuşa; 2. Ağabəyim; 3. vətən; 4. İbrahim
5. xeyriyyəçi; 6. diplomat

Yazı

3.1.3 Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş.

Tapşırığın əvvəlcə şifahi şəkildə yerinə yetirilməsi tövsiyə olunur. Qrup üzvləri Ağabəyim ağa haqqında məlumat və-rəqindəki məlumatları rabitəli cümlələrə çevirərək şifahi danışırlar.

Sonra yazı işinə başlayırlar. Əvvəlcə mətn üçün giriş cümlələr yazırlar. Daha sonra məlumat və-rəqindəki əsas məlumatları sadalayırlar. Mətn üçün sonluq yazırlar. Qrup lideri qrup üzvlərinin təkliflər verməsinə nəzarət edir.

Mətn aşağıdakı məzmununda ola bilər:

Azərbaycanın görkəmli, tanınmış qadınlarından biri Ağabəyim ağa olmuşdur.

O, 1780-ci ildə Şuşa şəhərində doğulmuşdur. Qarabağ xanı olan İbrahim xanın qızıdır. O, 1801-ci ildə İran şahı Fətəli şahla ailə quraraq İranda yaşamağa başlamışdır. Ömrünün sonuna qədər orada yaşamış, vətən həsrəti çəkmişdir. Bu mövzuda çoxlu şeirlər yazmışdır. Azərbaycan, fars və fransız dillərini bilirmiş.

Ağabəyim ağa həm də xeyriyyəçi və diplomat kimi tanınıb. Bütün var-dövlətini Qaraba-

ğın rus işğalından qorunmasına xərcləyib. İran dövlətinin idarə edilməsində yaxından iştirak edib. 1811-ci ildə Fransa və İngiltərə diplomatları ilə görüşlər keçirib.

Ağabəyim ağa xalqını, vətəninə çox sevən, savadlı, bacarıqlı bir azərbaycanlı olmuşdur. Onu hər zaman xatırlamalı, hər kəsə tanıtma-lıyıq.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bədii mətndəki hadisə-lərdən və obrazların davra-nışından çıxış edərək ideyanı müəyyən edir.	Tap. A (dərslik)
Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. B, C (dərslik)
Mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki məlumatlar əsasında yeni informasiya əldə edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Qrafik informasiya şəklində verilmiş məlumatları rəbi-təli mətn şəklində təqdim edir.	Tap. Ç (dərslik)

3-cü dərs. Bayatı

Dərslik: səh. 43-44 • İş dəftəri: səh. 27

Təlim məqsədləri

- Bayatı janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir (st. 2.2.3).
- Əldə etdiyi məlumatlardan çıxış edərək şeirin məzmununu şərh edir (st. 1.2.2).
- Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir (st. 2.2.3).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st. 1.1.1).
- Çoxmənalı sözün və omonimin kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir (st. 2.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Qarabağ şikəstəsi” mətnindəki bayatıların xatırlanması.
2	Oxuyub-qavrama. Danışma	Bayatı haqqında məlumatın mənimsədilməsi. “Araz çayı” mətni üzrə iş.
3	Dinləmə	“Zəfər paradı” dinləmə mətni üzrə iş.
4	Oxuyub-qavrama. Söz ehtiyatı	Bayatılar üzrə iş.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər aşağı siniflərdən bayatı janrına aid şeir nümunələri ilə tanışdırlar. Bu dərsdə onlar bayatı janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri öyrənəcəklər. Tapşırıq vasitəsi ilə şagirdlərin diqqəti bayatı nümunəsinə yönəldilir.

Oxuyub-qavrama. Danışma

2.2.3 “Yadda saxla” rubrikası. Rubrikada verilmiş nümunə üzərində bayatı janrına xas xüsusiyyətlər şagirdlərə izah olunur.

Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər bayatı haqqında yeni biliklərini tətbiq edərək bayatı misralarının ardıcılığını müəyyənləşdirib yazırlar.

1-ci bayatı:

Əzizim, sözə qaldı,
Bir şirin sözə qaldı.
Yad qovuldu dağlardan,
El-oba bizə qaldı.

2-ci bayatı:

Əzizim, ala dağlar,
Dörd yanı qala dağlar,
Bilirsənmi kimləri,
Salıbsan yola, dağlar?

1.2.2 Tapşırıq C (dərslik). Bayatı şifahi xalq ədəbiyyatına məxsus janrlardan biridir. Bayatılar xalqın tarixini, yaşayış tərzini, mədəniyyətini və s. dəyərlərini özündə əks etdirir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş bayatıları oxuyaraq hansı tarixi hadisələrin təsiri ilə yarandığını

müəyyənləşdirirlər. Sözügedən bayatılar Qarabağın tarixində baş verən hadisələr – torpaqlarımızın işğal olunması və azad edilməsi haqqındadır. Şagirdlər bu hadisələr barədə bildiklərini danışirlər.

2.2.3 Tapşırıq Ç, D (dərslük). Şagirdlərin III sinifdə həmrəylik günü ilə bağlı öyrəndikləri məlumatlar xatırlanır.

Cütlərlə iş. Azərbaycanın tarixi torpaqlarının Rusiya və İran dövlətləri arasında bölüşdürülməsi haqqında kiçik bir mətn verilmişdir. Cütlər mətni oxuyur və mətndəki hadisələrə aid suallar tərtib edirlər:

Neçənci ildə Azərbaycan iki yerə bölündü? Azərbaycan torpaqları hansı dövlətlər arasında bölüşdürüldü? Cənubi Azərbaycan ilə Şimali Azərbaycan Respublikasını ayıran sərhəd hansı çay idi? Araz çayı üzərindəki Xudafərin körpüsü nə üçün dağıldı? Xalq nə vaxt həsrətə son qoymaq üçün sərhəd çapərlərini sökdü? Bu hadisənin Azərbaycanın müstəqillik qazanmasında hansı rolu oldu? Xudafərin körpüsü hansı rayonun ərazisində yerləşir? Xudafərin körpüsü neçə il erməni işğalı altında qalmışdır? Xudafərin işğaldan nə vaxt azad olundu?

Cütlər təqdimat edirlər. Suallar digər cütlər tərəfindən cavablandırılır.

Müəllimin nəzərinə! “Kim daha çox sual tərtib edə bilər?” adlı müsabiqə təşkil etmək olar.

1.2.1 Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər bayatıları “Araz çayı” mətnindən aldıkları məlumatlara əsasən şərh edirlər. Məqsəd bədii nümunələrin də tarixi əks etdirdiyini şagirdlərin diqqətinə çatdırmaqdır.

Dinləmə

1.1.1 Tapşırıq Ə (dərslük). Müəllim aşağıdakı mətni səsləndirir:

Zəfər paradı

44 günlük Vətən müharibəsində qazanılan qələbəni Azərbaycan xalqı 2020-ci ilin dekabr ayının 10-da keçirilən Zəfər Paradı ilə qeyd etdi. Həmin paradda Azərbaycana daim dəstək, arxa-dayaq olan Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan fəxri qonaq qismində tribunada yer aldı. O, Azərbaycanın tarixi zəfərini təbrik etmək üçün Azərbaycan xalqının dillər əzbəri olmuş nəğmələrini, bayatılarını dilə gətirdi. “Qarabağ şikəstəsi”nin

adını çəkdi. “Ay Laçın, can Laçın, Mən sənə qurban Laçın” nəğməsini oxudu. “Arazı ayırdılar” bayatısı ilə həm də vətən həsrətli cənublu qardaşlarımızı salamladı, xalqın çəkdiyi tarixi zülmələri xatırlatdı:

*Arazı ayırdılar,
Lil ilə doyurdular.
Mən səndən ayrılmazdım,
Zülm ilə ayırdılar.*

Məşhur şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin şeirini səsləndirməklə Qarabağın əzəldən Azərbaycan torpaqları olduğunu bəyan etdi.

Hardan sənin oldu bizim Qarabağ?

Adı sahibini demirmi aşkar?

Xoşluqla verməzlər torpağı ancaq

Qanla möhürləyib, zorla alarlar.

İsa bulağının zümzüməsini,

Cabbarın, Seyidin, Xanın səsinə,

Dalğalı Qarabağ şikəstəsini,

Babək türbəsinə necə pay verim?

Türkiyə Prezidentinin tribunada Azərbaycan torpaqlarının tarixini məhz bayatılarla şeirlərlə, nəğmələrlə dilə gətirməsi milyonlarla insanın qəlbini oxşadı, Cənubi Azərbaycanda yaşayan həmvətənlərimizin dərdini ovundurdu.

Şagirdlər dinlədikləri mətnin məzmunundan çıxış edərək tapşırıqdakı fikirləri əsaslandırirlər.

Oxuyub-qavrama. Söz ehtiyatı

2.1.2. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər dərs boyu öyrəndiklərini tətbiq edirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər bayatlarda buraxılmış sözləri yerinə yazaraq oxuyub-qavrama bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

*Qəribəm, vətənim yox,
Bu yoldan ötənim yox,
Düşdüm dərin dəryaya
Əlimdən tutanım yox.*

*Gül üstündə şəh olum,
Ellərə sirdaş olum.
Qürbətdə şah olunca,
Vətənimdə daş olum.*

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər konketsdən çıxış edərək bayatlarda işlənmiş sözlərin mənalarını müəyyənləşdirirlər. Tapşırıq vasitəsilə

şagirdlər həm söz ehtiyatını zənginləşdirir, həm də bayatların dil-üslub xüsusiyyətləri ilə tanış olurlar.

Doğru cavab:

1. Su axsın arxa gəlsin.
2. Köməyə arxa gəlsin.
3. Bostañçı qovun dərdi.
4. Üstümdən qovun dərdi.

Müəllimin nəzərinə! Şeirin cinas qafiyə quruluşu ilə bağlı dərin bilikləri şagirdlər yuxarı siniflərdə əldə edəcəklər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bayatı janrını səciyyələndirən xüsusiyyətləri müəyyən edir.	Tap. B (dərslük) Tap. A, B (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlardan çıxış edərək bayatının məzmununu şərh edir	Tap. C, E (dərslük)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir.	Tap. D (dərslük)
Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir.	Tap. Ə (dərslük)
Sözün kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir.	Tap. C (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq. Müəllimin üzərində adi dərəcə, çoxaltma dərəcəsi və azaltma dərəcəsi yazılmış qutular hazırlaması və səh. 45-də B tapşırığında verilmiş sifətləri kiçik kağızlara yazması tövsiyə olunur. Yaxşı olardı ki, şagirdlərin sayına uyğun olaraq sözlərin sayı artırılsın.

4-cü dər. Sifətin dərəcələri

Dərslük: səh. 45 • İş dəftəri: səh. 28

Təlim məqsədləri

- Sifətin dərəcələrini fərqləndirir (st. 4.1.3).
- Azaltma və çoxaltma dərəcəsinə işlənən sifətləri düzgün yazır (st. 4.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	A tapşırığı üzrə iş.
2	Dil qaydaları	Sifətin dərəcələrinin fərqləndirilməsi və yazılış qaydasının mənimsədilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər tapşırıqdakı boya şəkillərini fərqləndirmək üçün sözlər söyləyirlər. Sözlər təxminən belə ola bilər:

1. *tünd-yaşıl, yam-yaşıl*; 2. *yaşıl*; 3. *açıq-yaşıl, yaşılmıtlı*.

Müəllim şagirdlərin diqqətini mövzuya yönəltmək üçün rəng çalarlarına görə fəqlənən karandaşlardan və s. əyani vasitələrdən istifadə edə bilər.

Dil qaydaları

4.1.3 “Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim sifətin dərəcələri haqqında verilmiş məlumatları nümunələr əsasında şərh edir.

Tapşırıq B (dərslük). Müəllim “Bunları bilməliyik” rubrikasında verilmiş nəzəri biliklərin tətbiqi məqsədi ilə tapşırığı oyun xarakterli keçirə bilər. Müəllim hazırladığı qutuları masanın üzərinə düzür. Şagirdlər növbə ilə masaya yaxınlaşır, kartlardan birini seçib oxuyur və sifətin hansı dərəcədə olduğunu müəyyənləşdirir, uyğun qutuya atır.

4.1.2 “Diqqət et” rubrikası. Rubrikada verilmiş sxem əsasında şagirdlərin diqqəti sifətlərin defislə, bitişik, yoxsa ayrı yazılmalı olduğuna yönəldilir. Sxemin şagirdlərin iştirakı ilə şərh olunması onların qrafik şəkildə verilmiş dil qaydasını mənimsəmələrini asanlaşdırır. Müəllim əvvəlcə şagirdlərdən 1-ci sütunda olan sözlərin sifətin hansı dərəcəsinə olduğunu soruşur. Şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, açıq-boz və ala-çiy sifətləri azaltma dərəcəsinə, tünd-qırmızı isə çoxaltma dərəcəsinə aiddir.

Müəllim söyləyir:

– *Bu dərəcələri düzəltmək üçün hansı sözlərdən istifadə edilib?*

Deməli, yadda saxlayın ki, açıq, tünd və ala sözləri ilə düzələn sifətlər defislə yazılmalıdır.

Sxemin II sütununda m, p, r samitlərinin köməyi ilə düzələn sifətlərin bitişik yazılması göstərilir. Bu barədə şagirdlərə əlavə məlumat vermək tövsiyə olunur.

Sxemin III sütununda isə ən, lap, daha sözlərinin köməyi ilə düzələn çoxaltma dərəcəli sifətlərin ayrı yazılması şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Tapşırıq C (dərslük). Cütlərlə iş. Tapşırıqdakı ilk cümləni müəllim şərh edir və cütlərə şifahi təlimat verir:

1. Cümlədəki sifətləri tapın.
2. Sifətlərin azaltma və ya çoxaltma dərəcəsində işləndiyini müəyyən edin.
3. Sifətlərin bitişik, defislə, yoxsa ayrı yazılmasına diqqət yetirin.
4. Dəqiqləşdirmə aparmaq üçün “Diqqət et” rubrikasındakı sxemdən istifadə edin.
5. Səhv yazılmış sifətləri düzgün yazaraq cümlələri köçürün.

Düzgün cavab: 1, 5, 7, 9, 10-cu cümlədəki sifətlər bitişik yazılmalıdır: yupyumuşaq, qıpqırmızı, turştəhər, səpsərin, dümağ.

3-cü cümlədəki sifət defislə yazılmalıdır: açıq-yaşıl.

2, 4, 6, 8-ci cümlədəki sifətlər ayrı yazılmalıdır: ən yüksək, lap şirin, daha böyük, lap qısa. Sonda cütlərin təqdimatı dinlənir.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər tapşırığı yerinə yetirən zaman “dümağ” sifətinin düzgün yazılışını müəyyən etməkdə çətinlik çəkə bilərlər. Müəllim onların diqqətini B tapşırığında verilmiş sözlərə yönəldir və bu sözün bitişik yazılmasını yadda saxlamağı tövsiyə edir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sifətləri tələb olunan dərəcədə işlətməklə sifətin dərəcələrini fərqləndirdiklərini və yazılış qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

1. boz – bozumtul, açıq-boz;
2. yumru – yupyumru, lap yumru;
3. turş – turştəhər;
4. sağlam, lap sağlam, sapsağlam, ən sağlam;
5. bənövşəyi – açıq-bənövşəyi, bənövşəyi-təhər;
6. təmiz – tərtəmiz, ən təmiz, lap təmiz, daha təmiz.

Müəllimin nəzərinə! İş dəftərindəki tapşırıqların yerinə yetirilməsindən öncə müəllim şagirdlərə debat xarakterli sual verə bilər:

– “Ən zəif”, “lap kiçik”, “bapbalaca” sifətləri hansı dərəcədədir?

Şagirdləri bu sual ətrafında düşündürmək çoxaltma dərəcəsinin mahiyyətini dərk etməyə kömək edir.

Tapşırıq A, B, C (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin sifətin dərəcələri ilə bağlı məlumatları necə mənimsədiklərini yoxlamağa imkan verir.

C tapşırığının düzgün cavabı: 1 – a; 2 – a; 3 – ç; 4 – c.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Sifətlərin düzgün yazılışı üzrə biliklərin yoxlanılmasına və möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab:

Bitişik yazılır: qupquru, gömgöy

Defislə yazılır: tünd-sarı, açıq-çəhrayı

Ayrı yazılır: daha ətirli, ən işıqlı.

Tapşırıq D (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırığı yerinə yetirərkən sifətin hansı dərəcədə olmasını kontekstə uyğun müəyyən edə bilərlər.

1. dümağ və ya ağappaq
2. dumduru
3. tumturş
4. şipşirin

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sifətin dərəcələrini fərqləndirir.	Tap. B, C (dərslük) Tap. A, B, C (iş dəftəri)
Sifətləri düzgün yazır.	Tap. Ç, D (dərslük) Tap. Ç (iş dəftəri)
Cümlədə sifəti uyğun dərəcədə işlədir.	Tap. D (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Növbəti dərsdə şagirdlər Qarabağın azadlığı uğrunda xidmətləri olmuş şəxslər haqqında (iş dəftəri, 29-cu səh. C tapşırığı) tapşırıq yerinə yetirəcəklər. Müəllim şagirdlərə tanındıqları qəhrəmanlar, həkim, hərbi, könüllülər və s. haqqında məlumat toplamağı tapşırmalıdır.

1-ci dərs. Zəfərə aparan yol

Dərslik: səh. 46–48 • İş dəftəri: səh. 29

Təlim məqsədləri

- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Tarixi-informativ mətndəki hadisələrin xronoloji ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Tarixi hadisələrə aid xronoloji cədvəl tərtib edir (st. 3.1.3).
- Tanış olduğu məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mövzu ətrafında sual-cavab.
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Zəfərə aparan yol" mətninin oxusu. Söz boğçası üzrə iş.
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu ilə bağlı sualların cavablandırılması. Tarixi hadisələrin xronoloji ardıcılığının müəyyənəşdirilməsi.
4	Yazı	Xronoloji cədvəlin tərtibi.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər Ulu öndər Heydər Əliyevlə bağlı bildiklərini danışirlər və onları maraqlandıran məqamlarla bağlı suallar hazırlayırlar. Bu, təqdim olunmuş mətnin həvəslə oxunmasına kömək edə bilər. Mətn oxunduqdan sonra şagirdlərdən öz suallarına cavab tapıb-tapa bilmədiklərini soruşmaq məqsəduyğundur. Müəllim bununla bağlı araşdırma tapşırığı verə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1 "Zəfərə aparan yol" mətni üzrə iş.

Səssiz oxu. Müəllim şagirdlərə mətni oxumaq

üçün müəyyən vaxt verir. Mətn səssiz oxunur. Şagirdlər mətndən tanış olmayan sözləri dəf-tərlərinə qeyd edirlər.

Tapşırıq B (dərslik). Mətn oxunduqdan sonra şagirdlər tapşırıqda verilmiş izahları oxuyurlar və söz boğçasında olan sözlərlə uyğunlaşdırırlar. Daha sonra mətndən həmin sözün işləndiyi cümləni tapıb oxuyurlar. Bununla onlar kontekstə əsasən sözlərin mənasını dəqiqləşdirirlər.

Düzgün cavab: 1– atəşkəs; 2 – müjdə; 3 – modern; 4 –taktika.

2.2.2 Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.4 Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlərin diqqəti mətnə aid faktiki şəkillərə yönəldilir. Şəkilaltı şərhləri oxuyan şagirdlər mətnlə bağlı əlavə məlumatlar əldə etmiş olurlar. Müəllim onlara tarixi-informativ mətnləri oxuyarkən rast gəldikləri tarixi mənbələrə diqqət yetirməyi tövsiyə edir. Bununla şagirdlərdə tarixi-informativ mətnləri oxuyub-qavrama bacarıqları inkişaf etdirilir. Əlavə məlumatlar təxminən bunlardır:

1. *Heydər Əliyev məcburi köçkünlərə daim diqqət və qayğı ilə yanaşmışdır. Heydər Əliyev 1998-ci il, 9 oktyabrda Biləsuvar şəhərində məskunlaşan məcburi köçkünlərlə görüşüb.*

2. *2020-ci il, 8 noyabrda İlham Əliyev Şuşa zəfərinin elan etməzdən öncə Şəhidlər xiyabanını ziyarət etmiş və bu müjdəni xalqa məhz Şəhidlər xiyabanında çatdırmışdır.*

2020-ci il, 10 dekabrda Bakıda Zəfər paradi keçirilmişdir.

Tapşırıq D (dərslik). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş tarixi hadisələri oxuyur. Mətni yenidən nəzərdən keçirərək həmin hadisələrin tarixlərini qeyd edib xronoloji ardıcılığı müəyyənəşdirirlər.

Doğru cavab: 4, 1, 2, 5, 3

2.2.2 Tapşırıq A, B (iş dəftəri). Şagirdlər mətndəki müvafiq yarımbaşlıqlar üzrə hadisələri təhlil etməklə tapşırıqları yerinə yetirirlər. Tapşırıqlar vasitəsilə şagirdlər informativ mətndən əsas faktları seçmək bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq E (dərslük). Cütlərlə iş. Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin məlumatlarla işləmək bacarığı inkişaf etdirilir. Şagirdlər mətnə və tapşırıqda verilmiş tarixi hadisələrdən ibarət xronoloji cədvəl hazırlayırlar. Cütlər onlara ayrılmış vaxt ərzində tərtib etdikləri xronoloji cədvəli təqdim edirlər.

3.1.1 Tapşırıq C (iş dəftəri). Qarabağın azadlığı uğrunda xidmətləri olmuş şəxslər haqqında bildikləri məlumatları yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir.	Tap. C (dərslük) Tap. A, B (iş dəftəri)
İllüstrasiyadan istifadə etməklə mətnin məzmunu ilə bağlı əlavə məlumat əldə edir.	Tap. Ç (dərslük)
Hadisələrin xronoloji ardıcılığını müəyyən edir.	Tap. D (dərslük)
Tarixi hadisələrə aid xronoloji cədvəl tərtib edir.	Tap. E (dərslük)
İnformativ mətnin mövzusu ilə bağlı faktları yazıda əks etdirir.	Tap. C (iş dəftəri)

2-ci dərslük. Sitat

Dərslük: səh. 48–49 • İş dəftəri: səh. 30

Təlim məqsədləri

- Qeyd götürməklə dinləyir (st. 1.1.1).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Sitat gətirməklə fikrini əsaslandırır (st. 1.2.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar vasitəsilə mövzu üzrə biliklərin xatırlanması.
2	Oxuyub-qavrama	Sitat haqqında məlumatın verilməsi.
3	Dinləmə. Yazı	Plan əsasında ifadənin yazılması.
4	Danışma	Sitat üzrə biliklərin mənimsədilməsi.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər II sinifdə obraz nitqinin dırnaq içərisində yazılması haqqında məlumat almışlar. Müəllim bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərə biliklərini xatırladır və onların diqqətini sitat mövzusunə yönəldir.

Oxuyub-qavrama

“Yadda saxla” rubrikası. Rubrikada verilmiş məlumat və nümunə şərh olunur. Müəllim əlavə olaraq tarixi mənbə, istinad anlayışlarını da xatırladıb mövzunu daha dərinləndirən mənimsəmə bilər:

– İnformativ mətnlərdə verilən məlumatın həqiqi olduğuna oxucunu inandırmaq və ya mövzu haqqında oxucunun təsəvvürlərini genişləndirmək üçün tarixi mənbələrə istinad etmək lazım gəlir. Bu zaman başqa bir müəllifin fikirlərini olduğu kimi çatdırmaq lazımdır. Bu, sitat adlanır.

Dinləmə. Yazı

1.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Məqsəd şagirdlərin dinləyib anlama və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirməkdir. Həmçinin şagirdlər tapşırıq vasitəsilə sitat anlayışını daha dərinləndirən mənimsəmiş olurlar.

Müəllim aşağıdakı mətni səsləndirir, şagirdlər yeni sözlər və əsas məlumatlarla bağlı qeydlər götürürlər.

Güllələnmiş heykəllər

Qarabağ, xüsusilə Şuşa Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzi hesab olunur. Bura dünyaca məşhur incəsənət xadimlərinin vətənidir. Qarabağın işğal zamanı ermənilər görkəmli şəxsiyyətlərimizin ev-muzeylərini də dağıdıblar. Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyovun, görkəmli müğənni Bülbülün, şairə Xan qızı Natəvanın heykəllərini gülləbaran ediblər. Mənfur düş-

mən bu heykəlləri oğurlayıb Ermənistana aparır. Sonra Gürcüstanda qiymətli metal kimi satışa çıxarır. Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar bundan xəbər tutur, heykəllər xilas edilib Bakıya gətirilir. Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin həyatında yerləşdirilir. "Güllələnmiş heykəllər" adı ilə dünyada tanınır.

Nəhayət, Şuşa azad oldunduqdan sonra prezident İlham Əliyev Şuşaya ilk səfəri zamanı "Güllələnmiş heykəllər"i də Şuşaya aparır. Heykəllərin öz doğma ünvanlarına qaytarılması xalqımızı sevindirir.

Müəllim faktoloji suallar vasitəsilə şagirdlərin mətni diqqətlə dinlədiklərini yoxlayır. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sitatları oxuyur, planla tanış olurlar. Daha sonra plan əsasında mətnin qısa məzmununu yazırlar. Bununla onların ifadə yazmaq bacarıqları inkişaf etdirilir. Müəllim şagirdlərin yazdıqları mətni yoxlayarkən tapşırıqda verilmiş sitatlardan necə istifadə etdiklərinə (mətnin uyğun hissəsində fikirlərini əsaslandırmaq məqsədi ilə sitatlardan istifadə edib-etməmələrinə) diqqət yetirir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşığı yerinə yetirən şagirdlər görkəmli müğənni Bülbül haqqında yeni informasiya əldə edirlər: Bülbülün əsl adı Murtuza Məmmədovdur. Onun gözəl səsi olduğu üçün onu Bülbül adlandırıblar.

Müəllimin nəzərinə! Bülbülün ifa etdiyi mahnılardan bir parça səsləndirmək musiqi ilə inteqrasiyanı təmin edir.

Həmçinin Bülbül haqqında əlavə məlumat verilə bilər:

Bülbül Azərbaycanın ənənəvi musiqi alətləri olan tar, kamança və balaban çalmağı şagirdlərə öyrətmək üçün dərslik hazırlayan ilk musiqiçi olub.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərə yazılı və şifahi nitqdə sitatdan istifadənin üstünlükləri vurğulanır. Şagirdlər oxuduqları mətndən nümunələr gətirərək öz fikirlərini əsaslandırırlar. Sonra müəllim bütün fikirləri ümumiləşdirib hər üç fikrin doğru olduğunu söyləyir.

1.2.1 Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər III sinifdə aforizm haqqında məlumat almışlar. Müəllim

onlara həmin biliklərini xatırladır və söyləyir ki, çox vaxt nitqimizi maraqlı etmək, öz fikrimizi qüvvətləndirmək üçün bildiyimiz aforizmlərdən sitat gətirə bilərik.

Doğru cavab: 1–c; 2–ç; 3–b; 4–a;

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş mətni oxuyub uyğun durğu işarələrini qoymaqla sitatı mətn daxilində fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər. Həmçinin bildiklərindən çıxış edib sitatda söylənən fikri aydınlaşdırırlar. Təxminən belə yaza bilərlər:

Doğrudan da, Üzeyir bəy Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin yaranmasında böyük rol oynayıb.

Onun yaratdığı əsərlər bu gün də sevilir və dünyada Azərbaycanı tanıdır.

Müəllimin nəzərinə! Musiqi fənni ilə inteqrasiya yaratmaq üçün Üzeyir Hacıbəyovla bağlı şagirdlərə suallar vermək, həmçinin Üzeyir Hacıbəyovun əsərlərindən kiçik bir parça səsləndirmək olar.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin sitat haqqında bilikləri möhkəmləndirilir. Şagirdlər "Dahi bəstəkar" mətninin əsas fikrini müəyyənləşdirib uyğun sitatı seçirlər.

Doğru cavab: B) Ölməz o adamdır ki, özündən sonra vətən üçün böyük və faydalı yadigarları qalır (fransız yazıçısı Lyuk Vovenarq).

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Qeyd götürməklə dinləyir.	Tap. A (dərslik)
Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir.	Tap. B, C (dərslik)
Sitat gətirməklə fikrini əsaslandırır.	Tap. Ç (dərslik) Tap. B, C (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Növbəti dərsdə İlham Əliyevin 44 günlük müharibə vaxtı xalqa müraciətlərini, xarici jurnalistlərə verdiyi müsahibələrini əks etdirən videoçarxlar, şəkillər nümayiş etdirilə bilər. Bu, şagirdlərin mövzu üzrə (Tapşırıq A (dərslik), səh.49) danışarkən fikirlərini əsaslandırmaqlarına kömək edəcək.

3-cü dərs. Mühakimə və sitat

Dərslik: səh. 49–50 • İş dəftəri: səh. 31

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssürlərini ifadə edir (st. 1.2.1).
- Müəllifin məqsədini (inandırmaq) müəyyən edir (st. 2.2.4).
- Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçikhəcmli mətn yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mövzu üzrə videoçarx və ya şəkillərin nümayişi.
2	Danışma	Sual ətrafında müzakirə.
3	Oxuyub-qavrama	Mühakimə əsasında qurulan mətnin məzmun və struktur xüsusiyyətləri üzrə iş.
4	Yazı	Mühakimə xarakterli mətnin yazılması.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim hazırladığı videoçarx və şəkilləri nümayiş etdirir.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər ölkənin ağır günlərində İlham Əliyevin xidmətlərindən nümunələr gətirməklə onun liderlik xüsusiyyətləri haqqında fikir yürüdürlər. Məsələn, şagirdlər aşağıdakı fikirləri söyləyib əsaslandırma bilərlər.

1. Yaxşı ölkə başçısı bir neçə dildə sərbəst danışmağı bacarmalıdır.
2. Yaxşı ölkə başçısı ölkənin və xalqın tarixini, keçmişini gözəl bilməlidir.
3. Yaxşı ölkə başçısı xalqın yanında olmalı, xalqa dəstək olduğunu hiss etdirməlidir.

“Yadda saxla” rubrikası. Şagirdlərə III sinifdən mülahizə sözü tanışdır. Mülahizə ilə yaxınmənəvi olan mühakimə bir şey barədə yürüdülmən, yaxşı düşünülmüş fikir deməkdir. Elə mətnlər var ki, müəllif yürütdüyü fikrə oxucularını inandırmağa çalışır. Bunun üçün bəzən sitatlardan da istifadə edir. Dərsin əsas məqsədi şagirdləri məhz bu cür mətnlərlə tanış etmək, mühakimə yürütmək, fikrini əsaslandırmaq üçün sitatlardan istifadə etmək bacarıqlarını şagirdlərə aşılamaqdır.

Oxuyub-qavrama

2.2.4 Tapşırıq B (dərslik). “Yadda saxla” rubrikasında mühakimə və sitat anlayışları haqqda verilmiş nəzəri biliklərin tətbiqi məqsədi ilə mətn verilmişdir. Şagirdlər mühakimə xarakterli mətni oxuyaraq sualları cavablandırırlar. Bununla da mətnin məzmun və struktur xüsusiyyətlərini təhlil etdiklərini nümayiş etdirirlər.

1. Bu mətnə giriş bir cümlə ilə ifadə olunub. Əsas hissə iki abzasdan ibarətdir. Sonluq hissə bir cümlədən ibarətdir.

2. Mətnə müəllifin yürütdüyü əsas fikir, mühakimə belədir: “Hər kəs öz Vətəninin keçmişini bilməli, gələcəyini düşünməlidir”.

3. Müəllif öz fikrini nümunələr (III abzasda “Uzun illərdir ki” cümləsi ilə başlayan hissə) və sitatlar gətirməklə əsaslandırır.

4. II abzasda Xudu Məmmədov və III abzasda Heydər Əliyevin mövzu ilə bağlı fikirlərindən sitat gətirilmişdir.

Şagirdlər mətnin məzmun və strukturu ilə bağlı sualları cavablandırdıqdan sonra müəllim fikirləri ümumiləşdirir və nəticə çıxarır:

– Mühakimə xarakterli mətnlərdə müəllif öz mühakiməsini mətnin girişində təqdim edir və fikrini nümunələrdən, sitatlardan istifadə etməklə əsaslandırır.

Yazı

3.1.2 Tapşırıq C (dərslik). Qruplarla iş. Şagirdlər qruplara ayrıldıqdan sonra tapşırıqda verilmiş mühakimə ilə tanış olur, təqdim olunmuş fikri əsaslandırmaq üçün tapşırıqda verilmiş yönəldici sual və sitat üzrə müzakirə aparırlar. Müzakirədən sonra mühakimə xarakterli mətn yazmağa başlayırlar.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərə aldıqları biliklərin tətbiqi üçün imkan yaradır. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sitatları oxuyaraq uyğun məzmununda mühakimə yazırlar.

Sitat: *Bir elmi öyrənmək istədikdə sən*

Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən (N. Gəncəvi)

Mühakimə: Nə öyrənmək istəyirsənsə, onu hər tərəfli araşdır, mükəmməl öyrən.

Maraqlanıb soruşmaq bilik əldə etməyin yarisıdır (Məhəmməd peyğəmbər). Nəyi isə öyrənmək istəyirsənsə, maraqlanıb soruş.

Təhsil xəzinədir, əmək onun açarı (Seyid Əzim Şirvani). Savadlı olmaq üçün Zəhmət çəkmək lazımdır.

Dostunu göstər, sən kim olduğun deyim (Ralf Emerson). Sağlam təfəkkürlü bir şəxsin dostu da özü kimi olar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir.	Tap. A (dərslük)
Müəllifin məqsədini (inandırmaq) müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçikhəcmli mətn yazır.	Tap. C (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)

4-cü dər. Zərf

Dərslük: səh. 50–51 • İş dəftəri: səh. 32

Təlim məqsədləri

- Zərfin ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sual ətrafında müzakirə.
2	Dil qaydaları	Zərfin mənimsədilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə “oynamaq” yazır və şagirdlərə suallar (nə qədər? necə? nə vaxt? harada?) verir. Şagirdlər suallara cavab verdikcə müəllim onların təkliflərini “oynamaq” sözünün ətrafına yazır və söyləyir:

– Bu dərstdə biz hərəkəti müxtəlif cəhətdən izah edən sözlərlə tanış olacağıq.

Dil qaydaları

4.1.3 Tapşırıq A (dərslük). Kollektiv iş. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sözləri “sürmək” sözünə əlavə edərək söz birləşmələri düzəldir və lövhədə yazırlar. Əlavə etdikləri sözün üzərində sualını qeyd edirlər. Başqa bir feillə fəaliyyəti davam etdirmək olar.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər rubrikadakı məlumat və nümunələrlə tanış olur.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər cümlələri oxuyur, verilmiş zərflər içərisindən cümlələrdəki

suallara uyğun gələn müəyyən edir və cümlələrə əlavə etməklə köçürür.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər zərfləri cümlələrdə işlətməklə yeni dil qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər. Tapşırıq şagirdlərin cümlə qurmaq bacarıqlarını da inkişaf etdirir və söz ehtiyatını zənginləşdirir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin diqqəti eyni sözün müxtəlif nitq hissəsi kimi işlədilməsinə yönəldilir.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Rubrikada zərfin əsas xüsusiyyəti kimi hərəkəti (feili) izah etməsi vurğulanır.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər cümlələrdə fərqləndirilmiş sözlərə sual (hansı? necə? nə? nə vaxt?) verirlər və onların ismi, yoxsa feili izah etdiyini müəyyənləşdirirlər.

Doğru cavab: 2 və 4-cü cümlələrdə fərqləndirilmiş sözlər zərf hesab edilir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrin məzmununa uyğun gələn zərfləri müəyyənləşdirməklə zərfin mahiyyətini anlaşırlar.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər zərfləri digər nitq hissələrindən fərqləndirmək bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: 1. asta; 2. bəri; 3. aşağı; 4. səhər; 5. aramla; 6. indi; 7. irəli

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdə altından xətt çəkilmiş sözlərin aid olduğu nitq hissəsini və sualını yazmaqla dil qaydaları üzrə biliklərini möhkəmləndirirlər. İsim, sifət, say və zərfləri müqayisəli təhlil etməklə zərfə məxsus xüsusiyyətləri mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:

1. Xeyli – say, nə qədər?
2. Xeyli – zərf, nə qədər?
3. Gözəl – zərf, necə?
4. Gözəl – sifət, necə?
5. Yayda – zərf, nə vaxt?
6. Yay – isim, nə?

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Zərfin ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	Tap. A, B, C, Ç (dərslük) Tap. A, B (iş dəftəri)
Həm zərf, həm də digər nitq hissəsi kimi işlənən sözləri fərqləndirir.	Tap. D (dərslük), Tap. C (iş dəftəri)

QƏHRƏMANLARIMIZI TANIYAQ

1-ci dərs. Divar qəzeti ilə tanışlıq

Dərslik: səh. 52–53 • İş dəftəri: səh. 33

Təlim məqsədləri

- Lüğətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st. 2.1.1).
- Şifahi nitqində öyrəndiyi yeni sözlərdən istifadə edir (st. 1.2.3).
- Mətnin struktur elementlərini (illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıq və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirə.
2	Söz ehtiyatı. Oxu	Söz ehtiyatı üzrə iş. Divar qəzetinin oxunması.
3	Oxuyub-qavrama	Divar qəzetində verilmiş “Dastana döndü” məqaləsi üzrə üzrə iş.
4	Yazı	Xəbərin hazırlanması.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlərin diqqəti divar qəzetinə yönəldilir və “divar qəzeti” haqqında onların ilkin bilikləri yoxlanılır.

Söz ehtiyatı. Oxu

2.1.1. 1.2.3. Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlərin oxu prosesini qruplarla iş formasında təşkil etmək olar. Qruplar onlara verilmiş vaxt ərzində divar qəzetini səssiz oxuyurlar. Söz boğçasındakı sözlərin izahını dərsliyin sonunda verilmiş lüğət vasitəsilə araşdırırlar. B tapşırığında verilmiş suallar ətrafında divar qəzetinin məzmun və strukturunu müzakirə edirlər.

Danışma

1.2.3. Sonda divar qəzetinin məzmun və strukturu ilə bağlı təqdimat edirlər. Bu zaman

müəllim şagirdlərə tapşırır ki, təqdimat zamanı yeni öyrəndikləri sözlərdən də istifadə etsinlər. Təqdimat təxminən belə ola bilər:

Divar qəzetinin adı Günaşdır. Bu qəzet 2021-ci ilin 20 oktyabrında hazırlanıb. Qəzetin mövzusu vətəndir. Qəzetdə Xudayar Yusifzadə haqqında müsahibə mətni verilib. Mətnə Xudayarın şən, zərəfatcıl, vətənpərvər, qayğıkeş, igid biri olmasından bəhs olunur.

Şeir güşəsində vətənlə bağlı bayatılar var. “Hikmət xəzinəsi” adlı rubrikada vətənə aid kəlamlar əks olunub. Qəzetdə həmçinin siniflə bağlı xəbər verilib.

Qəzetin sonunda yaradıcı heyətin adları yazılıb. Redaktoru Lalə Kazımlıdır, dizayneri isə Fuad Nəzərlidir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3. Tapşırıq C (dərslik). Müəllim Xudayarın ifasındakı “Vətən yaxşıdır” nəğməsinə səsləndirir. Şagirdlər divar qəzetində Xudayar haqqındakı məqalənin nə üçün “Dastana döndü...” adlandırıldığını düşündükləri kimi izah edirlər.

Dastana dönmək – çox məşhur olmaq, dillər əzbəri olmaq.

2.2.2. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər Xudayarla bağlı müsahibə mətnində əksini tapmayan bir epizodu oxuyurlar və bu epizodun jurnalistin hansı sualına cavab olduğunu təxmin edirlər.

Sual təxminən belə ola bilər: *Necə oldu ki, Xudayar musiqi təhsili aldı? Xudayarın uşaqlığı ilə bağlı hansı xatirələr var? və s.*

Yazı

3.1.1. Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər Xudayar haqqında eşitdikləri məlumatlarla bağlı suallar fikirləşib yazı bilərlər. Məsələn, *Xudayara qəhrəmanlığına görə hansı medallar verilib? Xudayarın sonuncu döyüşü harada olub? Onun döyüş yoldaşları kimlərdir? Xudayarın şəhid olmasını necə bildiniz? və s.*

3.1.1. Tapşırıq C (dərslik). Qruplarla iş. Şagirdlər 3-cü sinifdə xəbər hazırlamaq bacarıqlarına yiyələnmişlər. Divar qəzetində verilmiş “Aydın xəbəri” rubrikasını yenidən nəzərdən keçirib, öz məktəb və ya siniflərinə aid qısa şəkildə xəbər hazırlayırlar.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər müstəqil şəkildə divar qəzetindəki rubrikaları mənimsədiklərini və qəzet materiallarını qruplaşdırmaq bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Araşdırma

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər növbəti dərslərdə “Zəfər Günü” mövzusunda divar qəzeti hazırlayacaqlar. Bunun üçün əvvəlcədən vəzifə bölgüsü aparılmalıdır.

Diferensial təlim

Müəllim vəzifə bölgüsü zamanı şagirdlərin bilik və bacarıq səviyyəsini nəzərə almalıdır. Məsələn, redaktor ən fəal, savadlı şagird olmalıdır. Rəsm qabiliyyəti, hüsnxət bacarıqları daha yüksək olan şagirdlər rəssam və ya dizayner vəzifəsi üçün seçilməlidir. Müxbir vəzifəsi isə məlumat toplamaq və yazı qabiliyyəti güclü olan şagirdlərə tapşırılmalıdır. Nisbətən zəif şagirdlərə mövzu üzrə şəkil, şeir, atalar sözləri, aforizmlər toplamaq tapşırıla bilər.

Müəllim müxbirləri qruplara ayırır. Hər qrupa tapşırıqda verilmiş işlərdən birini tapşırır.

Redaktor, rəssam və dizaynerlərə isə divar qəzeti nümunələri ilə tanış olmaq tapşırıla bilər. Onlar müxtəlif divar qəzetləri ilə tanış olmaqla tərtibat üzrə daha yaradıcı düşünmək imkanı qazanırlar.

Müəllimin nəzərinə! Sınıfın səviyyə-sindən asılı olaraq müəllim araşdırma tapşırığını bir neçə gün əvvəldən tapşırıla bilər və yaxud da divar qəzetinin hazırlanmasını bir neçə dərslə sonraya saxlaya bilər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını təxmin edir.	Söz boğçası üzrə iş
Şifahi nitqində öyrəndiyi yeni sözlərdən istifadə edir.	Tap. B (dərslük) MV şərh
Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir.	Tap. A (iş dəftəri)
Təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir.	Tap. B (iş dəftəri)
Şahid olduğu və ya iştirak etdiyi hadisə haqqında məlumat (xəbər) yazır.	Tap. Ç (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslərdə divar qəzeti hazırlanacaq. Vatman kağızı, rəngli qələm, sulu boya, rəngli kağız, qayçı və s. lazım olacaq.

2-ci dərsl. Divar qəzetinin hazırlanması

Dərslük: səh. 54

• İş dəftəri: səh. 34

Təlim məqsədləri

- Mətnin struktur elementlərini (illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıq və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Mövzu üzrə apardığı araşdırmaların nəticələrini təqdim edir (st. 1.2.2).
- Mövzu üzrə divar qəzeti üçün materiallar hazırlayır (st. 3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Divar qəzeti nümunəsinin nümayiş etdirilməsi.
2	Oxuyub-qavrama	Divar qəzetinin tərtibi üzrə təlimatın oxunması.
3	Yazı	Divar qəzetinin tərtibi.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərin araşdırma işi ilə bağlı təəssüratlarını soruşur:

– Araşdırma aparan zaman hansı çətinlikləriniz oldu? Bu işdə sizə kimlər kömək etdi?

Oxuyub-qavrama

2.2.3 Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər təlimatı oxuyurlar. Divar qəzetinin strukturu və hazırlanması işində vəzifə bölgüsü ilə tanış olurlar.

Tapşırıq A, B, C (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqlar vasitəsilə divar qəzetinin strukturu və hazırlanması işi ilə bağlı təlimatı oxuyub qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına yönəlmişdir. Şagirdlər verilmiş məlumata uyğun başlıq – rubrika adı düşünüb yazırlar. Təxminən bu adlar ola bilər: – “Uğurlarımız”, “İstedadlılar” “Bizim sinif”, “Birincilər” və s.

Danışma. Yazı

1.2.2 3.1.3 Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq üzrə iş bir neçə mərhələdə yerinə yetirilir.

1. Kollektiv müzakirə. Sınıfın divar qəzetini adlandırmaq üçün müəllim auksion keçirə

bilər. Şagirdlər divar qəzeti üçün adlar təklif edirlər. Müəllim təklif olunan adları lövhədə yazır. Sonra adlar müzakirə olunur. Bir neçə uğurlu ad kiçik kağızlara yazılır və püşkatma üsulu ilə seçilir.

2. Qruplarla iş. Müxbirlərdən ibarət qruplar Zəfər Gününün tarixi və qəhrəmanlar haqqında topladıqları məlumatları müzakirə edirlər, konkret mövzu seçib mətn hazırlayırlar.

Rəssam və dizaynerlər vatman kağızı üzərində divar qəzetinin görünüşü haqqında müzakirə aparırlar. Qəzetin adını iri şriftlərlə cəlbedici şəkildə yazırlar. Ada uyğun rəsm çəkiirlər, divar qəzetinin kənarlarını incə naxışlarla bəzəyirlər.

Müəllimin nəzərinə! Yaxşı olardı ki, işlər birbaşa vatman kağızı üzərində deyil, uyğun ölçüdə kəsilmiş vərəqlər üzərində görülsün. Hazır vərəqlər vatman kağızı üzərinə yapışdırılsın. Sınıfın təchizat imkanlarından asılı olaraq şagirdlərin kompüter bacarıqlarından da istifadə etmək olar.

Digər qrupun üzvləri Zəfər Günü ilə bağlı topladıqları fotosəkilləri müzakirə edərək qəzet üçün bir neçəsini seçirlər və həmin şəkillərə kiçik vərəqlərdə şərhlər yazırlar.

Başqa qrup üzvləri isə topladıqları şeirləri (və ya atalar sözləri və aforizmləri) müzakirə edib qəzet üçün daha uyğun gələnini seçirlər.

3. Qruplar təqdimat edirlər. Səsvərmə əsasında daha yaxşı qəzet materialları seçilir.

4. Seçilmiş qəzet materialları redaktora təqdim edilir. Redaktor qəzet materiallarını yoxlayır, mətn üzərində düzəlişlər edir. Qəzet materiallarını uyğun rubrikalar üzrə qruplaşdırır. Dizaynerlər hər rubrikaya aid materialı uyğun ölçülü kiçik vərəqlərdə gözəl xətlə səliqəli şəkildə köçürürlər.

6. Qəzet materialları hazır olduqda dizaynerlər vatman kağızı üzərində rubrikaların yerini müəyyən edib materialları yerləşdirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Divar qəzetinin ilk dəfə hazırlanmasını nəzərə alaraq müəllimin redaktor və dizaynerin işinə istiqamət verməsi, yaxından kömək etməsi vacibdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mövzu üzrə apardığı araşdırmaların nəticələrini təqdim edir.	MV -də fəaliyyət
Divar qəzetinin məzmun və strukturunu mənimsədiyini nümayiş etdirir.	Tap. A, B, C, Ç (iş dəftəri)
Mövzu üzrə divar qəzeti hazırlayır.	Tap. B (dərslük)

3-cü dərs. Qəhrəman Diləfruz ana

Dərslük: səh. 55

• İş dəftəri: səh. 35

Təlim məqsədləri

- Araşdırdığı məlumatlar və tərtib etdiyi suallar əsasında müsahibi ilə dialoq qurur (st.1.2.1).
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır (st. 3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Qadın qəhrəmanlar haqqında söhbət.
2	Oxuyub-qavrama	Müsahibə mətninin oxunması.
3	Yazı	İnformativ mətnin yazılması. Müsahibə üzrə sualların hazırlanması.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim suallar verir:

– *Döyüşlərdə iştirak etmiş hansı qəhrəman qadınlarımızı tanıyırsınız?*

Şagirdlərin aşağı sınıflardan Salatın Əsgərova haqqında məlumatları vardır. Müəllim əlavə olaraq Gültəkin Əsgərova, Arəstə Baxışova və başqa qəhrəman qadınlarımızın adlarını çəkib, şagirdlərə həmin qəhrəmanlar haqqında araşdırma aparmağı tapşır bilər.

Şagirdlər vətən müharibəsi qəhrəmanlarından və ya onların yaxınlarından müsahibə al-

mışlar. Müəllim müsahibə ilə bağlı şagirdlərin biliklərini xatırladır.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslük). Oxu ilə integrasiya. Cütlərlə iş. Müəllim müsahibə mətnini səssiz oxumağı tapşırır. Mətn oxunduqdan sonra cütlər müsahibə mətnində natamam hissələrə uyğun suallar fikirləşib müzakirə edirlər, yazırlar.

Suallar təxminən aşağıdakı kimi ola bilər:

1. *Necə oldu ki, döyüşə getdiniz?*
2. *Ailəniz döyüşdə iştirak etməyinizə necə razılıq verdi?*
3. *Neçə il döyüşdə olmusunuz? Hansı döyüşlərdə iştirak etmisiniz?*
4. *Döyüş vaxtı hansı çətinliklərlə üzləşirdiniz?*
5. *Ən çətin gününüz hansı döyüşdə olub?*
6. *Sizi hansı adla çağırırdılar?*

Müəllimin nəzərinə! Müsahibədə adı çəkilən Həcər haqqında əlavə məlumat verilməsi tövsiyə olunur.

Həcər (1860-1914) Azərbaycanın xalq qəhrəmanı Qaçaq Nəbinin həyat yoldaşı və silahdaşı olub. O, Qaçaq Nəbi ilə birlikdə əlinə silah götürüb iyirmi beş ildən artıq at belində qaçaq həyatı keçirmiş, Azərbaycan kəndlilərinə zülm edənlərə qarşı mübarizə aparmışdı. Xalq öz qəhrəman qızının igidliyini vəsf edən mahnılar qoşmuş, "Qaçaq Nəbi" dastanında ona xüsusi yer ayırmışdır. Qubadlı rayonunda Həcərin abidəsi qoyulmuşdu.

3.1.1. Tapşırıq B (dərslük). Tapşırığın yerinə yetirilməsindən öncə müəllim şagirdlərə müvafiq tövsiyələr verir:

– *İnformativ mətn yazarkən müsahibə mətnində olan bütün informasiyanı deyil, daha vacib faktları seçib yazmaq lazımdır.*

İnformativ mətn təxminən aşağıdakı kimi ola bilər:

Hüseynova Diləfruz Nuru qızı Ağdamda doğulub. Azərbaycan ordusunda 6 il döyüşüb, eyni zamanda əsgərlərə tibbi yardım etmişdir. 1989-cu ildən başlayaraq Azərbaycanın ilk könüllü özünümüdafiə dəstəsinin üzvü olub. Ağdam, Tərtər, Kəlbəcər, Şuşa döyüşlərində iştirak edib. Ona igidliyinə görə Qarabağın Həcəri deyirmişlər.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (iş dəftəri). Yazı ilə integrasiya. Fərdi iş. Şagirdlər Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Polad Həşimov haqqında verilmiş məlumat vərəqini oxuyur, məlumatlar əsasında suallar hazırlayırlar. Məqsəd şagirdlərin məlumat toplamaq üçün müsahibə üsulundan istifadə etmək bacarıqlarının inkişaf etdirilməsidir.

Suallar təxminən aşağıdakı kimi ola bilər:

Polad Həşimov hansı döyüşlərdə iştirak edib? Nə vaxt şəhid olub? Harada dəfn olunub? Harada onun adına küçə var? və s.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər Polad Həşimov və Diləfruz Hüseynov haqqında aldıkları məlumat əsasında müsahibə (rollu oyun) qura bilərlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müsahibə almaq üçün suallar tərtib edir.	Tap. A (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır.	Tap. B (dərslük)

4-cü dər. İşarə əvəzliyi

Dərslük: səh. 56

• İş dəftəri: səh. 36

Təlim məqsədləri

- İşarə əvəzliliklərini fərqləndirir (st. 4.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şəxs əvəzliliklərinin xatırlanması.
2	Dil qaydaları	İşarə əvəzliyinin mənimsədilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərə III sinifdə şəxs əvəzliyi haqqında məlumat verilmişdir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş şəxs əvəzliliklərini seçməklə biliklərini xatırlayırlar.

Dil qaydaları

4.1.1 Tapşırıq B (dərslük). Məqsəd şagirdlərin diqqətini işarə əvəzliyi haqqında dil qaydasına yönəltməkdir. Şagirdlər birinci cümləni oxuyur və fərqləndirilmiş sözə sual (məsuliyyətli – necə?) verirlər. İkinci cümləni oxuyub müəyyən edirlər ki, “belə” sözü “məsuliyyətli” sözünün əvəzində işlənilir.

Müəllim sual verir:

– *Sizcə, ikinci cümlədə “məsuliyyətli” sözündən istifadə olunmamasının səbəbi nədir? Əvəzliliklərdən nə üçün istifadə edirik?*

Şagirdlər düşüncələrini söylədikdən sonra müəllim əlavə şərh verir:

– *Nitqimizdə təkrara yol verməmək üçün çox vaxt əvəzliliklər köməyimizə çatır. Bu dərstdə işarə əvəzlilikləri haqda öyrənəcəyik.*

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim rubrikada verilmiş məlumat və nümunələri şagirdlərə şərh edir.

Müəllimin nəzərinə! Rubrikada “O” əvəzliyinə aid nümunə verilməmişdir. “O” əvəzliyinin həm şəxs, həm də işarə əvəzliyi kimi işlənməsinin şagirdlərin təsəvvüründə çətinliyə səbəb olacağını nəzərə alıb bu haqda növbəti rubrikada məlumat verilmişdir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş işarə əvəzliliklərini seçməklə işarə əvəzliyini fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər “O” əvəzliyini şəxs əvəzliyi kimi tanıyırlar. Tapşırıq vasitəsilə bu əvəzliyin həm də işarə məqsədi ilə işlənməsi şagirdlərin diqqətinə çatdırılır. Tapşırıq yerinə yetirən şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, “o” əvəzliyi birinci cümlədə şəxs bildirən sözü (Rauf) əvəz edib və kim? sualına, 2-ci cümlədə isə əlamət bildirən sözü (yaşıl) əvəz edib və hansı? sualına cavab verir.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər Ç tapşırıq vasitəsilə gəldikləri nəticəni rubrikadakı nümunə əsasında daha da möhkəmləndirirlər.

Tapşırıq D (dərslük). Cütlərlə iş. Cütlər cümlələrdəki “o” əvəzliyinə sual verərək onların şəxs, yoxsa işarə əvəzliyi kimi işlənməsini müzakirə edib müəyyənləşdirirlər.

Doğru cavab: 1, 3, 4, 6, 7-ci cümlələrdə “o” işarə əvəzliyidir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq işarə əvəzliyi ilə bağlı biliklərin möhkəmləndirilməsi məqsədi daşıyır. Tapşırıqdakı nümunələrdə “bu” işarə əvəzliyinin həm hansı?, həm də kim? sualına cavab verməsi də şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin diqqətini işarə əvəzliliklərinin üslubi xüsusiyyətlərinə yönəltməkdir. Şagirdlər kontekstə uyğun gələn işarə əvəzliyini seçib cümlədə işlədirlər.

Doğru cavab:

1. Hər adam **belə** rəqs edə bilmir.
2. Mağazada yenə **həmin** satıcını gördüm.
3. **Bu** qız mənə tanış gəlir.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər işarə əvəzliliklərini uyğun sözlərlə əvəz etməklə bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
İşarə əvəzliliklərinin qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyən edir.	Tap. B (dərslük) Tap. A, B, C (iş dəftəri)
“O” əvəzliyinin şəxs və işarə bildirdiyini müəyyənləşdirir.	Tap. Ç, D (dərslük)

5-ci dərs. Ümumiləşdirici təkrar

Dərslik: səh. 57

• İş dəftəri: səh. 37

Təlim məqsədləri

- Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, əvəzlik, zərf) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir (st. 4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Bölmənin mövzusu üzrə xatırlatma.
2	Dil qaydaları	Sifətin dərəcələri, ismin hallanması, işarə əvəzliyi, zərf üzrə bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim bölmədəki mövzuları xatırlatmaq məqsədi ilə suallar verir:

– Bu bölmədə hansı mətnləri oxudunuz? Hansı mövzularda mətnlər dinlədiniz? Hansı mövzularda araşdırma apardınız? Hansı mövzularda təqdimatlar hazırladınız?

Dil qaydaları

4.1.4. Tapşırıq A, B (dərslik). Tapşırıqlar sifətin dərəcələri və onların yazılış qaydası üzrə əldə edilmiş biliklərin yoxlanılmasına xidmət edir.

A tapşırığında verilmiş şəir vasitəsilə təsvir zamanı sifətlərin roluna, çoxaltma dərəcəsində işlənmiş sifətlərin şəirin təsir gücünü artırmasına diqqəti yönəltmək olar.

Tapşırıq C (dərslik), tapşırıq A (iş dəftəri). Bölmədə ismin hallanması ilə bağlı bilik və bacarıqlar mənimsədilmişdir. Şagirdlər tapşırıqlar vasitəsilə ismin hallanması üzrə bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər bu tapşırıq vasitəsilə nitq hissələrinin leksik və qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və zərfi digər nitq hissələrindən fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Söz	Sualı	Aid olduğu anlayış
doğru	necə?	İsmi izah edir, sifətdir.
qəhrəman-casına	necə?	Feili izah edir, zərfdir.
yaxşı	necə?	Feili izah edir, zərfdir.
az	nə qədər?	İsmi izah edir, saydır.
çox	nə qədər?	Feili izah edir, zərfdir.

Tapşırıq D (dərslik). Şagirdlərin işarə əvəzliyi üzrə əldə etdikləri bilik və bacarıqlar bu tapşırıq vasitəsilə yoxlanılır.

Doğru cavab: *kəklükotu*

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər hər sırada verilmiş sifətlərin ümumi əlamətini, yəni dərəcəsini müəyyənləşdirib sıranı davam etdirirlər.

Doğru cavab:

- dəcəl, bənövşəyi, **gözəl**
- yupyumşaq, ən bahalı, **daha sakit**
- bozuntul, açıq-mavi, **qaraşın**

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər cümlələrdəki zərfləri seçməklə zərfi fərqləndirən xüsusiyyətləri mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Doğru cavab: cəld, həmişə, cəsarətlə, içəri, indicə.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər bu tapşırığı yerinə yetirməklə konkret və mücərrəd isimləri fərqləndirdiklərini nümayiş etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Sifətin dərəcəsini müəyyənləşdirir.	Tap. B (dərslik) Tap. B (iş dəftəri)
İsmi cümlədə uyğun halda işlədir.	Tap. C (dərslik) Tap. A (iş dəftəri)
Cümlədə işlənmiş zərfi müəyyənləşdirir.	Tap. Ç (dərslik) Tap. C (iş dəftəri)
İşarə əvəzliyinin əvəz etdiyi sözü müəyyən edir.	Tap. D (dərslik) Tap. Ç (iş dəftəri)

Mövzu		Sevimli qəhrəmanlarım
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	• Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə etməsi • Mətnin məzmununu təxəyyülünə görə dəyişdirərək nəql etməsi • Qrafik informasiya şəklində verilmiş informasiyaları rəbitəli mətn şəklində təqdim etməsi • Hər hansı bir mövzu ilə bağlı araşdırma apararaq təqdimatı
	Söz ehtiyatı	• Yeni sözlərin mənası haqqında təxminini izahlı lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirməsi • Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirməsi • Mətdəki obrazlı ifadələrin fərqləndirilməsi
	Oxu	• Mətdəki obrazların nitqinin onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirilməsi
	Yazı	• Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlərin yazılması • Praqmatik mətnlərin, annotasiyanın yazılması
Akademik biliklər	Dil qaydaları	• İsmi və feili birləşmələr • Cümlə üzvləri, mübtəda, xəbər, feili xəbər, ismi xəbər • Cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri
	Filoloji anlayışlar	• Annotasiya, bədii mətdə təsvir, mifik obrazlar • İnformativ mətn yazmaq • Keçid cümlələrini müəyyən etmək • İnformativ mətnə şərh yazmaq
Kompetensiyalar	• Şagirdlərdə müstəqil və davamlı müəliə vərdişləri formalaşdırmaq • Şüurlu və yaradıcı oxu bacarığını inkişaf etdirmək • Dünyagörüşünü genişləndirmək	

Bu bölmədə şagirdlərə Azərbaycan və dünya ədəbiyyatının müvafiq yaş qrupu üçün məqsəduyğun sayılan klassik nümunələrinə üstünlük verilmişdir. Şagirdlər məşhur əsərlərin qəhrəmanları ilə tanış olacaqlar. Bu da onlarda həmin əsərlərin tam variantını oxumağa həvəs yaradacaq.

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem və s.) hazırlayır.
- Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçikhəcmli esse yazır.

Giriş dərsi. Bölmənin mövzusu ilə tanışlıq

• Dərslik: səh. 58-59 • İş dəftəri: səh. 38

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıq və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st.2.2.3).
- Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir (st.2.1.1).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st.2.2.2).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem və s.) hazırlayır (st.3.1.3).

Köməkçi vasitələr: Şagirdlərin aşağı siniflərdən tanış olduqları əsər qəhrəmanlarının şəkli, cizgi film qəhrəmanlarının şəkli və ya həmin filmdən qısa fraqmentlər.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Müəllimin sualı üzrə müzakirə.
2	Danışma	Sevimli qəhrəmanları haqqında müzakirə.
3	Oxuyub-qavrama	İllüstrasiya ilə mətnin müvafiq hissələrinin uyğunlaşdırılması.
4	Söz ehtiyatı	Sözə uyğun gələn izahın müəyyənləşdirilməsi. Şifrələnmiş sözün oxunması.
5	Oxuyub-qavrama	Qəhrəmanlar haqqında məlumatlara əsasən cədvəlin tamamlanması.
6	Yazı	Sevimli qəhrəman haqqında təqdimatın hazırlanması.
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə müxtəlif nağıl və cizgi film qəhrəmanlarının şəkillərini və yaxud onlara uyğun fraqmentlər nümayiş etdirir.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər tapşırıqdakı suallara cavab verməklə oxuduqları əsərlərdən və ya baxdıqları filmlərdən, cizgi filmlərindən çıxış edərək sevimli qəhrəmanları haqqında danışirlar. Müəllim şagirdləri danışma fəaliyyətinə həvəsləndirmək üçün yönəldici suallar verir:

- Nə üçün məhz bu qəhrəman sizin daha çox xoşunuza gəlir?
- Bu qəhrəmanın hansı xüsusiyyətləri sizin xoşunuza gəlir?
- Bu qəhrəmanın hansı hərəkəti və ya sözləri sizin yadınızda qalıb?
- Sevdiniz qəhrəmanın hansı xüsusiyyətini dəyişmək istərdiniz? Nə üçün?
- Siz hansı qəhrəmana bənzəmək istərdiniz? Nə üçün?

Oxuyub-qavrama

2.2.3. Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıqda müxtəlif əsər qəhrəmanlarının şəkilləri və onlara aid məlumatlar təqdim edilmişdir. Şagirdlər məlumatları oxuyur və müvafiq şəkillərlə uyğunlaşdırırlar. Bununla da mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini, yəni haşiyə, illüstrasiya, başlıq, yarımbaşlıqlarını əsas məzmun ilə əlaqələndirə bildiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: 1-Ç, 2-A, 3-B, 4-C.

Söz ehtiyatı

Oxu zamanı şagirdlərə tanış olmayan söz və ifadələr (səxavətli, səltənət, sərgüzəşt, ədəbiyyat) izah edilir.

Söz və ifadələrin izahı:

- səxavətli** - əliaçıq, genişürəkli, könlüaçıq.
- səltənət** - padşahlıq, hökmranlıq.
- sərgüzəşt** - hadisə, əhvalat, macəra.
- ədəbiyyat** - ədəbi əsərlər toplusu.

2.1.1. Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin söz ehtiyatının zənginləşdirilməsinə yönəldilib. Şagirdlər verilmiş izahları müvafiq sözlərlə uyğunlaşdırır, bununla da bu dərstdə öyrəndikləri yeni sözlərin mənasını anladıqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: 1-Ç, 2-C, 3-A, 4-B.

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıq əvvəlki tapşırıqlarda verilmiş qəhrəmanlar (Qaraca qız, Herakl, Tom Soyer, Supərisi) haqqında məlumatlara istinad edilərək yerinə yetirilir. Şagirdlər məlumatları bir daha oxuyur, qəhrəmanın və onun iştirak etdiyi əsərin adını, qəhrəmanın xüsusiyyətlərini qeyd edərək B tapşırığındakı cədvəli tamamlayırlar.

Düzgün cavab:

1. Qəhrəmanın adı: Herakl. İştirak etdiyi əsər: Yunan əfsanələri. Xüsusiyyətləri: cəsur, ağıllı, güclü.
2. Qəhrəmanın adı: Tutu. İştirak etdiyi əsər: "Qaraca qız" əsəri. Xüsusiyyətləri: rəhmdil, səxavətli, nadinc.
3. Qəhrəmanın adı: Tom Soyer. İştirak etdiyi əsər: "Tom Soyerin macəraları" əsəri. Xüsusiyyətləri: həzircavab, diribaş, fərasətli.
4. Qəhrəmanın adı: Supərisi. İştirak etdiyi əsər: "Kiçik Supərisi" nağılı. Xüsusiyyətləri: mehriban, xeyirxah.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq əyləncəli olduğu qədər də məntiqi təfəkkürün və söz ehtiyatının inkişafına xidmət edir. Şagirdlər tapşırıqda təqdim edilmiş qəhrəmanların şəkillərinə baxır və onların adlarını krossvordun uyğun xanalarına yazırlar. Krossvordun müxtəlif rənglərlə fərqləndirilmiş xanalarındakı hərfləri söz sxeminin müvafiq xanalarına yazmaqla şifrələnmiş sözü oxuyurlar. Beləliklə, fədakarlıq rəmzi sayılan daha bir yunan qəhrəmanının adını öyrənirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər şəkilləri verilmiş qəhrəmanların bəziləri (Ağca, Fatma, Məlikməmməd, Alisa) haqqında aşağı siniflərdə, digərləri haqqında (Təpəgöz, Qavros) isə bu tədris ilində məlumat alıblar. Qalan şəkillərdə uşaqların sevimli cizgi film qəhrəmanları (Mauqli, Şrek, Düyməcik, Rapunzel) təsvir edilmişdir.

Düzgün cavab:

- 1 - Mauqli; 2 - Alisa; 3 - Qavros; 4 - Ağca;
5 - Məlikməmməd; 6 - Fatma; 7 - Təpəgöz;

8 - Şrek; 9 - Düyməcik; 10 - Rapunzel

Şifrələnmiş söz: Prometey

Yazı

3.1.3. Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin təqdim etmə bacarığının inkişafına imkan yaradır. Şagirdlər verbal və vizual məlumatlardan istifadə edərək sevimli qəhrəmanlarını sinfə təqdim edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Təqdimatın forması ilə bağlı dərsləkdə nümunə verilmişdir. Buna baxmayaraq, şagirdlər sevimli qəhrəmanları haqqında məlumatları müxtəlif formatlarda təqdim etməkdə sərbəstdirlər. Lakin müəllim mütləq şəkildə nəzərə alınmalı məqamları şagirdlərin diqqətinə çatdırmalıdır:

- Qəhrəmanın və iştirak etdiyi əsərin adı;
- Həmin qəhrəmanı onun üçün sevimli edən səbəblər;

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
İllüstrasiya ilə mətnin müvafiq hissəsini uyğunlaşdırır.	Tap. B (dərslük)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri) Tap. B (iş dəftəri)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük)
Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır.	Tap. Ç (dərslük)

Növbəti dərse hazırlıq: Müəllimə növbəti dərslə nümayiş etdirmək üçün Süleyman Sani Axundovun "Qorxulu nağıllar" kitabını, "Qaraca qız" filmindən müvafiq fraqmentləri əldə etmək tövsiyə edilir.

1-ci dərs. Qaraca qız

- Dərslik: səh. 60-62 • İş dəftəri: səh. 39

Təlim məqsədləri

- Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır (st. 1.2.1).
- Mətni intonasiya ilə oxuyur (st.2.2.1).
- Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir (st.2.1.1).
- Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir (st.2.1.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (2.2.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Süleyman Sani Axundovun "Qorxulu nağıllar" kitabının şagirdlərə nümayişi.
2	Danışma	Mövzu ilə bağlı fikirlərin müzakirəsi.
3	Oxu	"Qaraca qız" mətninin oxusu.
4	Söz ehtiyatı	Yeni sözlərin mənimsədilməsi.
5	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş. Səbəb-nəticə əlaqələrinin müəyyənləşdirilməsi.
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim Süleyman Sani Axundovun "Qorxulu nağıllar" kitabını şagirdlərə nümayiş etdirir.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər Süleyman Sani Axundovun "Qorxulu nağıllar" kitabının üz qabığına baxır, vərəqləyir, illüstrasiyalarına nəzər salır və kitab haqqında məlumatı oxuyurlar. Diqqətlərini cəlb edən məqamları və bu kitabı oxumaq istəmələrinin səbəbini izah edirlər.

Oxu**2.2.1. "Qaraca qız" mətni üzrə iş. Rollu oxu.**

Əvvəlcə şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində "Qaraca qız" mətnini səssiz oxuyurlar. Bu zaman obrazların nitqinə diqqət edir, onların keçirdiyi hisslərlə tanış olurlar. Müəllim obrazların nitqini şagirdlər arasında bölüşdürür. Bu dəfə şagirdlər mətni səsli oxuyurlar. Müəllim oxu zamanı şagirdlərin jest və mimikalardan yerində, düzgün istifadə etməsinə diqqət edir, obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə görə necə səsləndirmələrini müşahidə edir.

Söz ehtiyatı

"Söz boğçası" rubrikası. Müəllim şagirdlərdən tanış olmayan sözlərin (rəiyyət, rica etmək, nökar, koma, cürət etmək, çarə, mürəbbiyə, istehza) təxmini mənasını soruşur.

Söz və ifadələrin izahı:

rəiyyət - yoxsul adam

rica etmək - xahiş etmək

nökar - ağasına xidmət edən və onun şəxs tapşırıqlarını yerinə yetirən ev xidmətçisi

koma - daxma

cürət etmək - cəsarət etmək, qorxmamaq, çəkinməmək

çarə - bir şeyin əldə edilməsinə, bir nəticəyə gəlməyə, çətin bir məsələnin həllinə mane olan əngəlləri aradan qaldırmaq üçün lazım olan çıxış yolu; tədbir, vasitə, əlac

mürəbbiyə - keçmişdə: dövlətli ailələrində uşaqların təlim və tərbiyəsi ilə məşğul olan şəxs; tərbiyəçi, xüsusi müəllim

istehza - rişxənd etmə

2.1.1. Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq yeni sözlərin möhkəmləndirilməsinə yönəldilib. Şagirdlər izahlara uyğun sözləri krossvordun müvafiq xanalarına yazmaqla yeni sözləri mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:**Yuxarıdan aşağı:**

1 - koma

2 - mürəbbiyə

Soldan sağa:

3 - rəiyyət

4 - çarə

5 - istehza

6 - nökr

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər üçüncü sinifdə köhnəlmiş sözlər haqqında məlumat almışlar. Bəzi nağıl və hekayələrdə istifadə olunan köhnəlmiş sözlər həmin dövrü təsəvvür etməyə yardımçı olur. Şagirdlər söz boğçasında verilmiş nökr, rəiyyət, koma, mürəbbiyə kimi sözlərin müasir dövrdə istifadə olunmadığını müəyyənləşdirirlər. Tapşırığın məqsədi şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığının inkişafı ilə yanaşı, söz ehtiyatının artırılmasıdır.

Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin frazeoloji birləşmələr haqqında aldıkları bilikləri möhkəmləndirir və onların söz ehtiyatını inkişaf etdirir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş frazeoloji birləşmələrin iştirak etdiyi cümləni bir daha oxuyur, cümlənin kontekstinə əsasən frazeoloji birləşmələrin mənasını izah edirlər.

Düzgün cavab:

ürəyi sıxılmaq - darıxmaq

acığı tutmaq - hirsənmək

xoşuna gəlmək - xoşlamaq

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlənin feilini uyğun frazeoloji birləşmə ilə əvəz edirlər. Bununla da frazeoloji birləşmələr haqqında aldıkları bilikləri tətbiq edir, sahib olduqları söz ehtiyatını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:

acımaq - yazığı gəlmək

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqdakı faktoloji suallara cavab verir, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Yazı ilə integrasiya. Şagirdlər mətndəki hadisələr arasında səbəb-

nəticə əlaqəsini müəyyən etməklə mətni qavradıqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:

1. Hüseyinqulu ağanın kimsəsiz qıza yazığı gəldi, **ona görə də özü ilə ağalığa gətirdi.**

2. Pəricahan xanım qızının Qaraca ilə dostluq etməsinə icazə vermirdi, **çünki bir bəy qızına rəiyyət qızı ilə dostluq etməyi yaraşdırmırdı.**

3. Ağca xanım otların arasında qıvrılıb yatan ilanı tapdaladı, **ona görə də ilan onun qolundan sancdı.**

4. Pəricahan xanım ağlayaraq hamıya yalvarırdı, **çünki qızının xilas olmasını istəyirdi.**

5. Qaraca qız özünü təhlükəyə ataraq Ağcaya kömək etdi, **çünki rəfiqəsinin həyatını xilas etmək istəyirdi.**

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətdəki obrazların nitqini onların xarakterinə və emosional vəziyyətinə uyğun səsləndirir.	"Qaraca qız" mətni
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyənləşdirir.	Tap. C (dərslük)
Kontekstə uyğun gələn frazeoloji ifadəni müəyyənləşdirir.	Tap Ç (dərslük)
Mətdə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. D (dərslük) Tap. B, C (iş dəftəri)

2-ci dərs. Qaraca qız

- Dərslik: səh. 63
- İş dəftəri: səh. 40

Təlim məqsədləri

- Oxuduğu və ya dinlədiyi mətni nəql edir (st.1.2.2).
- Məndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Fikirlərini arqumentlərlə izah edir (st.1.2.1).
- Obrazlar xəritəsi tərtib edir (st.2.2.3).
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir (st.2.2.6).
- Oxuduğu mətn haqqında rəy yazır (st.3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	"Qaraca qız" mətni ilə bağlı frontal sorğu.
2	Danışma	"Qaraca qız" mətninin tərtib etdiyi plan əsasında nəql edilməsi.
3	Oxuyub-qavrama	Obrazların davranışlarına münasibət bildirilməsi.
4	Danışma	Fikirlərin arqumentlərlə izah edilməsi.
5	Oxuyub-qavrama	Obrazlar xəritəsinin tərtib edilməsi. Hadisələrin davamının təxmin edilməsi.
6	Yazı	"Qaraca qız" mətni ilə bağlı rəy yazılması.
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim keçən dərsdə oxunmuş "Qaraca qız" mətnini xatırlatmaq üçün frontal sorğu keçirir.

Danışma

1.2.2. Tapşırıq A (dərslik). Qruplarla iş. Şagirdlər qruplara ayrılırlar. "Qaraca qız" mətninin planını tərtib edirlər. Daha sonra qrup üzvləri bir-birini izləməklə tərtib etdikləri plan əsasında mətnin məzmununu nəql edirlər. Bu tapşırıq şagirdlərin məndəki əsas epizodların ardıcılığını müəyyənləşdirmək bacarığının və şifahi nitqinin inkişafına yönəlib.

Oxuyub-qavrama

2.2.3. Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər mətnin dəmiyolda baş verən epizodunu bir daha oxuyurlar. Ağca xanım ilə anası Pəricahan xanım arasındakı dialoqu təhlil edirlər, obrazların davranışının və keçirdiyi hisslərin səbəbini izah edirlər.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığı ilə yanaşı, arqumentlər gətirməklə fikirlərini izah etmək, əsaslandırmaq kimi bacarıqlarını da inkişaf etdirir. Dərsliyin 1-ci bölməsində şagirdlər uşaq hüquqları haqqında məlumatlar alıblar. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş uşaq konvensiyasına aid maddəni oxuyur və bu maddədən müvafiq arqumentlər gətirməklə Qaraca qızın pozulmuş hüquqlarını müdafiə edirlər.

Düzgün cavablar:

- Pəricahan xanım qızı Ağca xanımın Qaraca qızla dostluq etməsinə imkan vermir. "Sən bəy qızısan, rəiyyət qızı ilə oturub-durmaq sənə yaraşmaz. Mən razı ola bilmərəm ki, qızım bir xidmətçi ilə dostluq etsin", -deyə qızını bu dostluqdan çəkəndirməyə çalışır. Və yaxud "Ancaq şərtim budur ki, o xidmətçi qız ilə əlaqəni tamamilə kəsəsən", deyə qızının qarşısına şərt qoyur. Ağca qızın qolundan ilan zəhərini sorub özünü təhlükəyə atan Qaraca qız üçün "ona heç nə olmaz!", -deyə yenə də ayrışkılıq salır. Lakin **Uşaq konvensiyasının 6-cı maddəsində qeyd edilir ki, bütün uşaqlar bərabər hüquqa malikdirlər. Onlar maddi vəziyyətindən, milliyyətindən, dilindən, təhsilindən asılı olmayaq ayrışkılığa məruz qala bilməzlər.**

- Ağca xanımı ilan çalır. Pəricahan xanım hamıya yalvarsa da, heç kim zəhəri Ağca xanımın qolundan sorub yerə tökməyə cürət etmir. Qaraca qız yaşının az olmasına baxmayaraq bu təhlükəli işi yerinə yetirir. Pəricahan xanım öz qızının sağlamlığına görə Qaraca qızın həyatını təhlükəyə atır. Piri kişi "...öz balanı xilas etmək üçün atasız-anasız uşağı bəlaya salmışan"-, deyə Pəricahan xanıma öz etirazını bildirir. **Uşaq konvensiyasının 9-cu maddəsinə**

də qeyd edilir ki, hər bir uşağın həyatı və sağlamlığının mühafizə edilməsi hüququ vardır.

• Mətnin məzmununa əsasən aydın olur ki, Qaraca qız məktəbə getmir. Hüseynqulu ağa bu kimsəsiz qızcıqazı ağılağa gətirdikdən sonra o, Piri baba ilə yaşayır, xidmətçilik edir. Lakin **Uşaq konvensiyasının 22-ci maddəsində qeyd edilir ki, hər bir uşağın təhsil almaq hüququ vardır.**

Müəllimin nəzərinə! Layihə dərsləri fərqləndirən xüsusiyyətlərdən biri də, bilik və bacarıqlarını tətbiq etmək üçün şagirdlərə müvafiq platformanı yaratmaqdır. Bu tapşırıq şagirdlərə özlərini vəkil kimi sınağağa imkan yaradır. Bu da gələcəkdə vəkillik peşəsinə yiyələnmək istəyən şagirdlər üçün uyğun platformadır.

Oxuyub-qavrama

2.2.3. Tapşırıq Ç (dərslük). Qruplarla iş. Şagirdlər ilk növbədə qruplara ayrılır. Tapşırıq şagirdlərdə obrazlar xəritəsinin hazırlanması bacarığının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Cavablar təxminən belə ola bilər:

I Qrup. Qaraca qız haqqında obraz xəritəsi.

Obrazın təqdimatı: Əsl adı Tutudur. Qarayanaız olduğu üçün onu Qaraca çağırırlar.

Xüsusiyyəti: Qaraca qız mehriban, ürəyi-açıq, yardımsevər və fədakardır.

Əsaslandırılması: Dostunu ölümdən xilas etmək üçün özünü təhlükəyə atdı.

Keçirdiyi hisslər: Narahatlıq, qorxu.

Əsaslandırılması: Vağzalda Ağca ilə görüşəndə Pəricahan xanımın onları birlikdə görüb hirsələnməsindən narahat oldu.

II Qrup. Piri baba haqqında obraz xəritəsi.

Obrazın təqdimatı: Piri baba Hüseynqulu ağanın bağbanıdır.

Xüsusiyyəti: Piri baba xeyirxahdır, cəsurdur.

Əsaslandırılması: Düşüncələrini cəsarətlə Pəricahan xanıma söyləyir.

Keçirdiyi hisslər: Qəzəb.

Əsaslandırılması: Doğma qızının xilasını üçün kimsəsiz qızcıqazı təhlükəyə atan Pəricahan xanımın hərəkətinə çox qəzəblənir.

Yadda qalan sözləri: “– Çəkil, sən indiyə kimi bu qızı yaxına qoymamısan, onu bəyzadə

qızına yaraşdırmamısan. İndi də mən onun bu zülm yuvasında qalmasına razı deyiləm.”.

III Qrup. Ağca xanım haqqında obraz xəritəsi.

Obrazın təqdimatı: Hüseynqulu ağanın qızıdır.

Xüsusiyyəti: Mehribandır, sadədir.

Əsaslandırılması: Anası nə qədər Qaraca qızın kasıb rəiyyət qızı olmasını bəhanə gətirsə də, Ağca xanım Qaraca qızla dostluq etmək istəyir.

Keçirdiyi hisslər: Kədər.

Əsaslandırılması: Pəricahan xanımın kəndə gedərkən qızına dediyi “...xidmətçi qız ilə əlaqəni tamamilə kəsməlisən. Yoxsa Piri kişini də, Qaraca qızı da qovaram” sözləri Ağcanı çox kədərləndirmişdi.

IV Qrup. Pəricahan xanım haqqında obraz xəritəsi.

Obrazın təqdimatı: Pəricahan xanım Ağcanın anasıdır.

Xüsusiyyəti: Zalım, qəzəbli və riyakardır.

Əsaslandırılması: Özünün var-dövlət sahibi olmasından istifadə edərək kasıb insanlara zülm edir, onları hədələyir. Qaraca qızı evinə yaxın qoymadığı halda, rəiyyət qızı, qaraçı qızı adlandırdığı halda qızını ölümdən xilas edərkən ona “Qaraca qız, mənə rəhmən gəlsin, rəfiqəni ölməyə qoyma”, - deyərək riyakarlıq edirdi.

Keçirdiyi hisslər: Qorxu.

Əsaslandırılması: Ağca xanımı ilan çalanda Pəricahan xanım qızının həyatı üçün qorxu hissi keçirdi.

2.2.6. Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq oxuyub-qavrama və yazı məzmun xətləri arasında in-teqrasiyaya zəmin yaradır. Şagirdlər əvvəlcə məndəki problem və problemin həlli yollarını analiz etməklə mətnin bitməməsi haqqında fikir yürüdə bilirlər. Sonra isə Qaraca qız ilə Ağca xanımın son aqibəti barədə məndə mə-lumatın olmamasını müəyyənləşdirirlər. Sonda şagirdlər mətni təxəyyüllərinə uyğun davam etdirməlidirlər. Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı tə-fəkkürünün inkişafına yönəlmişdir.

Yazı

3.1.2. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlərə 2-ci sinifdə mətn haqqında “rəy” yazmaq öyrə-

dilmişdi. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin bilikləri xatırladılır, sərbəst yazı bacarıqları inkişaf etdirilir. Şagirdlər onlara daha çox təsir edən və yaxud mətnə əlavə etmək istədikləri epizodları təsvir etməklə “Qaraca qız” mətni haqqında fikirlərini rəydə əks etdirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni tərtib etdiyi plan əsasında nəql edir.	Tap. A (dərslək)
Obrazın davranışının və keçirdiyi hisslərin səbəbini izah edir.	Tap. B (dərslək)
Fikirlərini arqumentlərlə izah edir.	Tap. C (dərslək)
Obrazlar xəritəsi tərtib edir.	Tap. Ç (dərslək)
Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. D (dərslək)
Oxuduğu mətn haqqında rəy yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

Növbəti dərse hazırlıq: Növbəti dərslin kitabxanada keçilməsi məqsəduyğundur. Bu səbəbdən əvvəlcədən məktəbin kitabxanasının xəbərdar edilməsi tövsiyə edilir. Və yaxud şagirdlərə hər hansı bir bədii kitab gətirmək tapşırılır.

3-cü dərsl. Annotasiya

- Dərslək: səh. 64
- İş dəftəri: səh. 41

Təlim məqsədləri

- Fikirlərini arqumentlərlə izah edir (st.1.2.1).
- Məndə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st.2.2.2).
- Verbal və vizual məlumatları ümumiləşdirərək təqdimat üçün mətn yazır (st. 3.1.3).

Dərslin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şagirdlərin məktəbin kitabxanasından kitab seçməsi.
2	Danışma	Kitab seçiminin səbələrinin izahı.
3	Oxuyub-qavrama	Məlumatlarla bağlı sualların cavablandırılması.
4	Yazı	Annotasiyanın yazılması.
5	Oxuyub-qavrama	Məlumatlarla bağlı sualların cavablandırılması.
6	Yazı	Annotasiyanın yazılması.
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Bu dərslin məktəb kitabxanasında keçirilməsi tövsiyə olunur. Şagirdlər kitabxanadan hər hansı bir kitabı seçirlər. Daha sonra həmin kitabın cildinə və kitaba çəkilmiş illüstrasiyalara baxaraq kitabın məzmununu təxmin edirlər. Dərslin kitabxanada keçirilməsi reallaşmadığı təqdirdə şagirdlər kitabxanadan kitab seçir və sinifdə istifadə edir.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslək). Şagirdlər kitab seçərkən nəyə diqqət etdiklərini, nə üçün məhz bu kitabı seçmələrinin səbəbini arqumentlər gətirməklə izah edirlər.

Bunları bilməliyək rubrikası. Müəllim bu rubrikada verilmiş məlumatları şərh edərək annotasiya haqqında şagirdlərə məlumat verir. Şagirdlər seçdikləri kitabın ilk səhifələrinə diqqət edir və kitaba yazılmış annotasiyanı oxuyurlar. Müəllim yönəldici suallarla şagirdləri danışma fəaliyyətinə cəlb edir:

- Annotasiyanı oxuduqdan sonra ilkin fikirlərinizdə hansı dəyişikliklər oldu?
- Seçdiyiniz kitab haqqında daha hansı məlumatları aldınız?
- Annotasiya sizdə kitabı oxumağa maraq yaradımı?
- Annotasiyada yazılan hansı məlumat sizi mütləiyə cəlb etdi?

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin annotasiya haqqında aldıkları biliklərin tətbiqinə yönəlib. Şagirdlər tapşırıqda təqdim edilmiş kitabın üz qabığına baxır, bu kitaba yazılmış annotasiyanı oxuyurlar. Tapşırıqdakı suallar şagirdlərin diqqətini annotasiyanın spesifik nüanslarına yönəldir. Annotasiyada aid olduğu kitab haqqında maraqlı məlumatlar təqdim edilməlidir ki, oxucunun diqqətini cəlb etsin, mütaliə həvəsi yaratsın. Hadisələrin sonluğunun, nəticəsinin verilməməsi annotasiya üçün vacib xüsusiyyətdir. Bu, oxucunu intizarda saxlayır, hadisələrin sonluğunu öyrənmək üçün oxumaq həvəsi daha da artır. Annotasiyada müəllifin digər əsərlərinin adının çəkilməsi də məqsədəuyğundur. Belə olduqda oxucu yeni kitablarla tanış olur. Oxuduğu kitab xoşuna gəldiyi təqdirdə müəllifin digər kitablarını da mütaliə etmək istəyir.

Yazı

3.1.3. Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “Bunları bilməliyik” rubrikasında və A tapşırığında annotasiya haqqında aldıkları məlumatları tətbiq edirlər. Tapşırıqda təqdim edilmiş “80 gün dünya ətrafında” kitabı üçün annotasiya yazırlar. Bu zaman tapşırıqda kitab haqqında verilmiş məlumatlardan istifadə edirlər.

Müəllimin nəzərinə!

1) Şagirdlər 3-cü sinifdə Jül Vernin “80 gün dünya ətrafında” əsərinin müəyyən hissələri ilə tanış olublar. Bu səbəbdən şagirdlər annotasiya yazarkən tapşırıqda təqdim edilmiş məlumatlara əlavələr edə bilirlər.

2) Şagirdlərin yazdığı annotasiya müzakirə edilərkən nəzərə alınmalıdır:

- Annotasiyada hadisələrin sonluğu, nəticəsi göstərilməyib.
- Annotasiyada əsərin məzmunu ətraflı, detallarla əks etdirilməyib.
- Oxucunun diqqətini cəlb edən, mütaliəyə həvəs yaradan məqamlardan istifadə edilib.

Annotasiyanın məzmunu təxminən aşağıdakı kimi ola bilər:

Fransız yazıçısı Jül Vernin “80 gün dünya ətrafında” kitabı əsasən 8-10 yaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulub. London-

dakı məşhur bir klubun üzvü Fileas Foq dostları ilə dünyanı 80 gün ərzində dövr edəcəyinə dair mərc gəlir. Bununla da heyratəmiz bir səyahət başlayır. Mister Foqun səyahət etdiyi ölkələr haqqında məlumat almaq və rastlaşdığı macəralarla tanış olmaq üçün kitabı oxumağa başla.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş təlimata əməl edərək annotasiya yazmaq bacarıqlarını təkmilləşdirirlər. Təlimatda verilmiş məlumat tapşırığın asanlıqla yerinə yetirilməsinə kömək edir.

Diferensial təlim.

Tapşırığı yerinə yetirməkdə, müstəqil şəkildə annotasiya yazmaqda çətinlik çəkən şagirdlər kitabxanadan götürdükləri kitabın annotasiyasından istifadə edə bilirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.3. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda annotasiya haqqında verilmiş fikirlərin doğru və ya yanlış olduğunu qeyd edirlər. Bu tapşırıq annotasiya haqqında məlumatların bir daha diqqətə çatdırılması baxımından əhəmiyyətli dir.

Düzgün cavab: doğru, doğru, yanlış, yanlış, doğru.

Yazı

3.1.4. Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər “Qaraca qız” kitabı haqqında annotasiya yazmaqla yazı bacarıqlarını möhkəmləndirirlər. Fəaliyyət zamanı əvvəlki dərslərdən aldıkları məlumatlar şagirdləri istiqamətləndirəcək. Şagirdlər ilk dərslərdə “Qaraca qız” əsərinin müəllifinin Süleyman Sani Axundov olduğu haqqında məlumat alıblar. “Qaraca qız” hekayəsinin məzmunu ilə tanış olublar. İş dəftərindəki A tapşırığında verilmiş məlumatlar, dərslərdəki Ç tapşırığında verilmiş təlimat müstəqil şəkildə annotasiya yazmağa kömək edəcək.

Annotasiyanın məzmunu təxminən aşağıdakı kimi ola bilər:

“Qaraca qız” Süleyman Sani Axundovun oxucu marağı qazanmış hekayələrindən biridir. Hekayədə Tutu adlı qızın taleyindən bəhs edilir. Kimsəsiz, atasız-anasız böyüyən Tutu ilə bəy qızı

olan Ağca arasındakı dostluqdan danışılır. Ağca xanımın anası Pəricahan xanım bu dostluğa razı deyil. Axı nə üçün? Görəsən, Pəricahan xanım qızlar arasındakı dostluq münasibətlərini qırmaq üçün nə edəcək? Bu dostluq münasibətləri davam edəcəkmi? Əgər bu suallara cavab tapmaq istəyirsinizsə, hekayəni oxuyun.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Fikirlərini arqumentlərlə izah edir.	Tap. A (dərslik)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslik) Tap. A (iş dəftəri)
Kitab haqqında annotasiya yazır.	Tap. C, Ç (dərslik) Tap. B (iş dəftəri)

4-cü dərs. İsmi və feili birləşmələr

- Dərslik: səh. 65
- İş dəftəri: səh. 42

Təlim məqsədləri

- Sözlər arasında mənə əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st. 4.1.4).
- Söz birləşmələrini növünə görə bir-birindən fərqləndirir (st.4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Söz birləşmələrinin yaradılması.
2	Dil qaydaları	İsmi və feili birləşmələrin fərqləndirilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Tapşırıq B (dərslik). Bu tapşırıqlar motivasiya xarakteri daşıyır. **A tapşırığında** şagirdlərə şəkildə gördükləri gülləri

təsvir etmək tapşırılır. Müəllim yönəldici suallar vasitəsilə şagirdlərə kömək edə bilər:

– Tapşırıqdakı şəkillərin üçü də gül təsvirləridir. Bəs bu gülləri fərqləndirmək üçün hansı sözlərdən istifadə edərdiniz?

Şagirdlər təxminən belə cavab verə bilərlər:

1. Qırmızı gül
2. Sarı gül
3. Ağ gül

Tapşırıqdakı sualı cavablandırmaqla şagirdlərin diqqəti söz birləşmələrinin tərkibindəki dəyişməz qalan sözə, yəni söz birləşməsinin əsas tərəfinə yönəldilir.

B tapşırığında isə şagirdlər *yazmaq, getmək, oxumaq* sözlərinin əvvəlinə müxtəlif sözlər artırmaqla söz birləşmələri yaradırlar. Bu tapşırıqda da əsas tərəfin dəyişməz qaldığını, birinci tərəfin isə müxtəlif sözlərlə ifadə edildiyini müəyyənləşdirirlər. Bu tapşırıqlar “Bunları bilməliyik” rubrikasındakı materialları asanlıqla dərk etməyə kömək edir.

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Müəllim bu rubrikadakı məlumatları şərh edir.

4.1.4. Tapşırıq C, Tapşırıq Ç (dərslik). Tapşırıq A (iş dəftəri), Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin ismi və feili birləşmələr haqqında aldıkları bilikləri tətbiq etmək üçün imkan yaradır.

Düzgün cavablar:

Tapşırıq C (dərslik).

İsmi birləşmələr: əsgər məktubu, tibb bacısı, şirin alma, şalalənin səsi, meyvə şirəsi, sevimli obraz, dördüncü siniflər, güllü parça.

Feili birləşmələr: pəncərədən baxanda, musiqi dinləmək, nağıl danışmaq, çox çalışın, meyvə dərəndə, futbol oynamaq, diqqətlə oxuyun.

Tapşırıq Ç (dərslik). Çiçək dərəndə, xeyli işləmək, rəsm çəkərkən, aşağı enmək, dağlardan aşmaq, cəld qaçan, xoşbəxt yaşamaq, bayram keçirəndə.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırığın a bəndində ismi birləşmələr, b bəndində isə feili birləşmələr təqdim edilmişdir. Şagirdlər məntiqi ardıcılığı müəyyənləşdirib davam etdirirlər. Bu tapşırıq şagirdlərin dil qaydaları haqqında aldıqları biliklərin möhkəmləndirilməsi ilə yanaşı, məntiqi düşüncələrinin də inkişafına yönəldilib.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Uca dağ, dərs oxumaq, idman yarış, filmə baxmaq, isti hava.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Dil qaydaları ilə yazı məzmun xəttinin inteqrasiyasına imkan yaradır. Şagirdlər tapşırıqda "Qaraca qız" mətninin məzmununa aid illüstrasiyaya uyğun söz birləşmələri yazırlar. Bu mətnin məzmunu ilə əvvəlcədən tanış olmaları tapşırığın asanlıqla yerinə yetirilməsinə zəmin yaradır.

Şagirdlər təxminən aşağıdakı söz birləşmələrini yaza bilərlər:

İsmi birləşmələr: dəmiryol vağzal, iki dost, yüklü araba, ağır çamadan.

Feili birləşmələr: arabanı yükləmək, dostunu qarşılamaq, arabanı sürmək, qatarı saxlamaq.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Söz birləşmələrini növünə görə bir-birindən fərqləndirir	Tap. A (iş dəftəri)
İsmi və feili birləşmələri fərqləndirir.	Tap. C, Ç (dərslik) Tap. B, C, Ç (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq: Müəllimə növbəti dərs şagirdlərə nümayiş etdirmək üçün real və qeyri-real, yəni əfsanəvi varlıqların şəkillərini əldə etmək tövsiyə edilir. Məsələn: Məlikməmməd, Qaraca qız, Qavroş, Div, Yeddibaşlı əjdaha, Zümrüd quşu, Təpəgöz, Peqas(qanadlı at), Karlson.

fəsil

2

DƏNİZ GÖZƏLİ

1-ci dərs. Kiçik Supərisi

• Dərslik: səh. 66-68 • İş dəftəri: səh. 43

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st.1.2.1).
- Lügətdən istifadə etməklə sözün mənasını müəyyən edir (st.2.1.1)
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st. 2.2.2).
- Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir (st.2.2.2)
- Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir (st.2.2.3).
- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st.2.2.6).
- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir (st.3.1.1).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st.3.1.2).

Köməkçi vasitələr: real və qeyri-real varlıqların şəkilləri

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Real və qeyri-real obrazlar haqqında müzakirə.
2	Danışma	Hadisə, varlıq haqqında təəssüratların bölüşməsi.
3	Oxu	"Kiçik su pərisi" mətninin oxusu.
4	Söz ehtiyatı	Kontekstə uyğun sözlərin mənasının izahı.
5	Oxuyub-qavrama	Faktoloji sualların cavablandırılması. Hadisələrin davamının təxmin edilməsi.
6	Yazı	Obrazın təsviri.
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim Div, Yeddibaşlı əjdaha, Zümrüd quşu, Təpəgöz, Peqas (qanadlı at), Karlson kimi əfsanəvi, qeyri-real və Qaraca qız, Məlikməmməd, Qavroş kimi real varlıqların şəkillərini şagirdlərə nümayiş etdirir.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər real və qeyri-real varlıqları müqayisə edir, tanıdıqları qeyri-real varlıqlara nümunələr söyləməklə fikirlərini əsaslandırırlar.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1. “Kiçik supərisi” mətni. Növbə ilə oxu. Mətn daxilində şagirdlərə tanış olmayan xeyli sayda söz və ifadələr var. Odur ki mətn əvvəlcə səssiz oxunur. Şagirdlər onlara tanış olmayan söz və ifadələri dəftərlərində qeyd edirlər. Sonra şagirdlər onlar üçün yeni olan sözləri səsləndirirlər, müəllim lövhədə qeyd edir. (Sözlər təkrar olunmamalıdır!) Söz və ifadələrin mənaları üzrə iş aparıldıqdan sonra müəllim bir neçə şagirdə mətni ucadan oxumağı tapşırır.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər cəfəngiyyat, cadugər, göyərtə, qərq olmaq sözlərinin iştirak etdiyi cümlələri bir daha oxuyur, cümlənin kontekstinə görə mənalarını izah edir, daha sonra isə lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq C (dərslük). Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar şagirdlərin mətni diqqətlə oxuyub-qavradıqlarını yoxlamağa xidmət edir. Müəllim sualların sayını artırmaqla bilər.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər əvvəlcə mətndəki problem və problemin həlli yollarını analiz etməklə mətnin bitməməsi haqqında fikir yürüdə bilirlər. Sonra isə Supərisi və gənc oğlanın aqibəti barədə mətnə məlumatın olmamasını müəyyənləşdirirlər. Onları maraqlandıran məqamlar haqqında suallar tərtib edirlər.

Suallar təxminən aşağıdakı məzmununda ola bilər:

- Supərisi gənc oğlana həqiqəti söylədimi?
- Gənc oğlan Supərisinin kim olduğunu öyrəndimi?
- Supərisi geri dönə biləcəkmi?
- Əgər Supərisinin ayaqları delfin quyruğuna çevrilərsə, insanların ona münasibəti necə olar?
- Ayaqları delfin quyruğuna çevrilən supərisini gənc oğlan xilas edəcəkmi?

Yazı

2.2.6. Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq oxuyub-qavrama və yazı məzmun xətləri arasında in-teqarsiya yaradır. Şagirdlər Ç tapşırığında tərtib etdikləri suallara cavab tapmaq üçün mətni illüstrasiyaya və təxəyyüllərinə uyğun davam etdirməlidirlər. Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına yönəlmişdir.

Şagirdlər mətni təxminən aşağıdakı məzmununda davam etdirə bilirlər:

Supərisi şəhəri gəzmək, insanları yaxından tanımaq, onlarla ünsiyyət qurmaq üçün səbirsizləndirdi. O, şəhəri gəzmək istəyini gənc oğlana bildirdi. Onlar bütün günü şəhərin müxtəlif yerlərini gəzdilər. Hər şey o qədər gözəl və maraqlı idi ki, Supərisi vaxtın necə keçdiyindən xəbər tutmadı. Birdən dənizin arxasında gözdən itən günəşin son şüaları Supərisinin diqqətini cəlb etdi. Supərisi həyəcanlandı. İti addımlarla dənizə doğru qaçdı. Amma nə fayda? Artıq çox gec idi.

Supərisinin ayaqları yavaş-yavaş delfin quyruğuna çevrilirdi. Gənc oğlan təəccüblə və təlaşla ona baxırdı. Çox keçmədi ki, onların ətrafına xeyli insan toplaşdı. İndi cəfəngiyyat bildikləri Supərisi gözlərinin qarşısında idi.

Gənc oğlan onu dalğaların arasından xilas edənin məhz Supərisi olduğunu anlamışdı.

Artıq Supərisi quruda qala bilməzdi. İnsanlar onu dənizə yaxın gətirdilər. Dəniz doğma qızını qoynuna aldı. Supərisi insanlarla vidalaşmaq dalğaların arasında gözdən itdi.

Bu hadisədən sonra insanlar Supərisini görmək arzusu ilə tez-tez dəniz sahilindəki qaya-lıqlara gəlirlər.

3.1.1. Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin fikirlərini məntiqi ardıcılıqla yazıda əks etdirmək bacarığını inkişaf etdirir. Şagirdlər mətnə istinad edərək Supərisinin nənəsinin insanlar haqqında verdiyi məlumatları yazırlar. Daha sonra isə insanların həyat tərzini haqqında əlavə məlumatlar verirlər.

3.1.2. Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər 2-ci sinifdə obrazın təsviri haqqında məlumat almışlar. Bu tapşırıq vasitəsilə şagirdlərin bilikləri xatırladılır, sərbəst yazı bacarıqları inkişaf etdirilir.

Cavab təxminən aşağıdakı məzmununda ola bilər:

Kiçik supərisinin görünüşü

Supərisinin bədənı qadına bənzəyir. Hamar, ağ dərisi və uzun qəhvəyi saçları var. Delfin quyruğuna oxşar quyruğu ona xüsusi yaraşır verir.

Yaşadığı yer

Supərisinin yaşadığı mərcan sarayı dənizin dibində yerləşir. Sarayın pəncərələri təmiz kəhrəbadan hazırlanmışdır. Pəncərələr dalğaların təsirindən gah açılır, gah da bağlanırdı.

Həyat tərzı

Supərisi ailəsi, yəni bacıları, nənəsi və atası ilə birlikdə yaşayırdı. O, gününün çox hissəsini nənəsi ilə birlikdə keçirirdi. Nənəsinin danışdığı hekayətləri dinləyirdi.

Düşüncələri

Kiçik supərisinə insanların həyat tərzı çox maraqlı idi. Elə buna görə də insanlar haqqında hekayətlər onu daha çox maraqlandırır. O, insanları görmək, onlarla ünsiyyət yaratmaq arzusunda idi.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslık)
Kontekstdən təxmin etdiyi məna ilə sözün lüğəvi mənasını müqayisə edir.	Tap. B (dərslık)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslık)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallar tərtib edir.	Tap. Ç (dərslık)
Mətnin məzmunundan çıxış edərək hadisələrin davamını təxmin edir.	Tap. D (dərslık)
Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir.	Tap. A, B (iş dəftəri)
Mətndəki obrazları xarakterizə edir.	Tap B (iş dəftəri)

2-ci dər. Supərisi mövcuddurmu?

• Dərslık: səh. 68

• İş dəftəri: səh. 44

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssürlərini ifadə edir (st.1.2.1).
- Qeyd götürməklə dinləyir (st.1.1.1).
- Dinlədiyi mətnin ideyasını, məzmun, struktur və bədii xüsusiyyətlərini şərh edir (st.1.1.1).
- Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir (st.2.1.1).
- Müəllifin məqsədini (məlumat vermək, əyləndirmək, inandırmaq, təlimat vermək, cavab axtarmaq) müəyyən edir (st.2.2.4).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Kiçik supərisi” mətni ilə bağlı frontal sorğu.
2	Danışma	Real və qeyri-real obrazlar haqqında müzakirə.
3	Dinləmə	“Supərisi mövcuddurmu?” dinləmə mətni ilə bağlı qeydgötürmə, cümlələrin tamamlanması, dinləmə və oxu materialının müqayisəsi.
4	Söz ehtiyatı	Kriptoqramın həlli.
5	Oxuyub-qavrama	Müəllifin məqsədinin müəyyənləşdirilməsi.
6	Yazı	Kiçikhəcmli essenin yazılması.
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim keçən dərstdə oxunmuş “Kiçik supərisi” mətnini xatırlatmaq üçün frontal sorğu keçirir.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslık). Şagirdlər “Kiçik supərisi” mətnində rast gəldikləri real və qeyri-real varlıqları müqayisə edir, nümunələr söyləməklə fikirlərini əsaslandırır. Aşağı siniflərdə real və qeyri-real varlıqlar haqqında aldıkları məlumatlar bu tapşırığı yerinə yetirməkdə şagirdlərə istiqamət verəcək.

Dinləmə

1.1.1. Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin qeydgötürmə haqqında biliklərinin mənim-sənilməsinə xidmət edir. Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş “Yaddaş xəritəsi” nə yönəldir. Şagirdlər “yaddaş xəritəsi”ndəki yarımbaşlıqlarla tanış olurlar. Mətni dinləyərkən həmin yarımbaşlıqlar üzrə qeydlər götürürlər. Müəllim dinləmə mətnini səsləndirir:

Supərisi mövcuddurmu?

Supərisi beldən yuxarı qadın görünüşlü, bəliq quyruqlu mifik varlıqdır. Bu mifik varlıqlara, demək olar ki, bütün xalqların nağıllarında, əfsanələrində rast gəlmək olar. İngilislər supərilərinə mermaid, ruslar isə rusalka deyirlər.

Bəs supərisi deyilən varlıq təbiətdə mövcuddurmu?

Bu qeyri-adi varlıqları gördüklərini iddia edən mənbələr var. Məsələn, Xristofor Kolumb səyahətləri zamanı supərilərini gördüyünü yazır. Kolumb onların çox çirkin olduqlarını da qeyd edir.

İngilis dənizçisi Henri Hudson öz gündəliyində qeyd etmişdir: “Dənizçilərdən biri onu gördü və sakitcə məni çağırırdı. Beldən yuxarı qadın bədənini idi. Hamar, ağ dərisi və qara saçları vardı. Üzəndə delfin quyruğuna oxşar quyruğu görünürdü”.

Əslində isə, dənizçilərin supəriləri adlandırdıqları varlıq dənizinəkləri idi. Vaxtilə okeanlarda sürü şəklində yaşayan dənizinəkləri balinadan sonra ən böyük heyvan sayılıb. Uzunluğu 7-8 metrə, çəkisi 5-6 tona çatırdı. Onların insanabənzər qolları o qədər inkişaf etmişdi ki, balalarını rahatlıqla daşıya bilirdilər. Başlarına dolaşan yosunlar isə təbii saç bənzəyirdi. Bu görüntü supərilərinin uzunsaçlı olduğu düşüncəsini yaratmışdır.

Supəriləri nağıllar, cizgi filmləri, oyuncaqlar və kinofilmlərlə hələ də insanların düşüncələrində yaşamaqdadır. Hans Xristian Andersenin “Kiçik supərisi” bu mifik varlıq haqqında yazılmış ən məşhur nağıllardan biridir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin mətni nə qədər diqqətlə dinlədiklərini, eyni zamanda qeydgötürmə bacarıqlarını yoxlamağa imkan yaradır. Şagirdlər götürdükləri qeydlər əsasında tapşırıqdakı cümlələri tamamlayırlar.

Düzgün cavab:

1. Mermaid, rusalka.
2. Kolumb.
3. Henri Hudson.
4. Dənizinəkləri.
5. Yosunlar.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərə oxuduqları “Kiçik supərisi” və dinlədikləri “Supərisi mövcuddurmu?” mətnini müqayisə etmək imkanı yaradır. Bu tapşırıqla həm müxtəlif məzmun xətlərinə aid (oxu və dinləmə) materialların, həm də janr baxımından fərqli (bədi və informativ) mətnlərin müqayisəsi aparılır.

Söz ehtiyatı

2.2.1. Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin məntiqi təfəkkürünün, həm də söz ehtiyatının inkişafına xidmət edir. Şagirdlər kriptogramı həll etməklə “Kiçik supərisi” nağılına aid daha iki məlumat öyrənir. Şagirdlər bu məlumatlardan növbəti tapşırıqda istifadə edə bilirlər.

Düzgün cavab:

Kriptogramın həlli: 1-igid, 2-meh, 3-komandır, park.

Şifrələnmiş sözlər:

“Kiçik supərisi” nağılının baş qəhrəmanının heykəli qoyulduğu ölkənin adı - Danimarka.

Heykəlin yerləşdiyi limanın adı - Kopenhagen.

Oxuyub-qavrama

2.2.4. Tapşırıq C (dərslük). Bu tapşırıq şagirdlərin dinlədiyi mətnin ideyasını əks etdirən fikirləri müəyyənləşdirmək bacarığını inkişaf etdirir. Tapşırıqda qoyulmuş sualı cavablandırmaqla şagirdlərin diqqəti mətnin əsas fikrinə yönəldilir. Müəllif çox vaxt sual cümləsi vasitəsilə mətni yazmağının məqsədini açıqlayır. Bu mətnə də “Bəs supərisi deyilən varlıq təbiətdə mövcuddurmu?” sualı ilə mətni yazmaqda müəllifin məqsədini bildirir.

Yazı

3.1.2. Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin qeydgötürmə üzrə bacarıqlarının möhkəmlənməsinə və tətbiqinə xidmət edir. Eyni zamanda informativ mətn yazmaq bacarıqlarının möhkəmlənməsinə imkan verir. Şagirdlər “Supərisi mövcuddurmu?” mətnindən

götürdükləri qeydlər və öz mülahizələri əsasında informativ mətn yazırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Mətni dinləyərkən açar sözləri seçir.	Tap. B (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Müəllifin məqsədini (məlumat vermək, əyləndirmək, inandırmaq, təlimat vermək, cavab axtarmaq) müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Dinlədiyi və oxuduğu mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Tap. C (iş dəftəri)
Fikir və mühakimələrini əks etdirməklə kiçikhəcmli esse yazır.	Tap. Ç (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Növbəti dərslin kitabxanada keçilməsi məqsəduyğundur. Bu səbəbdən əvvəlcədən məktəbin kitabxanaçısının xəbərdar edilməsi tövsiyə edilir. Və yaxud şagirdlərə hər hansı bir bədii kitab gətirmək tapşırıqlar.

3-cü dərsl. Kitabı necə oxumalı?

- Dərslük: səh. 69
- İş dəftəri: səh. 45

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (1.2.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st.2.2.2).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem və s.) hazırlayır (st.3.1.3).

Köməkçi vasitələr: Bədii və informativ kitablar

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Kitabxanadan kitabların seçilməsi.
2	Danışma	Mütaliə haqqında fikirlərin müzakirəsi. Kitab seçimi ilə bağlı mövqeylərinin bildirilməsi.
3	Oxuyub-qavrama	Bildikləri məlumatların cədvəl üzrə qruplaşdırılması.
4	Yazı	Məlumatların cədvəl şəklində təqdimatı.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdləri məktəbin kitabxanasına gətirir. Və yaxud şagirdlərin diqqətini sinfə gətirdikləri kitablara cəlb edir.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər kitabxanadan seçdikləri və yaxud sinfə gətirdikləri kitabların uyğun səhifələrindən istifadə etməklə tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırır, mütaliə haqqında fikirlərini müzakirə edirlər.

“Faydalı məsləhət” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Faydalı məsləhət” rubrikasına yönəldir və buradakı məlumatları mərhələlərlə şərh edir.

I mərhələ. Mütaliə üçün kitab seçərkən ilk növbədə kitabla ümumi tanış oluruq. Bu zaman kitabın və müəllifin adına, üzqabığına, illüstrasiyalara və yarımbaşlıqlara diqqət edirik.

Bu izahatdan sonra şagirdlər kitabxanadakı kitablardan birini əllərinə götürür, kitabla tanış olurlar. Müəllim yönəldici suallar vasitəsilə şagirdləri danışmağa istiqamətləndirir:

- Kitabın üzqabığı, müəllifin adı, illüstrasiyalar sizə hansı məlumatı ötürdü?

Siz məhz bu kitabı oxumaq istədiyinizə əminsinizmi?

II mərhələ. İndi isə bu suallara cavab axtarın:

- Mən bu haqda nə bilirəm?
- Daha nələr öyrənmək istəyirəm?

Şagirdlər götürdükləri kitabı nəzər salır, müəllimin suallarını cavablandırırlar.

III mərhələ. Müəllim soruşur:

- Kitabın məzmunu haqqında necə məlumat ala bilərik?

Şagirdlərin artıq annotasiya haqqında məlumatları var. Buna görə də kitabın ilk səhifələrində yazılmış annotasiya vasitəsilə kitabın məzmunu haqqında məlumat alırlar. Bu mərhələdən sonra məhz həmin kitabı oxumaq istədiklərinə qəti qərar verirlər. Bu proses səmərəli müəllim üçün zəmin yaradır. Şagirdlər çox vaxt düzgün kitab seçimi etməirlər, bu isə öz növbəsində müəllim həvəsini azaldır.

1.2.1. Tapşırıq B (dərslük). B tapşırığında şagirdlərə “Dədə Qorqud dastanı” kitabının üz-qabığı, annotasiyası və kitabın bir neçə səhifəsi təqdim olunmuşdur. Şagirdlər tapşırıqdakı suallara cavab verməklə bu kitabı müəllim etmə səbəblərini izah edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər 3-cü sinifdə dastan anlayışı ilə tanış olmuş, “Kitabi-Dədə Qorqud dastanı” əsasında yazılmış “Səkrəyin dastanı”, “Dirə xan oğlu Buğac” və “Qaraca çoban” mətnlərini oxuyublar. Bu tapşırıqlar vasitəsilə dastanın digər böylərini müəllim etmək həvəsi yaradan məqamlar müzakirə olunur.

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələri cədvəl üzrə qruplaşdırırlar. Bununla da oxudan əvvəl, oxu zamanı, oxudan sonrakı fəaliyyətlərin mahiyyətini anladıklarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:

Oxudan əvvəl: C, Ç, D

Oxu zamanı: E, B

Oxudan sonra: A

Yazı

3.1.3. Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər son dövrlərdə müəllim etdikləri və yaxud sinif gətirdikləri bir kitab haqqında məlumatları cədvəlin uyğun bölmələrinə qeyd edirlər. Bu tapşırıq şagirdlərin hər hansı bir mövzuda məlumatları qrafik informasiya şəklində çatdırmaq bacarığını möhkəmləndirir.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıqda təqdim edilmiş cədvəldən şablon kimi istifadə edilə bilər. Şagirdlər bu cədvəli xüsusi qeyd kitabçasına yapışdıraraq ilboyu müəllim etdikləri kitablar haqqında qeydiyyat apara bilərlər. İlin sonunda qeyd

kitabçasını vərəqləməklə oxuduqları kitablar haqqında (sayı, məzmunu, maraqlı fikirlər, rəylər) məlumatları yenidən xatırlaya bilərlər. Bu fəaliyyətlər şagirdlərdə müəllim həvəsinin yaranmasına yönəlib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəxsi həyatından nümunələr gətirməklə fikrini əsaslandırır.	Tap. A (dərslük)
Müəyyən fikirlə bağlı öz mövqeyini bildirir və onu əsaslandırır.	Tap. B,
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Məlumatları qrafik informasiya (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem) şəklində təqdim edir.	Tap. B (iş dəftəri)

4-cü dər. Cümlə üzvləri. Mübtəda xəbər

- Dərslük: səh. 70
- İş dəftəri: səh. 46

Təlim məqsədləri

- Sözər arasında mənə əlaqəsini müəyyən etməklə söz birləşməsi və cümlələr qurur (st.4.1.4).
- Söz və söz birləşmələrini cümlələrdə müxtəlif sintaktik vəzifələrdə işlədir (st.4.1.4).

Dərsin qısa plan

1	Mövzuya yönəltmə	Söz, söz birləşməsi və cümlənin fərqləndirilməsi.
2	Dil qaydaları	Cümlə üzvlərinin suallarını müəyyən edilməsi. Cümlənin əsasının müəyyən edilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim lövhədə söz, söz birləşməsi və cümlələr yazır. Şagirdlər bu nitq vahidlərini fərqləndirirlər.

Dil qaydaları

4.1.4. Tapşırıq A (dərslük). Motivasiya xarakterli bu tapşırıq şagirdlərin söz, söz birləşməsi və cümlə haqqında aldıkları biliklərin tətbiqinə yönəldilib.

Bunları bilməliyi rubrikası. Müəllim “Bunları bilməliyi” rubrikasındakı məlumatları şərh edərək şagirdlərə cümlə üzvləri haqqında nümunələrlə məlumat verir.

4.1.4. Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin cümlə üzvləri haqqında aldıkları məlumatların möhkəmləndirilməsinə yönəlib. Şagirdlər suallara cavab tapmaqla cümlə üzvlərinin həm söz, həm də söz birləşməsi ilə ifadə olunduğunu anlaşırlar.

Düzgün cavablar:

Tapşırıq B (dərslük). 1-Ç, 2-C, 3-A, 4-B.

Tapşırıq A (iş dəftəri).

1. Uşaqlar divar qəzetini təqdim etdilər.

Nə etdilər? – Təqdim etdilər.

Kim təqdim etdi? – Uşaqlar.

Nəyi təqdim etdilər? – Divar qəzetini.

2. Sabah Bakı şəhərində güclü külək əsəcək.

Nə edəcək? – Əsəcək.

Nə əsəcək? – Külək.

Nə vaxt əsəcək? – Sabah.

Harada əsəcək? – Bakı şəhərində.

3. Ceyhun sabahkı imtahana ciddi hazırlaşdı.

Nə edib? – Hazırlaşdı.

Kim hazırlaşdı? – Ceyhun.

Necə hazırlaşdı? – Ciddi.

Hansı imtahana? – Sabahkı.

Tapşırıq C (dərslük). Motivasiya xarakterli bu tapşırıq şagirdlərin diqqətini cümlənin baş

üzvlərinə, yəni mübtəda və xəbər rolunda çıxış edən sözlərə yönəldir.

Bunları bilməliyi rubrikası. Müəllim cümlənin əsasını təşkil edən mübtəda və xəbər haqqında məlumat verir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq B, C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərdə cümlənin əsasını müəyyənləşdirmək bacarığının inkişafına yönəldilib.

Düzgün cavab:

Tapşırıq Ç (dərslük).

1. Maşinist saxladı.
2. Elçin və Sərdar getdilər.
3. Aydın başa düşdü.
4. Səməd Vurğun şairdir.
5. Elxanın rəqibi güclüdür.
6. Müəllim izah etdi.

Tapşırıq B (iş dəftəri).

1. Səməd oyandı.
2. Nübar və Nəzrin bişirdilər.
3. Yusif tanıdı.
4. Maşın dayandı.

Tapşırıq C (iş dəftəri).

1. Oğlan daxil oldu.
2. İdmançılar hazırlayırlar.
3. Növbətçilər sulayacaqlar.
4. Günel həll edib.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Söz birləşməsi və cümlə qurarkən uyğun qrammatik şəkilçilərdən istifadə edir.	Tap. A (dərslük)
Cümlə üzvünün sualını müəyyən edir	Tap. B (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Cümlələrdə mübtəda və xəbərin yerini müəyyən edir.	Tap. C, Ç (dərslük) Tap. B, C (iş dəftəri)

1-ci dərs. Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti

• Dərslik: səh. 71-73 • İş dəftəri: səh. 47

Təlim məqsədləri

- Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir (st.2.1.1).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (st.2.2.2).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyalrı müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st.2.2.4).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir. (st. 2.2.2)

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirə.
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti" mətninin oxusu. Söz boğçası üzrə iş.
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu ilə bağlı sualların cavablandırılması. Mətnə birbaşa əks olunmayan məlumatın müəyyənləşdirilməsi. Hekayə xəritəsinin tərtibi.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini dərsliyin müvafiq səhifəsindəki A tapşırığına yönəldir. Tapşırıqda verilmiş motivasiya sualı ətrafında şagirdlərin fikirləri dinlənir. Müəllim ehtiyac olduqca şagirdlərə fikirlərini tam ifadə etmələri üçün yardımçı suallar da verə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

2.1.1. "Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti" mətni üzrə iş. Səssiz oxu. Müəllim şagirdlərə mətni oxumaq üçün müəyyən vaxt verir.

Şagirdlər mətni səssiz oxuyur, tanış olmayan sözləri dəftərlərinə yazırlar. Şagirdlər əvvəlcə dəftərlərinə qeyd etdikləri və söz boğçasındakı sözlərin mənasını kontekstə əsasən təxmin edir, daha sonra isə lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirilərlər.

Söz boğçasındakı yeni sözlərin izahı:**Tavan** - binanın daxilinin üst örtüsü**Xəlvət** - gizli**Kaha** - qayalıqda, dağda təbii və ya süni oyuq; mağara**Tədqiq etmək** - müəyyənləşdirmək məqsədilə aparılan araşdırma**Qət etmək** - yol getmək

Sözlərin mənası dəqiq izah edildikdən sonra şagirdlər onları müxtəlif cümlələrdə istifadə edirlər.

Söz ehtiyatı

Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq yeni sözlərin möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Düzgün cavab:**Mağara** – kaha**Gizli** – xəlvət**Getmək** – qət etmək**Araşdırmaq** – tədqiq etmək**Oxuyub-qavrama**

2.2.2. Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyənləşdirmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.2.4. Tapşırıq Ç (dərslik). Tapşırıq riyaziyyat fənni ilə integrasiya yaradır. Şagirdlər riyazi biliklərindən istifadə edərək Tom və Bekkinin neçə metr yol qət etdiklərini müəyyənləşdirirlər. Şagirdlər mətnə balıqçıların dilindən söylənilmiş "... mağara buradan 5 mil aralıda, çayın yuxarisindədir", - sözlərə diqqət edir və haşiyədə verilmiş əlavə məlumatdan istifadə

edərək Tom və Bekkinin neçə metr yol qət etdiklərini müəyyənləşdirirlər.

Tapşırığın həlli: Əgər 1 mil 1420 metrə bərabərdirsə, deməli, 5mil = 7100 metr edir.

2.2.2. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər “Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti” mətninə aid hekayə xəritəsi tərtib edirlər. Hekayə xəritəsi üzrə müstəqil iş şagirdlərin mətni nə dərəcədə qavradıqlarını öyrənməyə imkan verir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Yeni tanış olduğu sözə uyğun gələn izahı müəyyən edir.	Söz ehtiyatı üzrə iş. Tap. B (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük)
Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olunmayan məlumat əldə edir.	Tap. Ç (dərslük)
Mətn və onun hissələri üzrə hekayə xəritəsi tərtib edir.	Tap. A (iş dəftəri)

2-ci dərs. Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti

• Dərslük: səh. 73-74 • İş dəftəri: səh. 48

Təlim məqsədləri

- Epizodların mətndəki ardıcılığını müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Mətndəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem və s.) hazırlayır (st.3.1.3).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən mətndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir (st. 2.2.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	“Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti” mətni ilə bağlı frontal sorğu.
2	Oxuyub-qavrama	Hadisələrin ardıcılığının müəyyənləşdirilməsi. Obrazların xarakterizə edilməsi. Fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunun əsaslandırılması.
3	Yazı	Ekskursiyada davranış qaydalarının tərtibi.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim keçən dərstdə oxunmuş “Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti” mətnini xatırlatmaq üçün frontal sorğu keçirir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq A (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını yoxlamaq məqsədi daşıyır. Eyni zamanda keçən dərstdə oxuduqları mətnin məzmununu xatırlamaq növbəti tapşırıqların da asanlıqla yerinə yetirilməsinə təkan verəcək.

Doğru cavab: Ç, B, D, C, A.

2.2.3. Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin məntiqi təfəkkürünün, analiz etmə bacarığının inkişafına yönəlib. Şagirdlər Tomun hərəkətlərinə, tapşırıqda əks olunan epizoda istinad edərək Tomun davranışının səbəbini araşdırırlar. Bu tapşırıq Tom obrazının xarakterizə edilməsinə yönələn tapşırıqların asanlıqla yerinə yetirilməsi üçün zəmin yaradır.

Düzgün cavab:

Tom yolu itirməmək, asanlıqla geri qayıtmaq üçün cibində gəzdirdiyi ipin bir ucunu qayanın çıxıntısına, digər ucunu isə öz belinə bağladı.

2.2.3. Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin xarakterizə etmək, nəticə çıxarmaq bacarıqlarının inkişafına yönəlib. Şagirdlər Tom və Bekkinin davranışlarından nəticə çıxararaq bu obrazları xarakterizə edirlər.

Düzgün cavab:

1. Məsuliyyətsiz
2. Macəraçı

3. Qorxaq
4. Məntiqli
5. Fərasətli

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərdə obrazlar xəritəsinin hazırlanması bacarığının möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Şagirdlər “Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti” mətninin baş qəhrəmanı Toma aid obrazlar xəritəsini tamamlamaqla bu obrazı xarakterizə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! Dərslikdə verilmiş B və C tapşırıqlarının icrası bu tapşırığın asanlıqla yerinə yetirilməsinə zəmin yaradır. Şagirdlər təxminən Tomun bu hisslərini qeyd edə bilirlər:

1. Tom peşmançılıq hissi keçirirdi. Geri qa-
yıtmış istəyəndə yolu tapmırlar. Bekkinin qor-
xudan ağladığını görən Tom özünü danlayırdı.

2. Sevinc hissi keçirdi. Tom mağaranın Mis-
sisiپی çayına tərəf ikinci çıxışını tapanda çox
sevindi. Bu şad xəbəri Bekkiyə çatdırmaq üçün
tələsdi.

Şagirdlər “Tomun yadda qalan sözləri və ya
hərəkətləri” yarımbaşlığı üçün təxminən aşağı-
dakı cümlələri yazı bilirlər:

1. Tom özünü itirmədi, Bekkini sakitləşdirdi,
mağaradan çıxış yolu tapdı.

Yazı

3.1.3. Tapşırıq Ç (dərslik). Tapşırıq oxu və
yazı məzmun xətlərinin integrasiyasına imkan
yaradır. Şagirdlər Tom və Bekkinin başına gələn
hadisələrdən nəticə çıxaraq ekskursiya za-
manı davranış qaydaları tərtib edirlər. Şagirdlər
təxminən aşağıdakı qaydaları tərtib edə bilər-
lər:

- Qrupla birlikdə hərəkət edin.
- Qrup rəhbərinə xəbərdarlıq etmədən
qrupdan ayrılmayın.
- Özünü və qrup yoldaşlarınızın təhlü-
kəsizliyini nəzərə alın.
- Sizi maraqlandıran əşyalar, yerlər və sairə
haqqında bələdçidən soruşun.
- İcazəsiz heç bir eksponata toxunmayın.

Oxuyub-qavrama

2.2.5. Tapşırıq D (dərslik). Şagirdlər “Yara-
sa” başlıqlı məlumat vərəqindəki yarası haq-

qında məlumatlarla tanış olurlar. Məlumat
vərəqindəki şərti işarələr (simvollar) əvvəlki
siniflərdən şagirdlərə tanışdır. Müəllim bir
daha bu işarələri izah etsə, şagirdlərə məlumat
vərəqini oxumaq və cümlələr şəklində yazmaq
asan olar. Məlumat vərəqinə istinad etməklə
“Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti” mə-
tnində yarasalar haqqında verilmiş faktların
həqiqiliyi barədə fikir yürütmək olar:

1. “Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti”
mətnində deyilir: “Uşaqlar həmin pilləkənlərlə
xəlvət kahalara qədər endilər. Burada tavan-
dan aşağıya doğru uzanan yoğun stalaktitlər*
gördülər. Onların arasından yüzlərlə yarası bir-
birinə sarmaşığı yumaq kimi sallanmışdı”.
Məlumat vərəqində verilmiş “Məsələdə, ma-
ğaralarda sürü ilə yaşayırlar” cümləsi bunu
sübut edir.

2. Mətnə qeyd edilir ki, yarasalar mağa-
ranın tavanından sallanmışdı. Məlumat vərə-
qindəki “Ayaq üstə dayana bilmədiyindən
başıaşağı sallanırlar” məlumatın həqiqətə uyğun
olmasını sübut edir.

3. Mətnə qeyd olunub ki, Tom yarasaların
təhlükəli olduğunu bildirdi. Məlumat vərəqində
verilmiş “Vampir yarasalar dişləri vasitəsilə
quduzluq xəstəliyini ötürə bilirlər” faktı bu
məlumatın həqiqiliyini təsdiq edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı me-
yar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Epizodların mətndəki ardı- cılığını müəyyən edir.	Tap. A (dərslik)
Obrazın davranışının və keçirdiyi hisslərin səbəbini izah edir.	Tap. B, C (dərslik)
Mətnəki obrazları xarakte- rizə edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Davranış qaydalarını tərtib edir.	Tap. Ç (dərslik)
Oxuduğu mətnə istinad et- məklə fakt və ya mülahizə- lərin həqiqətə uyğunluğunu əsaslandırır.	Tap. D (dərslik)

Növbəti dərsə hazırlıq. Növbəti dərsdə bədii mətnlərdə təsvirlər haqqında məlumat veriləcək. Müəllimə şagirdlərə nümayiş etdirmək üçün bir neçə təsvir nümunələri hazırlamaq tövsiyə edilir. Məsələn: meşənin təsviri, parkın təsviri, otağın təsviri və sairə.

3-cü dərs. Bədii mətnə təsvir

- Dərslik: səh. 74-75 • İş dəftəri: səh. 49

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1.).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazır (st.3.1.2).
- Mətndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir (st. 2.1.3).
- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st.2.2.6).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Kiçikhəcmli təsviri mətnlərin oxusu.
2	Danışma	“Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti” mətnində mağaranın təsvirinin xatırlanması.
3	Yazı	Açar söz və söz birləşmələrindən istifadə edərək təsviri mətnin yazılması.
4	Söz ehtiyatı	Obrazlı ifadələrin fərqləndirilməsi.
5	Oxuyub-qavrama	Mətnin təxəyyülünə uyğun davam etdirilməsi.
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim əvvəlcədən hazırladığı təsvir nümunələrini (meşənin təsviri, parkın təsviri, otağın təsviri) şagirdlər üçün oxuyur.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini “Tom və Bekkinin mağara sərgüzəşti” mətnində mağaranın təsvirinə yönəldir.

Şagirdlər mağaranın təsviri ilə bağlı beş açar söz söyləyirlər. Təxminən bu sözlər ola bilər: qaranlıq, böyük, geniş, qeyri-adi. Qorxulu, vahiməli, darısqal keçidləri olan, yarasalarla dolu, stalaktitlər sallanmış, çoxlu kahaları olan və sairə.

Müəllimin nəzərinə! Mağaranın təsviri ilə burada baş verən hadisələrin, obrazların həyəcanı arasındakı əlaqəni müəyyənləşdirmək tövsiyə edilir. Şagirdlər təxminən aşağıdakı cavabları verə bilərlər:

Qaranlıq mağara, stalaktitlər arasında topa ilə sallanan yarasaların təsviri burada həyəcanlı, təlaşlı hadisələrin baş verəcəyindən xəbər verir.

Bu fəaliyyət şagirdlərə bədii mətnlərdə təsvirlərin verilməsinin səbəbini anlamağa kömək edir.

Yadda saxla rubrikası. Müəllim “Yadda saxla rubrikası”nda verilmiş məlumatları şərh edir.

Müəllimin nəzərinə! Üçüncü sinifdə şagirdlər bənzətmələr haqqında məlumat alıblar. Məsələn: quş kimi uçuş, ulduz kimi parıldayır. Müəllimə bənzətmələr haqqında məlumatları şagirdlərə xatırlatmaq tövsiyə edilir. Təsviri mətnlərdə bənzətmələr əşya və hadisələrin əsas xüsusiyyətlərini oxucuya daha dəqiq və təsirli çatdırmağa kömək edir. Müəllim şagirdlərə təsviri mətn yazarkən bənzətmələrdən istifadə etməyi tövsiyə edir.

Yazı

3.1.2. Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin yazı bacarığının inkişafına yönəlib. Şagirdlər qruplara ayrılır və onlara təqdim edilmiş açar sözlərdən istifadə edərək şəkilləri təsvir edirlər.

Mətnlərin məzmunu təxminən belə ola bilər:

I mətn. Talada.

İsti yay günlərindən biri idi. Mən nənəmlə yaxınlıqdakı meşəyə getmişdim. Sıx ağacların arasından bir qədər yol getdikdən sonra bir ta-

laya çıxdıq. Yamyaşıl otların arasında bitən sarı, qırmızı, bənövşəyi çiçəklər rəngbərəng xalını xatırladırdı. Çiçəklərin üzərində alabəzək kəpə-nəklər uçuşurdu. Kolların arasından çıxan dov-şanlar onların ardınca hoppanırdı.

II mətn. Kənddə.

Yay tətili başlayan kimi nənəmgilə, kəndi-mizə gedirəm. Kəndimiz başı göylərə dəyən uca dağların arasında yerləşir. Dağların başı yay-qış qarla örtülür. Elə buna görə də həttə avqust ayında belə bura sərin olur. Dağların zirvələri pambıq kimi ağappaq buludlara toxu-nur. Bəzən külək əsir, sanki buludları qovmağa çalışır. Bu zaman göy otların üzərində uzanıb kəpənək kimi uçuşan buludları seyr etmək xoşuma gəlir.

III mətn. Parkda.

Bu gün həftəsonudur. Anam hər şənbə bacımla məni parka aparır. Park evimizə yaxın ərazidə yerləşir. Burada uşaqların əylənməsi və istirahəti üçün gözəl şərait var. Park cürbəcür karusellərlə doludur. Kimi yelləncəkdə yellənir, kimi sürüşür, kimi isə karuseldə əylənir. Uşaqların şən səsi ətrafı bürüyür. Klounlar uşaqlara rəngbərəng şarlar hədiyyə edir, onları əyləndirir.

IV mətn. Dənizdə.

Biz dənizkənarı bulvarın yaxınlığında yaşayıyıq. Mən tez-tez babamla bulvarda gəzintiyə çıxıram. Bəzən səhər tezdən, bəzən isə axşamlar gün batana yaxın gəzməyə gedirik. Axşamlar günəşin batışını seyr etmək mənim çox xoşuma gəlir. Günəş batdıqca qızarır, sanki suyun səthinə işıqdan yol salır. Yelkənli qayıqlar bu işığın altında qu quşu kimi ora-bura süzür. Bir az keçir, hava tamamilə qaralır. Ay günəşi əvəz edir. Ayın işığı dəniz sularını gümüşü rəngə boyayır.

Söz ehtiyatı

2.1.3. Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq A (iş dəftəri). Möhkəmləndirmə xarakterli bu tapşırıqlar "Diqqət et" rubrikasında aldıkları biliklərin tətbiqi üçün şagirdlərə imkan yaradır. Şagirdlər dərsləkdə verilmiş mətnə meşənin görünüşü haqqında aydın təsəvvür yaradan sözləri və bənzətmələri seçib yazırlar.

Dərsləkdə verilmiş C tapşırığının düzgün cavabları: yalın budaqlı ağaclar, solğun, qurumuş yarpaqlar, xışıltı səsi, əlvan xalça kimi, açıq-sarı rəngli yarpaqlar, qoca pəhləvan kimi, nar kimi, qızıl sırğa kimi.

İş dəftərində verilmiş A tapşırığının düzgün cavabları: pambıq kimi, çilçıraq kimi, büllur kimi, qılınc kimi.

Oxuyub-qavrama

2.2.6. 3.1.2. Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafına yönəlib. Şagirdlər Tom və Bekkinin mağarada deyil, meşədə azdıqlarını təsəvvür edirlər. Şagirdlər burada baş verən hadisələri oxucunun yaxşı təsəvvür etməsi üçün meşəni təsvir edirlər. Artıq dərsləkdəki B və C tapşırıqlarının icra edilməsi bu tapşırığın asanlıqla yerinə yetirilməsi üçün zəmin yaradır.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda dənizin təsviri verilmişdir. Şagirdlər təsvirlərə əsasən bu məkanda baş verə biləcək hadisələri düşünür, mətni təxəyyüllərinə uyğun davam etdirirlər. Şagirdlər təxminən aşağıdakı variantları təqdim edə bilirlər:

1) Birdən dənizdə fırtına başladı. Güclü külək balıqçının köhnə qayığını beşik kimi ora-bura yelləyirdi. Balıqçı kürəklərdən möhkəm yapışıb qayığı aşmağa qoymurdu. Qoca qayığın burnunu sahilə doğru yönəldib kürəkləri var gücü ilə işə saldı. Budur, qayıq üstünə gələn dalğaları qılınc kimi yarıb irəliləyirdi. Nəhayət, qoca balıqçı sahil xəttini görüb dərindən nəfəs aldı.

2) Birdən qoca balıqçı böyük bir durnabalığının qayığın yanından ora-bura üzduyünü gördü. Tez tilovunu suya atdı. Bir azdan tilov yellənməyə başladı. Qoca tilovu yuxarı çəkmək istəyəndə ona gücü çatmadı. Tilova düşən durnabalığı sürətlə üzür, canını qutarmağa çalışırdı. Durnabalığı balıqçının köhnə qayığını sürətlə ardınca çəkirdi. Bir müddət çəkişmə davam etdi. Heç biri təslim olmaq istəmirdi: nə balıqçı, nə də durnabalığı. Qoca balıqçı durnabalığının bu mübarizəsinə məəttəl qalmışdı. "Əcəbdir, canını nə çox istəyir. Bəlkə də, ailəsinin yanına tələsir", -deyə düşünüb qoca tilovun ipini buraxdı.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Bildiyi məlumatlar əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A (dərslük)
Verilmiş açar söz və şəkillərdən istifadə edərək kiçikhəcmli mətn yazır.	Tap. B (dərslük)
Mətdndəki obrazlı ifadələri fərqləndirir və izah edir.	Tap. C (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır.	Tap. Ç (dərslük) Tap. B (iş dəftəri)

4-cü dərslər. Feili xəbər və ismi xəbər

- Dərslük: səh. 76 • İş dəftəri: səh. 50

Təlim məqsədləri

- Söz birləşməsi və cümlə qurarkən uyğun qrammatik şəkilçilərdən istifadə edir (st.4.1.4).
- Söz və söz birləşmələrini cümlələrdə müxtəlif sintaktik vəzifələrdə işlədər (st.4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Söz, söz birləşməsi və cümlənin fərqləndirilməsi.
2	Dil qaydaları	Cümlə üzvlərinin suallarının müəyyən edilməsi. Cümlənin əsasının müəyyən edilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Keçən dərslərdə şagirdlər cümlə üzvləri, cümlənin qrammatik əsası olan mübtəda və xəbər haqqında məlumat alıb, müxtəlif tapşırıqlar yerinə yetirməklə qazandıqları bilikləri tətbiq ediblər. Tapşırıq şa-

girdlərin söz, söz birləşməsi və cümlə haqqında aldıqları biliklərin tətbiqinə yönəldilib. Motivasiya xarakterli bu tapşırıq da şagirdlərin diqqətini cümlənin xəbərinə yönəldir. Şagirdlər xəbəri tapşırıqda təqdim edilmiş suallara cavab olan cümlələri müəyyənləşdirirlər. Beləliklə, cümlənin xəbərinin təkcə feil ilə (hərəkətlə) deyil, müxtəlif nitq hissələri ilə (isim, sifət, əvəzlilik) ifadə olunduğunu müşahidə edirlər.

Düzgün cavab: 1-B, 2-Ç, 3-A, 4-C.

Bunları bilməliyik rubrikası. Müəllim "Bunları bilməliyik" rubrikasındakı məlumatları şərh edərək şagirdlərə ismi və feili xəbərlər haqqında məlumat verir, nümunələr söyləməklə məlumatı qavramağa yardımçı olur.

Dərsləkdə və iş dəftərində təqdim edilmiş tapşırıqlar şagirdlərə aldıqları bilikləri tətbiq etməyə, möhkəmləndirməyə xidmət edir.

4.1.4. Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər suallara cavab tapmaqla cümlənin xəbərlərini bərpa edir, cümləni tamamlayırlar. Bu tapşırıq şagirdlərin cümlə üzvlərinin suallarını müəyyən etmək bacarığını inkişaf etdirir. Eyni zamanda cümlənin xəbərinin müxtəlif nitq hissəsi ilə ifadə olunması haqqında bilikləri xatırladır.

Düzgün cavablar: Bu tapşırığın cavabları müxtəlif ola bilər.

1. Bayrağımız (necədir?) üçrənglidir.
2. Mən rəfdən kitabı (nə etdim?) götürdüm.
3. Bura (haradır?) məktəbdir.
4. Mənim bacım (kimdir?) həkimdir.
5. Sərçələr (necədir?) balacadır.
6. Ustalar (nə etmişdilər?) işləmişdilər.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər B tapşırığında suallara cavab tapmaqla cümlənin xəbərini müəyyənləşdirdilər və cümlə üzvlərinin suallarını müəyyən etmək bacarığına yiyələndilər. Bu bacarıq şagirdlərin C tapşırığını asanlıqla yerinə yetirmələrinə imkan yaradır. Şagirdlər cümlələrdə xəbərin yerini müəyyən edir və müstəqil şəkildə sual verərək ismi və ya feili xəbər olduğunu qeyd edirlər.

Düzgün cavablar:

1. Ərazi qalın meşəlikdir. (haradır? - ismi xəbər)
2. Cizgi filmləri maraqlıdır. (necədir? - ismi xəbər)
3. Şagirdlər müəllimi diqqətlə dinlədilər. (nə etdilər? - feili xəbər)
4. Biz bu günlərdə kəndə gedəcəyik. (nə edəcəyik? - feili xəbər).

Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərdə cümlə üzvünün sualını müəyyən etmək bacarığını inkişaf etdirir.

Düzgün cavablar: 1-C, 2-A, 3-Ç, 4-B.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər dərsləyin I bölümündə frazeoloji birləşmələr haqqında ətraflı məlumatlar almışlar. Frazeoloji birləşmələrin bir anlayış ifadə etdiyi, bir suala cavab verdiyi haqqında öyrənmişlər. Bu biliklər D tapşırığını asanlıqla yerinə yetirmək imkanı yaradır.

Düzgün cavablar:

1. Biz qonaqları yola saldıq.
2. Müəllim jurnala nəzər saldı.
3. Babam keçmiş günləri yada saldı.
4. Ətrafda heç kim gözə dəymirdi.

Tapşırıq A, B, C (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin ismi və feili xəbərləri fərqləndirmək bacarığının inkişafına yönəldilib.

A tapşırığının düzgün cavabları:**İsmi xəbərlə cümlələr:**

İlin ən gözəl fəsilələrindən biri bahardır.
Bu çiçəklərdən biri də bənövşədir.

Feili xəbərlə cümlələr:

Bahar gələndə təbiət canlanır.
Torpaq isinir.
Ağaclar oyanır.
İlk yarpaqlar, çiçəklər təbiəti bəzəyir.

İş dəftərində verilmiş B tapşırığının düzgün cavabları: Tapşırığın cavabları müxtəlif ola bilər. Aşağıdakı cümlələr nümunə kimi təqdim edilir.

İsmi xəbərlə cümlələr:

1. Qarışqa balacadır.
2. Hava istidir.
3. Kitab maraqlıdır.

Feili xəbərlə cümlələr:

1. Qarışqa dırmaşır.
2. Hava soyuyur.
3. Kitab oxunur.

İş dəftərində verilmiş C tapşırığının düzgün cavabları:

Tapşırığın cavabları müxtəlif ola bilər. Aşağıdakı cümlələr nümunə kimi təqdim edilir.

1. Biz çalışqan şagirdlərik.
2. Sən çox ağıllısan.
3. Sənin qiymətin beşdir.
4. Şagirdlər kitabxanadadır.
5. Siz tapşırığı düzgün yazdınız.
6. Sabah hava yağışlı olacaq.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlə üzvünün sualını müəyyən edir.	Tap A, Ç (dərslük) Tap C (iş dəftəri)
Söz və söz birləşmələrinin cümlədəki funksiyasını izah edir.	Tap.B, D(dərslük) Tap. Ç (iş dəftəri)
İsmi və feili xəbərləri fərqləndirir.	Tap. C (dərslük) Tap. A, B (iş dəftəri)
Cümlələrdə mübtəda və xəbərin yerini müəyyən edir.	Tap. D (dərslük)

YENİLMƏZ
QƏHRƏMANLAR

1-ci dərs. Heraklın Stimfal quşlarını qovması

• Dərslik: səh. 77-78 • İş dəftəri: səh. 51

Təlim məqsədləri

- Çoxmənalı sözün və omonimin kontekstə uyğun mənasını müəyyən edir (st.2.1.2).
- Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır (2.2.2).
- Mətnəki faktları, məlumat və illüstrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st. 2.2.4).
- Mövzu ilə bağlı fakt və münasibət bildiren fikirləri yazıda əks etdirir (st.3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Tapşırıqda verilmiş suallar ətrafında müzakirə.
2	Oxu. Söz ehtiyatı	"Heraklın Stimfal quşlarını qovması" mətninin I hissəsinin oxusu. Söz boğçası üzrə iş.
3	Oxuyub-qavrama	Faktoloji sualların cavablandırılması. Mətnəki fakt və ya mülahizələrin həqiqətə uyğunluğunun əsaslandırılması.
4	Yazı	"Heraklın Stimfal quşlarını qovması" mətni haqqında rəy yazılması.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini dərsliyin müvafiq səhifəsindəki A tapşırığına yönəldir. Tapşırıqda verilmiş motivasiya sualı ətrafında müzakirə aparılır, şagirdlərin fikirləri dinlənir. Müəllim ehtiyac olduqca fikirlərini tam ifadə etmələri üçün şagirdlərə yardımçı suallar da verə bilər.

Oxu. Söz ehtiyatı

"Heraklın Stimfal quşlarını qovması" mətninin I hissəsi üzrə iş. Səssiz oxu. Əvvəlcə şagirdlər onlara verilmiş vaxt ərzində "Heraklın

Stimfal quşlarını qovması" mətninin I hissəsini səssiz oxuyurlar. Müəllim şagirdləri yoxlamaq məqsədilə hər abzasın məzmununa uyğun suallar verir. Oxu zamanı tanış olmayan sözlərin mənası izah edilir. Şagirdlər əvvəlcə sözləri kontekstə əsaslanaraq izah etməyə çalışır, daha sonra iş lüğət vasitəsilə dəqiqləşdirirlər.

"Söz boğçası" rubrikası. "Söz boğçası"nda ki sözlərin düzgün izahı:

Bədheybət - qorxunc görünüşlü, pis təsir bağışlayan; dəhşətli

Mis - qırmızımtıl rəngə çalan metal

Xalis - təmiz

İlah - Allah

Pər - müxtəlif maşın və qurğuların fırlanan hissəsi, qanad

Sərrast - düz, düzgün, dəqiq, hədəfi düz vuran

Şaxşax - silkələdikdə içərisindəki xırda daşlardan səs çıxan uşaq oyuncağı

2.1.2. Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş cümlələri oxuyur, cümlənin kontekstinə görə "yay" və "süzmək" sözlərinin mənasını müəyyənləşdirirlər. Həmin sözlərin mətnəki mənada işləndiyi cümləni seçirlər. Tapşırıq şagirdlərin söz ehtiyatının zənginləşdirilməsi məqsədi daşıyır.

Düzgün cavablar:

1. Qazan xan yayı çəkib oxu atdı.
2. Göyərçinlər mavi səmada sıra ilə süzür-dülər.

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqlar mətn üzrə faktoloji məlumatların yoxlanılmasına yönəlib. Şagirdlər bu tapşırıqları yerinə yetirməklə mətni nə qədər diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Dərslikdə verilmiş C tapşırığının düzgün cavabları:

Evrifey - hökmdar

Herakl - qəhrəman

Arqos - şəhər

Afina - müdriklik ilahəsi

Apollon - hərbi ilahı

Stimfal - meşə

İş dəftərində verilmiş A tapşırığının cavabları:

- Herakl hansı qoçaqlıqları göstərmişdi?
- Stimfal quşlarının lələkləri hansı metaldan idi?
- Heraklin neçə oxu var idi?

2.2.4. Tapşırıq Ç (dərslük). Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqdakı cümləyə yönəldir. Şagirdlər mətnə istinad edərək həmin fikirlərin doğruluğunu əsaslandırırlar. Bu tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarıqları ilə yanaşı, əsaslandırma, arqumentlərdən istifadə etmə kimi bacarıqlarını da inkişaf etdirir.

Düzgün cavab:

1. Fikir - Heraklin Stimfal quşlarını qovması onun beşinci qoçaqlığıdır.

Əsaslandırma - Mətnin ilk abzasında qeyd olunur ki, Herakl əvvəlcə bədheybət Nemey şirini, sonra isə Lerney əjdahasını məhv etdi. Daha sonra Yeriman qabanına qalib gəldi. Kireney maralını tutub gətirdi. Növbəti tapşırığı isə Stimfal quşlarını qovması oldu. Beləliklə, Stimfal quşlarını qovması Heraklin beşinci qoçaqlığı idi.

2. Fikir - İlahlar Herakla hörmət edir, ona yardım etməyə çalışırdılar.

Əsaslandırma - Mətnə hər b ilahı Apollon və müdriklik ilahı Afinanın adı çəkilir, onların Herakla yardımından bəhs edilir: Apollon Herakla qızıl oxlar bağışlamış, Afina isə ağıllı məsləhəti ilə Heraklin qalib gəlməsinə kömək etmişdi.

3. Fikir - Şaxşaxın səs çıxarması üçün onu hərləmək və ya silkələmək lazımdır.

Əsaslandırma - Mətnə qeyd olunur ki, külək əsdikcə şaxşaxlar səs çıxarır və quşlar bu səsdən hürkürdülər.

Yazı

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin müəyyən mövzu haqqında rəy yazmaq bacarığının tətbiqinə yönəlmişdir. Şagirdlər "Heraklin Stimfal quşlarını qovması" mətni haqqında rəy yazır, inandırıcı görünməyən epizodlarla bağlı öz fikirlərini qeyd edir, mətndən aydın olmayan məqamlar barədə yazırlar. Baş qəhrəmanın diqqəti cəlb edən xüsusiyyətləri haqqında fikir bildirirlər.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Çoxmənalı sözün və omoni- min kontekstə uyğun mənə- sini müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
Mətnə açıq şəkildə ifadə olunmuş məlumatlarla bağlı sualları cavablandırır.	Tap. C (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Faktlardan istifadə etməklə mətnə birbaşa əks olun- mayan məlumat əldə edir.	Tap. C (dərslük)
Oxuduğu mətn haqqında rəy yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Müəllimə növbəti dərs şagirdlərə nümayiş etdirmək üçün onların üçüncü sinifdə tanış olduqları əfsanəvi Aldədə obrazının şəkilləri, yəni Aldədə əfsanəsi mətninə çəkilmiş illüstrasiyaları hazırlamaq tövsiyə edilir.

2-ci dərs. Mifik obrazlar

- Dərslük: səh. 79
- İş dəftəri: səh. 52

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətnəki obrazları xarakterizə edir (st. 2.2.3).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini (haşiyə, illüstrasiya və s.) onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st.2.2.3).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlər yazır (st.3.1.2).
- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir (st.3.1.1).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı (məlumat vərəqi, cədvəl, diaqram, sxem və s.) hazırlayır (st.3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Aldədə əfsanəsinin və obrazının nümunəsində irreal obrazların xatırlanması.
2	Danışma	Müəyyən fikirlə bağlı mövqeyin əsaslandırılması.
3	Oxuyub-qavrama	Obrazların xarakterizə edilməsi. İllüstrasiya ilə mətnin müvafiq hissəsinin uyğunlaşdırılması.
4	Yazı	Planı genişləndirməklə bədii mətnin yazılması.
5	Dinləmə	“Heraklin nemey şirini məhv etməsi” mətninə əsasən sualların cavablandırılması.
6	Yazı	Annotasiyanın yazılması.
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Şagirdlər üçüncü sinifdə müxtəlif əfsanələr oxumuş, əfsanəvi obrazlarla tanış olmuşlar. Müəllim şagirdlərə Aldədə obrazının şəkilləri, yəni Aldədə əfsanəsi mətninə çəkilmiş illüstrasiyaları nümayiş etdirir və əfsanəni xatırladır. Aşağıdakı suallarla müraciət edir:

- Sizcə, insan oda çevrilə bilərmi?
- Sizcə, onlar real obrazlardırmı?

Suallarla bağlı təşkil olunan müzakirənin məqsədi mətnlərdə real və irreal hadisələr, obrazlar haqqında təsəvvür yaratmaqdır.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sual ətrafında müzakirə aparırlar. Mövzu haqqında öz mövqelərini bildirir, arqumentlər gətirməklə fikirlərini əsaslandırırlar. Müəllim ehtiyac olduqca fikirlərini tam ifadə etmələri üçün şagirdlərə yardımçı suallar da verə bilər.

“Yadda saxla” rubrikası üzrə iş. Müəllim şagirdlərin diqqətini “Yadda saxla” rubrikasına yönəldərək mifik obrazlar haqqında məlumat verir, bu obrazların yaranma səbəblərini izah edir.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər aşağı siniflərdə müxtəlif xalqlar, həmin xalqlara aid tarixi abidələr, əsərlər, dastanlar, nağıllar, yazıçılar və sairə haqqında məlumat alıblar. Nümunələr söyləməklə, şəkillərini nümayiş etdirməklə hər bir xalqa mənsub mifik qəhrəmanlar haqqında əlavə məlumatlar vermək olar. Bu, şagirdlərin dünyagörüşünün inkişafına təkan verir.

Oxuyub-qavrama

2.2.3. Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər tapşırıqda təqdim edilmiş sualı cavablandırmaqla mifik obrazlar haqqında aldıkları məlumatları anladıklarını nümayiş etdirirlər.

2.2.3. Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər “Heraklin Stimfal quşlarını qovması” mətninin məzmununu xatırlayır və tapşırıqdakı illüstrasiyalara uyğun gələn qoçaqlıqlarını nəql edirlər.

Düzgün cavab:

1. Herakl bədheybət Nemey şirini məhv edir.
2. Herakl Lerney əjdahasını məhv edir.
3. Herakl Kireney maralını tutub gətirir.

Yazı

3.1.2. Tapşırıq Ç (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin kiçikhəcmli sadə bədii mətn yazmaq bacarığının inkişafına yönəlib. Şagirdlər tapşırıqda təqdim edilmiş plan və illüstrasiyalar əsasında “Heraklin Nemey şirini məhv etməsi” haqqında kiçik mətn yazırlar. Şagirdlər “Heraklin Stimfal quşlarını qovması” mətnində Heraklin bir neçə qoçaqlığı haqqında məlumatla tanış olublar. Şagirdlər Heraklin qarşısına çıxan təhlükələri öz ağılı, fərasəti hesabına dəf etdiyini bilirlər. Tapşırıqda təqdim edilmiş illüstrasiyalar Heraklin Nemey şirini məhv etmək üçün tökdüyü tədbiri əks etdirir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş planı genişləndirirlər:

1) Dialoqlardan istifadə etməklə:

Yevrisfey üzünü Herakla tutub dedi:

- Eşitmişəm, Nemey dərəsində bir şir yaşayır. Tez-tez ətrafdakı kəndlərə hücum edir, insanlara zərər verir.
- Hökmdar, əmriniz nədir?

- Gərək gedib bu şiri məhv edəsən! İnsanları təhlükədən xilas edəsən.

2) Bədii təsvirlərdən istifadə etməklə:

Şagirdlər illüstrasiyaya və təxəyyüllərinə əsasən Nemey şirinin yaşadığı mağaranı təxminən aşağıdakı kimi təsvir edə bilirlər.

Nemey şiri Nemey dərəsində bir mağarada yaşayırdı. Mağara qayaların arasında yerləşirdi. Mağaranın hər iki tərəfindən girişi var idi. Bu da şiri tutmaq üçün böyük bir maneə idi.

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər “Heraklın Nemey şirini məhv etməsi” haqqında mətnlə tanış deyillər. Əvvəlcədən bu mətni şagirdlərə oxumaq lazım deyil. Şagirdlər öz yazılarını təqdim etdikdən sonra müəllim, həqiqətən də, Heraklın Nemey şirini necə tutması haqqında şagirdlərə məlumat verə bilər.

Dinləmə. Yazı

3.1.1. Tapşırıq A (iş dəftəri). Müəllim “Heraklın Nemey şirini məhv etməsi” mətnini səsləndirir. Şagirdlər tapşırıqda verilmiş sualları cavablandırmaqla mətni diqqətlə dinlədiklərini nümayiş etdirirlər. Eyni zamanda öz yazıları ilə müqayisə edirlər.

Heraklın Nemey şirini məhv etməsi

Nemey adi şir deyildi, bədheybət, nəhəng, sehrli bir yırtıcı idi. Bu şir Nemey dərəsində yaşayırdı. O, tez-tez ətrafdakı kəndlərə hücum edir, hamını vahimə içində saxlayırdı.

Herakl cəsur olduğu qədər də ehtiyatlı və tədbirli idi. O, birbaşa şirin üstünə getmədi, əvvəlcə yerli əhalidən bu vəhşi heyvan barədə məlumat toplamaq qərarına gəldi. Bu məqsədlə Herakl kəndin kənarındakı bir daxmanın qapısını döydü. Evin yiyəsi Heraklın gəlişinin səbəbini eşidcək dedi:

– Ey igid, gəl, sən bu fikirdən əl çək. Bu şir çox güclü və qorxunc bir heyvandır. Onun dərisi daşdan da bərkdir. O, yekə çay daşlarını ağzına salıb asanlıqla gəmirir. Bu qorxunc şir çox dərin, zil qaranlıq bir mağarada yaşayır, üstəlik, bu mağara tilsimlidir; nə qədər ki şir mağaradadır, ona nə nizə, nə qılinc, nə də ox batmır...

Heraklı heç nə qorxuda bilməzdi. O, polad dəbilqəsini başına qoydu, qılincini bağladı və

xudahafizləşib daxmadan çıxdı. Dan yeri ağaran zaman Herakl gəlib Nemey meşəsinə çatdı. Herakl Nemey şirinin dərisinin daşdan da bərk olduğunu xatırladı. Ona demişdilər ki, heyvana nə ox, nə də qılinc batmır. Odur ki Herakl daha etibarlı silah düzəltmək qərarına gəldi. Bu məqsədlə o, cavan bir palıd ağacını kökündən çıxarıb budaqlarını kəsdi, özü üçün dəmir kimi möhkəm bir toppuz hazırladı və şiri axtarmağa yollandı. Meşədən təzəcə çıxmışdı ki, yolun kənarındakı təpənin üstündə daşdan yonulmuş nəhəng bir şir gördü. Herakl fikirləşdi ki, yəqin, bu qərribə heykəli ətraf kəndin sakinləri daşdan yonublar. Lakin qəfildən bu dəhşətli “heykəl” daş başını qaldırdı və qorxunc bir nərə çəkərək sıçrayıb ayağa qalxdı. Herakl dərhal qızıl oxu çıxarıb kamana qoydu. Bu müdhiş heyvanın gözünü nişan alıb oxu atdı. Nemey şiri tez gözünü yumdu, qızıl ox heyvanın zireh kimi möhkəm göz qapağına dəyərək şimşək kimi parıladı və cingilti ilə yerə düşdü. Şir sürətlə qaçıb təpələrin arasında gözəndən itdi.

O, nəhəng toppuzu möhkəm tutaraq şiri təqib etməyə başladı. Yırtıcı heyvanın gözlənilməz qorxaqlığı onu təəccübləndirmişdi. Amma Herakl Nemey şirinin təkcə yırtıcı deyil, həm də hiyləgər olduğunu yaxşı bilirdi. Odur ki ehtiyatı əldən vermirdi, şirin pusquda durub qəfildən onun üzərinə atılacağından çəkinirdi. Ancaq şirdən heç bir səs-səmir yox idi, onun nəhəng ləpirləri isə Nemey dərəsinə doğru gedərək birdən-birə yoxa çıxırdı.

Herakl sürətlə şirin dalınca qaçdığı zaman dağın ətəyindəki kolların arasında bir mağara gördü. Şirin burada gizləndiyini güman edərək kolları araladı, irəli şığımaq istədi, amma qəfildən dayandı. Mağara rütubətli, qaranlıq və çox darısqal idi. Burada nəhəng toppuzla vuruşmaq çətin olardı. Şir Heraklın qorxduğunu duycaq mağaradan çıxaraq onun üzərinə sıçramaq istədi. Amma Herakl ona imkan vermədi, tonqaldan yanan ağaclardan bir böyüyünü götürüb onunla şiri qorxutmağa başladı. Şir geri çəkildikcə, Herakl da onu təqib edirdi. Mağaranın içərisinə doğru getdikcə, mağara təğlirinin tədricən hündürləşdiyini, içərinin bir qədər genişləndiyini gördü. Herakl elə toppuzunu qapıb şiri vurmaq istəyirdi ki, qəflətən şir qayanın arxasına keçərək yox oldu. Onun dalınca

cuman Heraklin gur işıqdan gözləri qamaşdı. Bu, günəşin işığı idi. Herakl başa düşdü ki, hiyləgər heyvan öz mağarasına iki tərəfdən də yol açıb. Herakl sürətlə dağı hərnlənib birinci yoldan yenə mağaraya girdi, sonra yenə də ikinci yoldan çölə çıxaraq birinci yola tərəf qaçdı. Bu minvalla, Herakl gecə yarısındanək dövrə vuraraq şiri qovmaqla məşğul oldu və nəhayət, anladı ki, bir hiylə qurmasa, şiri çətin ki, tuta bil. Xeyli düşünüb-daşındıqdan sonra mağaranın birinci girəcəyinin ağzında böyük bir tonqal qaladı ki, şir oradan çıxıb bilməsin. Özü isə dərhal ikinci girişə sarı cumub səhərədək ora iri qaya parçaları daşdı, ta ki, mağaranın ağzı tamam tutuldu. Beləliklə, Herakl şirin ikinci yolunu da kəsdi. Dan yeri ağarar-ağarmaz Herakl mağaranın birinci yoluna qayıtdı və tonqaldakı iri kösövlərdən birini götürüb yelləyə-yelləyə içəridə gizlənmiş şirə doğru irəlilədi. Hər tərəfdən yolnun kəsildiyini gören şir geri dönüb qorxunc bir nərliti ilə Heraklin üstünə atıldı. Herakl toppuzunu qaldırıb var qüvvəsilə şirin başına vurdu. Nemey şiri Heraklin qarşısında yerə sərildi. Lakin o, son qüvvəsini toplayıb ayağa qalxmağa çalışırdı. Şirin qalxdığını gören Herakl iki əlilə onun boğazından yapışb var gücü ilə sıxdı.

Yazı

3.1.3. Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər “Heraklin on iki qoçaqlığı” kitabı haqqında annotasiya yazmaqla yazı bacarıqlarını möhkəmləndirirlər. Fəaliyyət zamanı əvvəlki dərslərdən aldıkları məlumatlar şagirdləri istiqamətləndirəcək. Şagirdlər artıq Heraklin bir neçə qoçaqlığı haqqında məlumat alıblar. Əldə etdikləri məlumatlara əsasən annotasiya yazırlar.

Annotasiyanın məzmunu təxminən belə ola bilər:

Herakl bir çox yunan əfsanələrinin qəhrəmanıdır. O, Zevsin oğludur. Yenilməz gücü ilə hamını heyran edir. Lakin Arqos şəhərinin hökmdarı Evrisfey ona paxıllıq edir. Herakli məhv etmək üçün ona təhlükəli tapşırıqlar verir. Bədheybət Nemey şirini, Lerney əjdahasını məhv etməyi tapşırır.

Görəsən, Herakl bu tapşırıqların öhdəsindən necə gələcək? Yeddibaşlı əjdaha ilə, dərisinə ox batmayan şir ilə necə mübarizə aparacaq?

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir.	Tap. A (dərslük)
Mətndəki hadisələrə və dialoqlara görə obrazlar haqqında fikir yürüdür.	Tap. B (dərslük)
İllüstrasiya ilə mətnin müvafiq hissəsini uyğunlaşdırır.	Tap. C (dərslük)
Verilmiş açar söz və şəkillərdən istifadə edərək kiçik-həcmli mətn yazır.	Tap. Ç (dərslük)
Dinlədiyi və ya oxuduğu mətnin qısa məzmununu yazır.	Tap. A (iş dəftəri)
Kitaba aid annotasiya yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

3-cü dərsl. Cümlənin ikinci dərəcəli üzvləri

- Dərslük: səh. 80
- İş dəftəri: səh. 53

Təlim məqsədləri

- Söz və söz birləşmələrini cümlələrdə müxtəlif sintaktik vəzifələrdə işlədir (st. 4.1.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Motivasiya tapşırığı üzrə iş.
2	Dil qaydaları	İkinci dərəcəli üzvlər əlavə etməklə cümlələrin genişləndirilməsi.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Motivasiya xarakterli bu tapşırıqda cümlələr təqdim edilmişdir. Müəllim şagirdlərin diqqətini tapşırıqda verilmiş

cümlələrə yönəldir və bu cümlələr arasındakı fərqi izah edir.

1) Oqtay getdi. Bu cümlə iki üzvdən ibarətdir: mübtəda və xəbər. Bu cümlədə yalnız iki məlumat, yəni işi icra edən (Oqtay) və həmin şəxsə aid hərəkət bildirən söz (getdi) verilmişdir.

2) “Dünən qardaşım Oqtay Türkiyəyə getdi” cümləsində isə daha geniş məlumat verilib:

- Hara getdi?
- Nə vaxt getdi?
- Hansı Oqtay?

Müəllim bu izahatla şagirdlərin diqqətini ikinci dərəcəli üzvlərə yönəldir.

Dil qaydaları

Bunları bilməliyi rubrikası. Müəllim “Bunları bilməliyi rubrikası”nda ikinci dərəcəli üzvlər haqqında verilmiş məlumatları şərh edir. Mübtəda və xəbərə aid olan ikinci dərəcəli üzvləri nümunələr əsasında izah edir.

Müəllimin nəzərinə! Cümlə üzvlərini düzgün müəyyənləşdirmək, ikinci dərəcəli üzvün hansı baş üzvə aid olduğunu müəyyənləşdirmək düzgün sual vermək bacarığı ilə başlayır. Müəllim lövhədə yazdığı cümlə nümunələri əsasında bu bacarığı təkmilləşdirməyə çalışmalıdır. Məsələn:

Lövhədə yazılan cümlə:

Səhər narın yağış yağdı.

Müəllim:

- Bu cümlənin qrammatik əsası, mübtəda və xəbəri hansı sözlərdir?

Şagirdlər:

- Yağış yağdı.

Müəllim:

- Nə vaxt yağdı?

Şagirdlər:

- Səhər yağdı.

Müəllim:

- Necə yağış?

Şagirdlər:

- Narın yağış.

Müəllim ikinci dərəcəli üzvlərin hansı baş üzvə aid olduğunu yönəldici sualların köməyi ilə şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

Dərslikdə və iş dəftərində verilmiş tapşırıqlar şagirdlərin baş və ikinci dərəcəli üzvləri fərqləndirmək və ikinci dərəcəli üzvlərin cümlədəki rolunu müəyyənləşdirmək kimi bacarıqlarının inkişafına yönəlib.

Dərslikdə və iş dəftərində verilmiş bəzi tapşırıqların düzgün cavabları:

4.1.4. Tapşırıq C (dərslik). 2-ci və 3-cü cümlələr.

Tapşırıq D (dərslik).

- Gəmi dayandı.
- Ata aldı.
- Siniflər düzölmüşdü.
- Dalğalar çırpılırdı
- Dəniz küləyi üşüdüdü.

Düzgün cavab:

Tapşırıq B (iş dəftəri).

- Dostlar dincəlirdilər.
- Çoban otarırdı.
- İsmayıl şagirdidir.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Qış idi. Gölməçə donmuşdu. Buz sındı. O, utandı.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlə üzvünün sualını müəyyən edir.	Tap. B(dərslik) Tap. A (iş dəftəri)
Baş və ikinci dərəcəli üzvü fərqləndirir.	Tap. C,D (dərslik) Tap. B, Ç (iş dəftəri)
İkinci dərəcəli üzvlərin rolunu müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslik) Tap. C (iş dəftəri)

4-cü dər. Ümumiləşdirici dər

- Dərslik: səh. 81
- İş dəftəri: səh. 54

Təlim məqsədləri

- Söz birləşmələrini növünə görə bir-birindən fərqləndirir (st.4.1.4).
- Söz və söz birləşmələrini cümlələrdə müxtəlif sintaktik vəzifələrdə işlədir (st. 4.1.4).
- Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir (st.3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Motivasiya tapşırığı üzrə iş.
2	Dil qaydaları	Feili söz birləşmələrini yaradılması. Cümlə üzvlərinin suallarının müəyyənləşdirilməsi. İkinci dərəcəli üzvlərin iştirak etdiyi cümlələrin fərqləndirilməsi. Cümlələrin genişləndirilməsi. Geniş cümlələrin müxtəsər cümlələrə çevrilməsi.
3	Yazı	Fikirlərin yazıda əks etdirilməsi.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim bu bölmədə keçirilən dil qaydalarına aid terminləri lövhəyə yazır. Mövzuları xatırlatmaq məqsədilə suallar verir:

- *Bu sözlər sizə hansı məlumatları xatırladır?*

Şagirdlər xatırladıqları məlumatları bölüşürlər.

Dil qaydaları

4.1.4. Tapşırıq A (dərslik). Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin ismi və feili birləşmələr haqqında aldıqları bilikləri tətbiq etmək üçün imkan yaradır.

Düzgün cavablar:

Tapşırıq A (dərslik).

- Çay içmək
- Çox çalışanda
- Musiqi bəstələmək
- Yuxarı qalxan
- Nağıl danışmaq

- Asta oxumaq
- Qoyun otarmaq
- Yaxşı fikirləşmək

Tapşırıq A (iş dəftəri).

Cavablar müxtəlif ola bilər. Aşağıdakılar nümunə kimi istifadə edilə bilər.

İsmi birləşmələr:

- Az iş
- Rəsm dəftəri
- Meyvə şirəsi
- Xalçanın naxışı

Feili birləşmələr:

- Az danışmaq
- Rəsm çəkmək
- Meyvə dərmək
- Xalça toxuyanda

4.1.4. Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin cümlə üzvləri haqqında aldıqları məlumatların möhkəmləndirilməsinə yönəlib. Şagirdlər cümlə üzvlərinin suallarını müəyyənləşdirməklə cümlə üzvlərinin həm söz, həm də söz birləşməsi ilə ifadə olunduğu haqqında məlumatı təkrarlayırlar.

Düzgün cavab:

Tapşırıq B (dərslik).

1. Məryam rəqs etməyi çox sevir.

Nə edir? – sevir

Kim? – Məryam

Nə qədər sevir? – çox

Nəyi sevir? – rəqs etməyi

2. Evimizin yanında yeni kitabxana açılıb.

Nə edilib? – açılıb

Nə açılıb? – kitabxana

Harada açılıb? – evimizin yanında

Necə kitabxana açılıb? – yeni

3. Tumurcaqlayan ağaclar göz oxşayırdı.

Nə edirdi? – göz oxşayırdı

Nə göz oxşayırdı? – ağaclar

Hansı ağaclar? – tumurcaqlayan

4. Qoca poçtalyon Əhmədin yazdığı məktubu anaya verdi.

Nə etdi? – verdi

Kim verdi? – poçtalyon
Hansı poçtalyon? – qoca
Nəyi verdi? – məktubu
Hansı məktubu? - Əhmədin yazdığı
Kimə verdi - anaya

Tapşırıq C (iş dəftəri).

Bu gün biz divar qəzeti hazırladıq.
Bu gün – nə vaxt?
Biz – kim?
Divar qəzeti – nə?
Hazırladıq – nə etdik

4.1.4. Tapşırıq C (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin cümlənin əsasını müəyyənləşdirmək bacarığının möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Düzgün cavab:

1. Anam qatmışdı.
2. Cücülər toplaşmışdı.
3. Mahmud gedəcək.
4. Abdulla oğlandır.
5. Biz çatdıq.
6. Çobanlar qaldırdılar.

4.1.6. Tapşırıq Ç (dərslük). Tapşırıq şagirdlərin ismi və feili xəbərlə cümlələri fərqləndirmək bacarığının möhkəmləndirilməsinə yönəlib.

Düzgün cavab: Cavablar müxtəlif ola bilər. Aşağıdakılar nümunə kimi istifadə edilə bilər.

1. Üçrəngli bayrağımız dalğalanır. (feili xəbər)

Üçrəngli bayrağımız möhtəşəmdir. (ismi birləşmə)

2. Mənim atam çalışır. (feili xəbər)
Mənim atam güclüdür. (ismi birləşmə)
3. Ağacın yarpağı saralıb. (feili xəbər)
Ağacın yarpağı sarıdır. (ismi birləşmə)
4. Qonaqlar gəldilər. (feili xəbər)
Qonaqlar buradadır. (ismi birləşmə)
5. Qardaşımın çantası cırıldı. (feili xəbər)
Qardaşımın çantası təzədir. (ismi birləşmə)
6. Neft quyuları qazıldı. (feili xəbər)
Neft quyuları dərinidir. (ismi birləşmə)
7. İdman yarışları başladı. (feili xəbər)
İdman yarışları maraqlıdır. (ismi birləşmə)
8. Otaqlar yığışdırıldı. (feili xəbər)

Otaqlar işıqlıdır. (ismi birləşmə)

4.1.4. Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Tapşırıqlar şagirdlərin baş və ikinci dərəcəli üzvləri fərqləndirmək və ikinci dərəcəli üzvlərin cümlədəki rolunu müəyyənləşdirmək kimi bacarıqlarının inkişafına yönəlib.

Düzgün cavab:

Tapşırıq D (dərslük).

- Sıx duman yavaş-yavaş çəkildi.
- Mən doğma kəndimizi tez-tez yada salıram.
- Onlar gildən müxtəlif əşyalar hazırladılar.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri).

1. Şamil məktəbdən qayıdırdı.
2. Uşaqlar Zahid Xəlilin əsərlərini çox sevir-lər.
3. Moskvadan gələn qatar beş dəqiqə gecikir.
4. Bu il məhsul boldur.
5. Dostumun atası ustadır.

Oxuyub-qavrama. Yazı

3.1.1. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər bu bölmədə annotasiya haqqında məlumat alırlar. Bu tapşırıqda Jül Vernin “Kapitan Qrantın uşaqları” kitabı haqqında annotasiya təqdim edilib. Şagirdlər annotasiyanı oxuyur və sualları cavablandırırlar.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
İsmi və feili birləşmələri fərqləndirir.	Tap. A (dərslük) Tap. B (iş dəftəri)
Cümlə üzvlərinin sualını müəyyən edir.	Tap. B, Ç (dərslük) Tap. C (iş dəftəri)
Cümlələrdə mübtədə və xəbərin yerini müəyyən edir.	Tap. C (dərslük) Tap. Ç (iş dəftəri)
Cümlənin formalaşmasında ikinci dərəcəli üzvlərin rolunu müəyyən edir.	Tap. D (dərslük)
Tanış olduğu və ya təsəvvür etdiyi məlumatları yazıda əks etdirir.	Tap. A (iş dəftəri)

Mövzu		İşarələr və simvollar
Nitq bacarıqları	Şifahi nitq	• Araşdırma əsasında təqdimat • Dinləmə bacarığı
	Söz ehtiyatı	• Verilmiş izaha, əlamətə uyğun sözün müəyyən olunması; • Yeni sözlər: yuxusuna haram qatmaq, hali olmaq, rəya, gərnəşmək, funksiya, pauza, naşir, kilsə, xor, məruz qalmaq, savaşı, muğayət olmaq, şütümək, hürriyyət, mədəniyyət, bozqurd, mənsubluq, hakimiyyət, dalğic.
	Oxu	• Bədii və elmi mətnlərdən qeydlər götürmək.
	Yazı	• Mövzu üzrə informativ mətn yazmaq.
Akademik biliklər	Dil qaydaları	• Durğu işarələrinin funksiyası • O, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün işlənməsi • Defis və tire işarəsinin işlənməsi
	Filoloji anlayışlar	• İnformativ mətn yazmaq • Keçid cümlələrini müəyyən etmək • İnformativ mətnə şərh yazmaq
Kompetensiyalar	Müxtəlif işarə və simvolların mənası ilə tanışlıq, dünyagörüşün inkişafı, yeni ideyaların yaranması, yaradıcılığın inkişafı.	

Öncədən vacib olan bilik və bacarıqlar:

- İnformativ mətn yazmaq.
- Mətnlərdən açar sözləri və faktları seçmək.
- Durğu işarələrinin (nöqtə, sual, tire, vergül) funksiyalarını müəyyən etmək.

Mənimsəməkdə çətinlik doğuran məqamlar:

- İnformativ mətnə keçid cümləni müəyyən etmək və mətnə şərh yazarkən öz sözləri ilə fikirləri ifadə etmək.

Diferensial təlim: İnformativ mətnlərlə iş zamanı keçid cümləni təyin və əvəz etmədə çətinlik yarana bilər. Müəllim bu mövzuların tədrisi zamanı diferensial yanaşmaya diqqət etməlidir.

Bu bölmədə nəzərdə tutulan köməkçi vəsaitlər:

- Araşdırma materialları

Bölməyə giriş dərsi

- Dərslik: səh. 82-83 • İş dəftəri: səh. 55

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st. 1.2.1).
- Mətndəki faktları, məlumat və illustrasiyaları müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (st.2.2.4).
- Qrafik informasiyanı yazıda rəbitəli cümlələr şəklində təqdim edir (st.3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sözlərin izahı.
2	Danışma	Şəkil üzrə danışma.
3	Oxuyub-qavrama	Mətn oxuma və sualları cavablandırma.
4	Yazı	Qaydalar tərtib etmə.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim yönəldici suallarla diqqəti bölmənin adına yönəldir: “*Simvol*” sözünü necə izah edərdiniz? (Simvol – hər hansı fikri ifadə edən təsvir, işarə, rəməz)

Müəllimin nəzərinə! Şagirdlər I sinifdən etibarən ətrafda gördükləri müxtəlif işarə və simvollar haqqında məlumatlara yiyələniblər (yol işarələri və s.). Müəllim kömək üçün əvvəlki siniflərdə öyrəndikləri işarə və simvolları şagirdlərin yadına salır.

Danışma

1.2.1 Tapşırıq A (dərslik). Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər əvvəlki siniflərdən öyrəndikləri işarə və simvollar haqqında biliklərini yada salırlar. Müəllim yönəldici suallarla şagirdləri danışma fəaliyyətinə cəlb edir:

- İşarələr bizə nə üçün lazımdır?
- Başqa hansı işarələri tanıyırsınız?

Oxuyub qavrama

2.2.4 Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər verilmiş situasiyalar əsasında suallara cavab verirlər. Tapşırıq şagirdlərdə informativ mətndəki məlumatları mənimsəmə, verilən məlumatlarla işarələr arasındakı mənə əlaqəsini müəyyənləşdirmə bacarığını inkişaf etdirir.

Qeyd: Müəllim şagirdlərdən mətndə verilən işarələri başqa harada gördüklərini soruşa bilər.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər situasiyaya uyğun işarələri müəyyən edirlər. Tapşırıq oxuyub-qavrama bacarığının inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab: 2-ci işarə.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıqda cümlələrə uyğun işarənin seçilməsi tələb edilir. Şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarıqlarının möhkəmlənməsinə kömək edir.

Düzgün cavab: 1. Əl ilə yuyulmalıdır. 2. Yaxınlıqda xəstəxana var. 3. Qar yağacağı gözlənilir. 4. Ərazidə internet var. 5. Bu yoldan uşaqlar çox istifadə edir. 6. Telefondan istifadə qadağandır.

Yazı

3.1.3 Tapşırıq C (dərslik). Qruplarla iş. Şagirdlər plakatlarda təqdim olunmuş işarələr əsasında muzeydə, parkda, metroda davranış qaydalarını tərtib edirlər. Müəllim şagirdləri 3 qrupa bölür və hər qrup bir mövzu üzrə işləyir. Tapşırıq qrafik informasiyanı rəbitəli mətnə çevirmə bacarığının inkişafına xidmət edir. Eyni zamanda şagirdlərdə qaydalar tərtib etmə bacarığının möhkəmlənməsinə imkan yaradır.

Düzgün cavab:

Muzeydə:

- Çəkiliş aparmaq olmaz.
- Yemək yemək olmaz.
- Bərkdən danışmaq olmaz.
- Qaçmaq olmaz.
- Ekspozatlara əllə toxunmaq olmaz.
- Heyvanlarla daxil olmaq qadağandır.
- Müşahidə kamerası çəkiliş edir.
- Telefondan istifadə qadağandır.

Parkda:

- Yerə zibil atmaq olmaz.
- Zibili zibil qutusuna atmaq lazımdır.
- Kibrit yandırmaq olmaz.
- Ağacları kəsmək olmaz.
- Heyvanları gətirmək olmaz.
- Gülləri qırmaq olmaz.
- Maşınla parka daxil olmaq olmaz.
- Velosiped sürmək olar.

Metroda:

- Qapıya söykənmək olmaz.
- Roliklə daxil olmaq olmaz.
- Qapının arasında dayanıb tutmaq olmaz.
- Qatar yoluna düşmək olmaz.
- Eskalator da qaçmaq olmaz.

Eskalator da:

- Oturmaq olmaz.
- Azyaşlı uşağı qucaqda aparmaq lazımdır.
- Uşaqların əlindən tutmaq lazımdır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəkil üzrə fikirlərini bildirir.	Tap. A (dərslük)
Verilmiş situasiyaya uyğun sualları cavablandırır.	Tap. B (dərslük) Tap. A, B (iş dəftəri)
Verilmiş işarələrə uyğun qaydalar tərtib edir.	Tap. C (dərslük)

fəsil

1

YAZIDA İŞARƏLƏR**1-ci dərs. Nidanın lovğalığı**

• Dərslük: səh. 84-85 • İş dəftəri: səh. 56

Təlim məqsədləri

- Mətni intonasıya ilə oxuyur (st.2.2.1).
- Bədii məndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st. 2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir (st.2.1.1).
- Mətnlərin bədii, poetik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir və ekspressiv təsirini izah edir (st.2.2.3).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st.1.2.1).
- Janrın tələblərini gözləməklə kiçikhəcmli sadə bədii mətnlər yazır (st. 3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sual üzrə danışma.
2	Söz ehtiyatı	"Söz boğçası" üzrə iş.
3	Oxu	"Nidanın lovğalığı" şeirinin oxusu.
4	Oxuyub-qavrama	Şeirin məzmunu üzrə iş.
5	Danışma	Mövzu üzrə danışma.
6	Yazı	Məktub yazma. Nəzmi nəsrə çevirmə.
7	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim yönəldici suallarla şagirdlərin diqqətini fəslin adına yönəldir və suallar verir:

- Yazı yazarkən hansı işarələrdən istifadə edirik?
- Onlar birlikdə necə adlanır?
- Dürğu işarələri haqqında nə bilirsiniz?

Oxu. Söz ehtiyatı**2.2.1 Tapşırıq B (dərslük). Nidanın lovğalığı.****Səslə oxu.**

Şeirin oxusuna keçməzdən əvvəl şagirdlərin diqqətini şeirin adına yönəldilir: Sizcə, niyə belə adlanır? Sonra isə şagirdlər şeiri səslə oxuyurlar.

Şeiri oxuyarkən obrazların xarakterinə uyğun intonasiyaya diqqət edilir. Şeir oxunduqca yeni sözlərin izahı üzrə iş aparılır.

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin şeiri necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər şeir əsasında sualları cavablandırırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

2.1.1. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər “yuxusuna haram qatmaq” ifadəsinin kontekstdən çıxış edərək mənasını müəyyən edirlər. Tapşırıq söz ehtiyatı üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər kontekstdən çıxış edərək “ötüşmək” sözünün mənasını müəyyən edirlər.

2.2.2. Tapşırıq D (dərslik). Şagirdlər şeiri oxuduqdan sonra hər bir durğu işarəsinin funksiyasını müəyyən edir və tapşırıqdakı uyğun məlumatları seçirlər. Tapşırıq oxuyub-qavrama və nəticə çıxarma bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab:

1. Mən isə çox sərbəstəm
Nəfəs dərməkdir peşəm.
2. Arzu, xahiş, məsləhət
Əmr, ya da nəsihət
Hər cümlənin sonunda
Mən gəlirəm, ay Nida
3. Durdu ayağa Nida,
Bərkdən qışqırdı: “Ura!”

2.2.3. Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər şeirdən durğu işarələrinin şəxsləndiyi göstərən ifadələri seçib yazırlar. Tapşırıq obrazların şəxslənməsi ilə bağlı biliklərin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: Nida ayağa durdu, Sual səsə ayıldı, Nida güldü, Vergül gözünü ovuşdurdu, sözə qoşuldu, Nöqtə gərnəşdi.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq E (dərslik). Şagirdlər şeirdə durğu işarələrinin səsləndirdikləri fikirlərə münasibət bildirirlər.

Yazı

3.1.2. Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər nəzmi nəsrə çevirib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin yazı bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şeiri intonasiya ilə oxuyur.	Tap. B (dərslik)
Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslik) Tap. A (iş dəftəri)
Şeirin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir.	Tap. C (dərslik) Tap. D (dərslik)
Alleqorik obrazları müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)
Nəzmi nəsrə çevirib yazır.	Tap. C (iş dəftəri)

2-ci dərs. Sözlərdən işarələrə

- Dərslik: səh. 85-86
- İş dəftəri: səh. 57

Təlim məqsədləri

- Mətni sürətli, səlis, aydın səslə oxuyur. (st. 2.2.1).
- Kontekstdən çıxış edərək tanış olmayan sözün mənasını müəyyən edir (st.2.1.1).
- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st. 2.2.2).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st.1.2.1).
- Müxtəlif mətnləri mövzu, məzmun, ideya baxımından müqayisə edir (st.2.2.3).
- Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir (st.4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mövzu üzrə situativ tapşırıq.
2	Oxu	Sözlərdən işarələrə mətnin oxusu.
3	Söz ehtiyatı	Söz boğçası üzrə iş.
4	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş. Yaddaş xəritəsini tamamlama.
5	Danışma	Mövzu üzrə danışma.
6	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlərə kiçik mətn təqdim edilir. Mətnə sözlər arasında məsafə və durğu işarələri verilməmişdir. Şagirdlər bu cür mətnlərin oxusu zamanı hansı çətinliklə qarşılaşdıqlarını müzakirə edirlər.

Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlərə durğu işarəsi istifadə olunmayan cümlə təqdim edilir və cümlənin sual, yoxsa nəqli cümlə olduğu soruşulur.

Hər iki tapşırıqda məqsəd nitqdə sözlər arasındakı məsafə və durğu işarələrinin roluna diqqəti yönəltməkdir.

Oxu. Söz ehtiyatı**2.2.1. Sözlərdən işarələrə. Səsli oxu.**

“Söz boğçası” rubrikası. Müəllim şagirdlərin diqqətini söz boğçasına yönəldir və şagirdlər sözlərin mənasını təxmin edirlər.

Sonra isə şagirdlər mətni səsli oxuyurlar. Mətn oxunduqca müzakirə edilir.

2.1.1. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər kontekstdən çıxış edərək sözlərin mənasını müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin söz boğçasında öyrəndikləri sözlərin daha dərinlən mənimsənilməsinə xidmət edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq C (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər mətn əsasında sualları cavablandırırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: 1.Y, 2. D, 3.Y. 4.D.

Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər mətndəki məlumatlardan çıxardıqları nəticələrə əsasən cümlələri tamamlayırlar. Tapşırıq oxuyub-qavrama üzrə bilik və bacarıqlarının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Doğru cavab: 1. Cümlələrin hansı məqsədlə yazıldığı bilinmirdi. 2. Sözlər arasında məsafənin olmaması oxuya mane olurdu. 3. “İo” nida işarəsini ifadə edirdi.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətndən açar sözləri seçərək yaddaş xəritəsini tamamlayırlar. Tapşırıq oxuyub-qavrama üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir. Eyni zamanda şagirdlərdə təhlil etmə və qruplaşdırma bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Düzgün cavab:

Nöqtə: Cümlələrin arasında.

Vergül: Ərəb dili, “vav” hərfi.

Sual: Manutsu, 600 il əvvəl, quasteio.

Nida: İo nidası, latın dili, sevinc, heyrət.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq D (dərslik). Müəllim şagirdlərin diqqətini yenidən mətnə sual işarəsinin yaranması ilə bağlı məlumata yönəldir. Şagirdlər sual işarəsi haqqında verilmiş sxemə uyğun olaraq nida işarəsinin yaranmasını şərh edirlər. Tapşırıq şagirdlərin təhlil etmə və şifahi nitq bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Oxuyub-qavrama

Tapşırıq E (dərslik). Şagirdlər mətndəki məlumatlardan çıxış edərək həflər və durğu işarələrinin yaranma tarixi ilə bağlı müzakirə edirlər. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama, təhlil və analiz etmə bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

2.2.3. Tapşırıq Ə (dərslik). Şagirdlər əvvəlki dərslə keçdikləri “Nidanın lovğalığı” şeirindən və “Sözlərdən işarələrə” mətnindən durğu işarələri haqqında məlumatları müqayisə edir və hansı mətnə aid olduğunu müəyyənləşdirirlər. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama, təhlil və analiz etmə bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab: 1. Sözlərdən işarələrə. 2. Nidanın lovğalığı. 3. Nidanın lovğalığı. 4. Sözlərdən işarələrə.

Dil qaydaları

4.1.5. Tapşırıq F (dərslük). Şagirdlər şeirdə buraxılmış durğu işarələrini müəyyən edir, işarələri bərpa edərək şeiri köçürür və intonasiya ilə oxuyurlar.

Diferensial yanaşma: Müəllim şagirdlərə həm durğu işarələri buraxılmış, həm də sözləri bitişik verməklə tapşırığı çətinləşdirə bilər.

Düzgün cavab:

Füzulinin, Sabirin,
Vurğunun şirin dili
Sizinkidir, balalar,
Sevin bu azad eli!

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni səlis, aydın, sürətlə oxuyur.	Sözlərdən işarələrə mətni
Kontekstdən çıxış edərək sözlərin mənasını müəyyən edir.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətnəndən əldə etdiyi məlumatlar əsasında suallara cavab verir.	Tap. C, Ç (dərslük)
Mətnədəki açar sözləri seçir və yaddaş xəritəsini tamamlayır.	Tap. B (iş dəftəri)
Mətnəndən əldə etdiyi məlumatlar əsasında fikirlərini şərh edir və əsaslandırır.	Tap. D (dərslük) Tap. E (dərslük)
Bədii və informativ mətnədəki məlumatları müqayisə edir.	Tap. F (dərslük)
Şeirdə buraxılmış durğu işarələrini bərpa edir.	Tap. Ə (dərslük)

3-cü dərslük. Mətnin tərkib hissələri

• Dərslük: səh. 87-88 • İş dəftəri: səh. 58

Təlim məqsədləri

• Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir. (st. 2.2.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin tərkib hissələrini, keçid cümləni müəyyən etmə.
2	“Diqqət et” rubrikası	Keçid cümlənin rolu, sonluq hissədə işlənən ifadələr haqqında məlumat vermə.
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin tərkib hissələri üzrə bilik və bacarıqların mənimsədilməsi.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslük). Müəllim şagirdlərə xatırlatma məqsədi ilə sual verir: *Mətnin hansı hissələri var?* Şagirdlər “Sözlərdən işarələrə” mətninin giriş, əsas və sonluq hissələrini müəyyən edirlər. Mətnin tərkib hissələrinin doğru təyini üzrə ümumi müzakirə aparılır.

Tapşırıq B (dərslük). Müəllim sual verir: *Mətnin əsas hissəsinə keçid təşkil edən cümlə hansıdır? Sizcə, bu cümləni müəllif nə üçün istifadə etmişdir?*

Şagirdlərin cavabları dinlənilir və müzakirə edilir.

Oxuyub-qavrama

“Diqqət et” rubrikası. Şagirdlər artıq keçid cümlə anlayışı ilə tanışdırlar. İndi isə keçid cümlənin rolu izah edilir. Dərsin məqsədi mətnin tərkib hissələri arasındakı düzgün əlaqənin qurulması yollarını şagirdə aşılamaqdır.

2.2.3. Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər giriş və əsas hissələr arasındakı keçid cümləni əvəz edəcək cümlə seçirlər. Tapşırıq “Diqqət et” rubrikası üzrə biliklərin mənimsənilməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: Durğu işarələrinin yaranması ilə bağlı maraqlı fikirlər var. Burada əsas məqsəd durğu işarələrinin yaranması ilə bağlı məlumat verməkdir.

“Diqqət et” rubrikası. Müəllim sonluq hissədə işlənən ifadələr haqqında məlumat verir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər “Sözlərdən işarələrə” mətninin sonluq hissəsinə yenidən nəzərdən keçirirlər. Burada sonluq hissənin əvvəlində işlənən ifadəni müəyyən edirlər. Sonra isə həmin ifadəni əvəz edə biləcək

ifadəni seçirlər. Tapşırıq “Diqqət et” rubrikası üzrə biliklərin mənimsənilməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: Bir sözlə.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər “Heroqliflər” mətnini oxuyurlar, tərkib hissələrini müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərdə mətnin tərkib hissələri, onların əlaqələndirilməsi üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər “Heroqliflər” mətninin giriş hissəsindən əsas hissəyə keçid ola biləcək cümləni yazırlar. Tapşırığın məqsədi keçid cümlə üzrə biliklərin tətbiqi və yaradıcı bacarıqların inkişafına xidmət etməkdir.

Düzgün cavab: Bəs heroqliflər nədir? Heroqliflər digər işarələrdən nə ilə fərqlənir?

Tapşırıq Ə (dərslük). Şagirdlər “Heroqliflər” mətninin əsas hissəsini davam etdirəcək cümləni seçirlər. Tapşırıq mətnin məzmunu və tərkib hissələri arasındakı əlaqə üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə kömək edir.

Düzgün cavab: Misirdə oxuyub-yaza bilən insanlar böyük hörmət sahibi idilər.

Tapşırıq F (dərslük). Tapşırıq sonluq hissə üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: Bütün bunlara baxmayaraq.

Müəllimin nəzərinə! İş dəftərindəki tapşırıqlar mətnin tərkib hissələri, keçid cümlə və sonluq hissədə işlənən ifadələr üzrə bilik və bacarıqların sərbəst tətbiqinə xidmət edir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin tərkib hissələrini müəyyən edirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin girişindən əsas hissəyə keçid olan cümləni seçib yazırlar. Mətnin girişindən əsas hissəyə keçid olan cümləni əvəz edə biləcək cümləni düşünüb yazırlar.

Düzgün cavab: Bu üsullar haqqında nə bilirik? Bu üsullar hansılardır?

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər mətnin sonluq hissəsinin əvvəlində işlənən ifadəni müəyyən edirlər. Sonra isə həmin ifadəni əvəz edə biləcək ifadəni seçirlər.

Düzgün cavab: Beləliklə.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnin tərkib hissələrini müəyyən edir	Tap. A, D (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Girişdən əsas hissəyə keçid olan cümləni müəyyən edir və onu əvəz edəcək cümləni yazır.	Tap. B, C, E (dərslük) Tap. B (iş dəftəri)
Mətnin sonluq hissəsinin başladığı ifadəni müəyyən edir.	Tap. Ç, F (dərslük) Tap. C (iş dəftəri)

4-cü dərsl. Üç nöqtə

- Dərslük: səh. 89
- İş dəftəri: səh. 59

Təlim məqsədləri

- Məqsəddən asılı olaraq nəqli, sual, əmr cümlələri qurur (st.4.1.4).
- Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir (st.4.1.5).
- Durğu işarələrinin funksiyasını müəyyən edir (4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Durğu işarələrini müəyyən etmə.
2	Dil qaydaları	Məqsədə uyğun cümlə qurma. Cümlələrə uyğun durğu işarəsini müəyyən etmə. Üç nöqtənin funksiyasını müəyyən etmə.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim cümlənin məqsədə görə növlərini yada salır.

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər cümlələri oxuyurlar, məqsədə görə cümlənin növünü və uyğun durğu işarələrini müəyyən edirlər.

Dil qaydaları

4.1.4. Tapşırıq B (dərslük). Tapşırıq nida cümləsi üzrə biliklərin xatırlanmasına xidmət edir. Şagirdlər nəqli cümlələri nida cümlələrinə çevirib yazırlar.

Düzgün cavab: Eh, lap əldən düşdüm. Bəhbəh, bu çiçəyin nə gözəl qoxusu var. Ura, bizim komanda qalib gəldi. Vay, biz meşədə tək qaldıq.

4.1.5. Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər verilən cümlələrdən hansının həm sual, həm də nəqli cümlə olduğunu müəyyən edirlər. Tapşırıq dil qaydasının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: Sabah hava küləkli olacaq.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər verilən cümlələrin sonunda nə üçün həm sual, həm də nida işarəsi olduğu haqqında fikirlərini bildirirlər. Şagirdlər artıq belə cümlələrlə mətn daxilində rastlaşmışlar.

Düzgün cavab: Bu cümlələrdə sual verilirsə də, ifadə edənin həyəcanı göstərilir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər sual cümləsi qurmaq vərdişlərini möhkəmləndirirlər.

Düzgün cavab:

Dördüncü siniflər hara gedirlər?

Məktəbdə dərs nə vaxt başlayır?

O nə üçün gəlmişdi?

Kim yarışın qalibi oldu?

Anar məsələni necə həll etdi?

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər hansı cümlənin yalnız sual cümləsi olduğunu müəyyən edirlər. Burada diqqət sual əvəzliyinə yönəlir. Digər cümlələr nəqli və sual cümləsi kimi işlə-nə bilər. Həmin cümlələri müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: Ekskursiyaya nə vaxt gedəcəyik?

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər sual ifadə edən söz və hissəcikləri müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: Məgər, -mi, neçədə, bəs və sual intonasiyası.

“Bunları bilməliyəm” rubrikası. Şagirdlər üç nöqtə haqqında biliklərə yiyələnirlər. Müəllim üç nöqtənin funksiyası haqqında məlumat verir.

4.1.5. Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər verilmiş nümunələrlə üç nöqtənin funksiyasını uyğunlaşdırırlar. Tapşırıq dil qaydası üzrə biliklərin mənimsənilməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: 1-C, 2-A, 3-B

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər nümunələrə uyğun üç nöqtənin funksiyasını yazırlar. Tapşırıq dil qaydası üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab:

1-Sitatın ixtisar olunduğunu göstərir.

2- Danışanın həyəcanlı olduğunu göstərir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Məqsəddən asılı olaraq cümlənin növlərini müəyyən edir.	Tap. B (dərslük) Tap. A, B, C (iş dəftəri)
Cümlənin sonunda müvafiq durğu işarələrini müəyyən edir.	Tap. C, Ç (dərslük)
Üç nöqtənin funksiyasını izah edir.	Tap. D (dərslük) Tap. Ç (iş dəftəri)

MUSIQIDƏ İŞARƏLƏR

1-ci dərs. Notların tarixi

- Dərslik: səh. 90–91
- İş dəftəri: səh. 60

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir. (st.2.2.2).
- Kontekstdən çıxış edərək sözün mənasını müəyyən edir (st.2.1.1).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Mətndəki faktları, məlumat və illüstrasiyalrı müqayisə etməklə yeni informasiya əldə edir (2.2.4).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şəkil üzrə danışma.
2	Oxu. Söz ehtiyatı	“Notların tarixi” mətninin oxusu.
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir: Simvol nədir?

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlərlə verilmiş simvollar üzrə müzakirə təşkil olunur. Hansı simvolun musiqiyə aid olduğu müəyyən edilir.

Oxuyub-qavrama. Söz ehtiyatı

2.2.2. Tapşırıq B (dərslik). Notların tarixi mətninin oxusu. Səssiz oxu. İlk olaraq BİBÖ cədvəlində şagirdlərin notlar haqqında bildikləri qeyd edilir, öyrənmək istədikləri yazılır. Sonra şagirdlər verilmiş vaxt ərzində mətni səssiz oxuyurlar və əsas faktları qeyd edirlər. Tanış olmayan sözləri müəyyənləşdirirlər və oxudan sonra sözlərin izahı üzrə iş aparırlar.

2.1.1. Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər kontekstdən çıxış edərək sözlərin mənasını müəy-

yən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin söz böğçasında öyrəndikləri sözlərin daha dərinədən mənimsənilməsinə xidmət edir.

2.2.2. Tapşırıq Ç (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər mətn əsasında suallara cavab verirlər.

Tapşırıq D (dərslik). Şagirdlər mətndəki məlumatlara və riyazi bacarıqlarına əsaslanaraq hesablama aparır, Qvidonun yaşadığı əsr müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: XI əsr.

2.2.4. Tapşırıq E (dərslik). Şagirdlər mətndəki məlumatlar əsasında Qvidonun not sistemi ilə müasir not sistemi arasındakı fərqləri müəyyən edirlər. İlk olaraq hər iki abzasdakı məlumatları, illüstrasiyalrı yenidən nəzərdən keçirir və müqayisəli təhlil aparırlar. Tapşırıq analizetmə, nəticə çıxarma bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab:

1. Qvido not sistemində 4, müasir not sistemində 5 not sətri var.

2. Qvido not sistemində 6, müasir not sistemində 7 not var.

3. Qvido not sistemində “ut”, müasir not sistemində “do” notu var.

4. Qvido not sistemində notlar kvadratlarla, müasir not sistemində dairələrlə işarələnir.

2.2.2. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətndə verilmiş məlumatlar əsasında tapşırığı yerinə yetirirlər. Tapşırıq şagirdlərin oxuyub-qavrama bacarığının yoxlanmasına kömək edir.

2.2.3. Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətnə uyğun yarımbaşlıqlar yazır və hər bir yarımbaşlığa aid açar sözləri seçirlər. Mətnin oxusu zamanı yazdıqları qeydlərdən də faydalana bilərlər. Tapşırıq mətnin məzmunu, strukturu üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: Not nədir? – musiqi dili, not sistemi, musiqi əlifbası.

Qvido not sistemi – 1000 il, Qvido, xor müəllimi, kvadratlarla işarələmə.

Qvido not sistemində dəyişikliklər – ut, do, si, 7 not, səsin yüksəkliyi və uzunluğu, 5 not sətri.

Notların əhəmiyyəti – musiqinin inkişafı, gələcək nəsillərə ötürmə.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki əsas faktları seçir.	Tap. B (dərslük)
Kontekstdən çıxış edərək izaha uyğun sözləri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük)
Mətnin məzmunu ilə bağlı suallara cavab verir.	Tap. Ç, D, E, (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Mətndəki abzaslara uyğun yarımbaşlıqlar yazır.	Tap. B (iş dəftəri)

2-ci dər. İnformativ mətndə keçid cümlə

- Dərslük: səh. 92-93 • İş dəftəri: səh. 61

Təlim məqsədləri

- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır (st.3.1.2).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin tərkib hissələrini müəyyən etmə.
2	Oxuyub-qavrama	Mətnin tərkib hissələri üzrə bilik və bacarıqların mənimsədilməsi. Keçid cümlənin yazılması.
3	Yazı	İnformativ mətn yazma.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə xatırlatma məqsədi ilə sual verir: Mətnin hansı hissələri var?

Oxuyub-qavrama

2.2.3. Tapşırıq A (dərslük). İlk olaraq mətnin məzmunu xatırlanır. Şagirdlər “Notların tarixi” mətninin giriş, əsas və sonluq hissələrinə uyğun məlumatları müəyyən edirlər. Əvvəlcə mətnin hissələrinə uyğun abzaslar seçilir və hər bir hissədəki məlumatlar ümumiləşdirilir, nədən danışıldığı müəyyən edilir. Sonra isə tapşırıqda verilmiş cümlələr hissələrə uyğun seçilir.

Qeyd: Tapşırıq cütlər və ya qruplar şəklində təşkil oluna bilər. Giriş hissənin təyin olunması əvvəlki mətnlərdən fərqli olaraq çətinlik yarada bilər. Adətən, şagirdlər girişin I abzasdan ibarət olduğuna vərdiş ediblər. Burada giriş hissə - I və II, əsas hissə- III, IV, V, sonluq hissə - VI abzası əhatə edir. Müəllim şagirdlərin diqqətinə çatdırmalıdır ki, giriş hissə bir neçə abzasdan da ibarət ola bilər, əsas diqqət abzasların məzmununa yönəlməlidir.

Düzgün cavab: 1-ci cümlə-sonluq, 2-ci - əsas, 3-cü giriş hissəyə aiddir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər artıq əvvəlki tapşırıqda mətnin abzasları üzrə məlumatları ümumiləşdirmişlər. Burada isə verilmiş cümlələrin hansı abzaslara aid olduğu müəyyən edilir. Tapşırıq mətnin məzmunu və tərkib hissələri arasındakı əlaqə üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə kömək edir.

Düzgün cavab: 1-ci cümlə - III abzası, 2-ci cümlə - II abzası, 3-cü cümlə -V abzası aiddir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər “Notların tarixi” mətninin giriş hissəsindən əsas hissəyə keçid ola biləcək cümlələri seçirlər. Artıq əvvəlki tapşırıqda mətnin hissələri müəyyən edilmişdir. Burada yalnız keçid təşkil edə biləcək cümlələr seçilir. Müəllim şagirdlərin diqqətinə çatdırır ki, əsas hissədəki məlumatların məzmununa diqqət yetirilməlidir. Tapşırıq keçid cümlə üzrə biliklərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: Musiqidə not sisteminin yaranmasının maraqlı tarixçəsi var.

Bəs nəyə görə bu notlar məhz belə adlanır: do, re, mi?...

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər “Səfiəddin Ur-məvi” mətnini oxuyurlar, tərkib hissələrini mü-

əyyən edirlər. Tapşırıq mətnin tərkib hissələri, onların əlaqələndirilməsi üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir. Burada artıq şagirdlərin fərdi fəaliyyəti təşkil edilir.

Düzgün cavab: Giriş hissə – I abzas, əsas hissə - II abzas, sonluq hissə - III abzas.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər mətnin məzmununu yenidən nəzərdən keçirirlər. Mətnə olmayan məlumatı müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: Urməvi hansı musiqi alətlərində ifa edirdi?

Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər giriş və əsas hissələr arasındakı keçid cümləni seçirlər. Bu zaman əsas hissənin məzmununu yenidən nəzərdən keçirirlər və məlumatlara uyğun olaraq keçid cümlə seçirlər.

Düzgün cavab: Bəs Şərqdə not sistemini kim yaratmışdır?

Yazı

3.1.2. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər yaddaş xəritəsində verilmiş qeydlər əsasında “@” işarəsi haqqında informativ mətn yazırlar. Mətnin giriş hissəsi verilmişdir. Şagirdlər keçid cümləni yazmaqla əsas hissə və sonluq hissələri tamamlayırlar. Burada mətni yazarkən məlumatı seçmək və ardıcılıqla təqdim etmək bacarığı inkişaf etdirilir. Şagirdlərin məlumatları ümumiləşdirmə və qruplaşdırma bacarıqları möhkəmləndirilir.

Qeyd: Muəllim yazıdan əvvəl mətnin məzmun və strukturunu qiymətləndirmək üçün meyarlar təqdim edir. Şagirdlər yazılarını meyarlar əsasında qiymətləndirirlər.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Mətnə keçid cümlədən istifadə olunub.			
Əsas hissəyə uyğun məlumatlar doğru yazılmışdır.			
Sonluq hissədə uyğun ifadədən istifadə olunub.			
Mətnin sonluq hissəsi doğru tamamlanmışdır.			

Şagirdlərin qurduqları mətn belə ola bilər:

Giriş hissə: İnformatika sahəsində müxtəlif işarələrdən istifadə edilir. Bunlardan biri də elektron poçt ünvanını göstərmək üçün istifadə edilən @ işarəsidir.

Bəs bu işarə necə yaranmışdır?

Əsas hissə: İlk dəfə kompüterdə bu işarəni Raymond Tomlinson istifadə etmişdir. Amerika Birləşmiş Ştatlarında yaşayan Raymond 1971-ci ildə bu işarə ilə mail ünvanını göstərmişdir. Zaman keçdikcə hər kəs bu işarədən istifadə etməyə başladı.

Sonluq hissə: Beləliklə, “@” işarəsi bütün dünyada tanındı. Bir çox dillərdə müxtəlif formada adlandırıldı. Məsələn, çinlilər – şıcan balası, türklər – qızılgül, ruslar – balaca it, finlər – yatmış pişik, bizdə isə quyuqla “a” adlanır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətnin tərkib hissələrini və uyğun məlumatları müəyyən edir.	Tap. A, B, Ç, D (dərslük)
Girişdən əsas hissəyə keçid olan cümləni müəyyən edir.	Tap. C, E (dərslük)
Qeydlər əsasında informativ mətn yazır.	Tap. A (iş dəftəri)

3-cü dərs. İnformativ mətnin annotasiyası

- Dərslük: səh. 93
- İş dəftəri: səh. 62

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki fakt və fikirlərdən çıxış edərək müəllimin məqsədini müəyyən edir (st. 2.2.4).
- İnformativ mətnlər əsasında tezislər yazır (3.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mətnin məzmunu üzrə iş.
2	Oxuyub-qavrama	İnformativ mətnə annotasiya yazma. Mətn üzrə iş.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir: Sizcə, müəlliflər nə üçün müxtəlif mətnlər yazırlar? Mətnin mövzusu dedikdə nə başa düşürsünüz?

Oxuyub-qavrama

2.2.4. Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər “Notların tarixi” mətninin mövzusunı müəyyən edirlər. Mətni yazmaqda müəllifin məqsədini söyləyirlər.

Düzgün cavab: Notların yaranma tarixini araşdırmaq.

“Faydalı məsləhət” rubrikası: Müəllim rubrikada informativ mətnə annotasiya yazma haqqında verilmiş tövsiyələri şərh edir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər “Notların tarixi” mətnində nədən danışıldığı haqqında fikir bildirirlər. Şagirdlərin söylədiyi fikirlər ümumiləşdirilir və lövhədə qeyd edilir. Sonra mətnə uyğun annotasiya nümunəsini oxuyurlar. Öz fikirləri ilə müqayisə edirlər. Tapşırıq rubrikada verilmiş biliklərin mənimsənilməsinə xidmət edir.

Yazı

3.1.1. Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər suallar əsasında “Səfiəddin Urməvi” mətninə şərh yazırlar. Tapşırıq informativ mətnə annotasiya yazma bacarığının inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab: Mətnə Səfiəddin Urməvinin yaratdığı notlar, onların işarələnməsi haqqında məlumat verilir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər tapşırığı iki mərhələdə yerinə yetirirlər.

1. “Şirlərin həyat təhlükəsi” adlı mətni oxuyur və sualları cavablandırırlar.

2. Həmin suallar əsasında mətnin məzmununu iki cümlə ilə ifadə edirlər.

Müəllimin nəzərinə! İş dəftərində verilmiş tapşırıq mətn üzrə iş və annotasiya

yazma bacarıqlarının sərbəst tətbiqinə imkan yaradır.

Düzgün cavab:

1. Mətnin mövzusu – şirlərin sayının azalması. Şirlərin sayı nə qədər azalmışdır? sualının cavabı mətnə yoxdur. Mətni yazmaqda müəllifin məqsədi – şirlərin nəslinin kəsilmə səbəbini araşdırmaqdır.

2. Bu mətnə şirlərin nəslinin kəsilmə səbəbləri haqqında məlumat verilir. İnsanların şirləri ovlaması və onların yaşayış məskənlərini məhv etməsindən bəhs edilir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni yazmaqda müəllifin məqsədini müəyyən edir.	Tap. A (dərslük)
Mətnə uyğun yazılmış annotasiya ilə fikirlərini müqayisə edirlər.	Tap. B (dərslük)
İnformativ mətnin məzmununu yazır.	Tap. C (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)

4-cü dərs. O, bu əvəzliliklərindən sonra vergül

- Dərslük: səh. 94
- İş dəftəri: səh. 63

Təlim məqsədləri

- O, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün düzgün işlənmə qaydasını müəyyən edir (st. 4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Mübtəda rolunda olan o, bu əvəzliliklərini müəyyən etmə.
2	Bunları bilməliyəm	O, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün işlənmə qaydasının şərh.
3	Dil qaydaları	O, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün işlənmə qaydasını mənimsəmə və möhkəmlətmə.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər cümlələrdə mübtəda vəzifəsində işlənən o, bu əvəzliliklərini müəyyən edirlər.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyə” rubrikası. Müəllim rubrikada o, bu əvəzliliklərindən sonra nə zaman vergülün işlənilib-ışlənməməsi haqqında məlumatları şərh edir.

4.1.5. Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər hansı cümlələrdə vergülün işlənmə biləcəyini müəyyən edirlər. Tapşırıq rubrikada verilmiş dil qaydasının mənimsənilməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: O, Cavidə məktub yazdı.

Bu kitab türklər haqqındadır.

Bu balaca qız mənim bacımdır.

O, beş bacının bir qardaşıdır.

O gələndə hava artıq qaralmışdı.

Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər cümlələrdə səhv işlənən vergülü müəyyən edir və yenidən yazırlar. Tapşırıq dil qaydasının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: 1-ci, 5-ci cümlələrdə səhv yazılmışdır.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş nümunələri oxuyur və vergülün işlənmə qaydasını yazırlar. Tapşırıq vasitəsilə şagirdlər dil qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:

1. Vergül işlənməyib, çünki o əvəzliyi mübtəda vəzifəsində deyil.

2. Vergül işlənməyib, çünki o əvəzliyindən sonra əvəzlik işlənmişdir.

3. Vergül işlənməyib, çünki o əvəzliyindən sonra feil işlənmişdir.

4. Vergül işlənilib, çünki o əvəzliyindən sonra sifət işlənmişdir.

Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər o, bu əvəzliliklərindən sonra uyğun yerlərə vergülü əlavə edərək mətni köçürürlər. Tapşırıqın məqsədi “Bunları bilməliyə” rubrikasında verilmiş məlumatların tətbiqinə xidmət etməkdir.

Doğru cavab: Natiqin dərin məntiqi təfəkkürü var. O, aydın və səlis danışır. Bu bacarığa

çoxlu kitab oxumaqla yiyələnib. O həm də şeir və hekayələr yazır. Bu yazıları ilə müxtəlif müsabiqələrdə iştirak edib. Bu yarışlarda dəfələrlə qalib gəlib və mükafatlar qazanıb.

Tapşırıq D (dərslik). Şagirdlər o əvəzliyindən sonra işlənən vergülün funksiyasını müəyyən edir və bunun əsasında cümlədəki fikirlə eyni fikri ifadə edən cümləni seçir. Tapşırıq şagirdlərin həm dil qaydasını mənimsədiklərini nümayiş etdirir, həm də məntiqi təhlil bacarıqlarının inkişafına imkan yaradır.

Düzgün cavab: Qoca balıqçı ilə dostluq edən odur.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətndə lazım olan yerlərdə o, bu əvəzliyindən sonra vergül əlavə edirlər. Tapşırıq şagirdlərin dil qaydası üzrə biliklərini nümayiş etdirməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: O, qorxudan əsməyə və ağlamağa başladı. O, vəziyyəti belə gördükdə dedi. Buna görə də o, gəmidəki rahatlığın qədrini bilmirdi.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
O, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün düzgün işlənmə qaydasını müəyyən edir.	Tap. B, C (dərslik) Tap. A (iş dəftəri)
O, bu əvəzliliklərindən sonra uyğun yerlərdə vergülü bərpa edir.	Tap. Ç (dərslik) Tap. B (iş dəftəri)

1-ci dərs. Nahar yeməyi

• Dərslik: səh. 95-97 • İş dəftəri: səh. 64

Təlim məqsədləri

- Mətni məzmun və janrın tələbinə uyğun dəyişdirir, genişləndirir və ya tamamlayır (st.2.2.6).
- Bədii mətndəki obrazları, hadisələri, zaman və məkanı müəyyənləşdirir (st.2.2.2).
- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st.1.2.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Situasiya üzrə müzakirə.
2	Oxu	Nahar yeməyi mətninin oxusu.
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş.
4	Danışma	Mövzu üzrə danışma.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə (Danışma)

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər verilmiş situasiya üzrə fikirlərini bildirir və müzakirə edirlər.

Oxuyub-qavrama

2.2.6. “Nahar yeməyi” mətni. Proqnozlaşdırılmış oxu.

Şagirdlər mətni səsli oxuyurlar. Müəyyən hissələrdə oxu dayandırılır və suallar əsasında müzakirə aparılır. Şagirdlər “İndi gəlib keçərlər” cümləsinə kimi mətni oxuyurlar və sualın cavabını təxmin edirlər: Sizcə, Teymur Mədinəyə nə təklif etdi?

Növbəti oxu prosesi “Teymur, tez ol, nə isə fikirləş” cümləsinə qədər oxunur və müəllim sual verir: Siz olsaydınız, maşınları saxlatmaq üçün nə edərdiniz? Sonra isə mətnin davamı oxunur. Mətn oxunduqca yeni sözlər müzakirə edilir.

2.2.2. Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır. Şagirdlər mətn əsasında məlumatların doğru, yoxsa yanlış olduğunu müəyyən edirlər, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: 1-D, 2-D, 3-Y, 4-D, 5-D, 6-Y.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətndə hadisənin baş verdiyi məkanı, baş qəhrəmanı və digər obrazları, məzmun və ideyanı müəyyən edərək hekayə xəritəsini tamamlayırlar.

Danışma

1.2.1. Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər mətnin məzmunundan çıxış edərək hekayənin bağlı olduğu tarixi hadisəni söyləyirlər. Tarixi hadisənin yekunu, ordumuzun qələbəsi haqqında danışirlər. Müəllim suallar vasitəsilə II Vətən müharibəsi haqqında müzakirə təşkil edir.

Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər sual ətrafında müzakirə edirlər. Burada diqqət komandirin uşaqların davranışından təsirlənməsinə, qürur hissi keçirməsinə, özünə inamın artmasına yönəldilir. Məqsəd təhlil etmə bacarığının inkişafına imkan yaratmaqdır.

Tapşırıq D (dərslik). Tapşırıqda məqsəd diqqəti qırmızı rəngə yönəltməkdir. Şagirdlər burada fikirlərini əsaslandırırlar, niyə məhz qırmızı rəngi seçdiyi haqqında fikir bildirirlər.

Tapşırıq E (dərslik). Burada isə qırmızı rəngdən başqa haralarda istifadə olunması barədə müzakirə aparılır. Bu rəngin ifadə etdiyi mənə, istifadə olunduğu yerlər haqqında həyatda gördükləri, eşitdikləri və oxuduqlarına istinad edərək fikirlərini əsaslandırırlar. Müəllim əlavə suallar verə bilər: Başqa hansı rənglər diqqəti daha tez cəlb edir? Həmin rənglərdən harada istifadə edilir?

Müəllimin nəzərinə! Son iki danışma üzrə təşkil olunan tapşırıqlarda məqsəd şagirdlərin diqqətini işarə vermək üçün istifadə olunan rəng və onun mənasına yönəltməkdir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətndəki hadisələrin davamını təxmin edir.	"Nahar yeməyi" mətninin oxusu
Mətndəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. B (dərslük) Tap. A (iş dəftəri)
Mövzu üzrə fikir bildirir və əsaslandırır.	Tap. C, Ç, D, E (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Müəllim növbəti dərslə dərslükdəki Ə tapşırığının (səh. 99) yerinə yetirilməsi üçün Avstraliya, İspaniya, Azərbaycan, Şimali Kipr Türk Respublikasının gerbindəki təsvirlərin mənası haqqında məlumatları hazır etməlidir. Məlumatlar müəllim üçün vəsaitdə təqdim edilmişdir.

2-ci dərsl. Bayraqlar

- Dərslük: səh. 97-99 • İş dəftəri: səh. 65

Təlim məqsədləri

- Hər hansı hadisə, varlıq haqqında fikir və təəssüratlarını ifadə edir (st.1.2.1).
- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st.2.2.2).
- Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun əsas məzmunu ilə əlaqələndirir (st. 2.2.3).
- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (1.2.2).

Köməkçi vasitələr: Avstraliya, İspaniya, Azərbaycan, Şimali Kipr Türk Respublikasının gerbindəki təsvirlərin mənası haqqında məlumatlar.

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar əsasında müzakirə.
2	Danışma	Şəkil üzrə danışma.
3	Oxuyub-qavrama	Mətnin məzmunu üzrə iş. Yaddaş xəritəsini tamamlama. Bayraqlar mətninin oxusu.
4	Yazı	Şəkillər əsasında simvolların mənasını yazma.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim sual verir: Bayraq nə üçün istifadə edilir? Sizcə, əvvəllər bayraqdan nə üçün istifadə edirdilər?

Danışma

1.2.1. Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər şəkillər əsasında idmanda, gəmilərdə, döyüşlərdə bayrağın istifadəsi haqqında fikirlərini bildirirlər.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər şəkil və bildikləri əsasında Azərbaycan və Türkiyə bayraqlarının mənası, oxşar təsvirləri haqqında danışirlər.

Hər iki tapşırıq şagirdlərin şifahi nitq bacarıqlarının inkişafına kömək edir.

Oxuyub-qavrama

2.2.2. "Bayraqlar" mətni. Qruplarla oxu.

Şagirdlər üç qrupa ayrılır, müəllim mətni ayrılmış hər hissəsini bir qrupa verir. Şagirdlər mətni oxuyur, yeni məlumatları qeyd edir və təqdimat hazırlayırlar. Mətn oxunduqdan sonra verilmiş məlumatlarla şəkillərin uyğunluğu müzakirə edilir. Yeni sözlər izah edilir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər mətn əsasında məlumatları tamamlayırlar, bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab:

Türkmənistan və Pakistan bayrağındakı yaşıl rəng islam dövləti olduğunu bildirir.

Türkmənistan bayrağındakı naxışlar mədəniyyəti ifadə edir.

Argentina bayrağındakı yaşıl rəng işıqlı gələcəyə işarədir.

Polşa bayrağındakı qırmızı rəng azadlıq rəmzidir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş məlumatları oxuyurlar və bayraq təsvirləri ilə uyğunlaşdırırlar. Tapşırıq oxuyub-qavrama bacarığının inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab: 1-C, 2-B, 3-A.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətndən əldə etdikləri məlumatlar əsasında tapşırığı yerinə yetirirlər. Tapşırıq vasitəsilə mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: B. Hər iki bayraqda yaşıl rəng islami ifadə edir.

2.2.3. Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər mətnin tərkib hissələrini ayırır, girişdən əsas hissəyə keçid təşkil edən cümləni müəyyən edirlər. Tapşırıq şagirdlərin mətnin tərkib hissələri, onların əlaqələndirilməsi üzrə bilik və bacarıqların möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: Bayraqların üzərindəki təsvirlər hər bir xalqın mənəvi dəyərləri, dini, təbii sərvətləri ilə bağlıdır.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər mətnin əsas hissəsindəki məlumatlara diqqət edirlər. Burada məlumatlar 3 yerə ayrılmışdır. Bu məlumatların necə qruplaşdırıldığını müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: Bayraqların rənginə və üzərindəki təsvirlərə əsasən.

Tapşırıq E (dərslük). Şagirdlər mətnin əsas hissəsindəki məlumatlara uyğun yarımbaşlıq düşünürlər. Əvvəlki tapşırıqda məlumatların qruplaşması haqqında müzakirə aparılmışdır. İndi isə ayrılmış 3 abzası adlandırırlar. Tapşırıq mətnin məzmunu və strukturu üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə, yaradıcı bacarıqların inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab: Bayraqlardakı əsas rənglər. Günəş, aypara və ulduz təsviri. Bitki, heyvan və quş təsvirləri.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Şagirdlər D və E tapşırıqlarından əldə etdikləri biliklər əsasında yaddaş xəritəsini tamamlayır. Öncəki tapşırıqda yazdıqları yarımbaşlıqlara uyğun olaraq qeydlər götürür və yazırlar.

Tapşırıq qeydgötürmə bacarığının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Danışma

1.2.2. Tapşırıq Ə (dərslük). Qruplarla iş. Müəllim şagirdləri 4 qrupa ayırır. Hər qrupa bir öl-

kənin gerbi təqdim edilir. Qruplar mətndən əldə etdikləri və bildikləri məlumatlar əsasında gerblər üzərindəki təsvirlərin mənasını təxmin edib yazırlar. Hər bir qrup öz təxminlərini təqdim edir. Təqdimatdan sonra müəllimin nümayiş etdirdiyi dəqiq məlumatlarla təxminlər müqayisə edilir.

Tapşırıq şagirdlərdə təxmin etmə, məntiqi düşünmə bacarığının inkişafına imkan yaradır. Eyni zamanda şagirdlərdə birgə işləmək, əməkdaşlıq, ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Gerblərdəki təsvirlərin mənası haqqında məlumat.

Avstraliya - Rəsmi olaraq "Birlik Gerbi" adlandırılan bu gerb Avstraliya Birliyinin rəsmi simvolidir. Avstraliyanın altı əyalətinin simvollarını əks etdirən bir qalxan, yerli Avstraliya heyvanları kenquru və emu tərəfindən tutulur. Qalxanı üstələyən yeddiqışəli Birlik Ulduzu da əyalətləri və əraziləri təmsil edir.

İspaniya - İspaniyanın gerbi ölkəni və ispan millətini təmsil edir. Dizaynında İspaniyanı, kral tacını, ölkənin azadlığını təmsil etməsi üçün bir neçə detallardan istifadə edilir. İspaniyanın milli şüarı gerbdə öz əksini tapır: "Plus Ultra" – "Daha da o tərəfə" deməkdir. Gerbin ortasında yerləşən qalxandakı rəmlər keçmiş İspan krallığını, tac İspaniyada hakimiyyətin nəsildən nəsilə keçdiyini, sol və sağ künclərdəki dayaqlar İspaniyanın yerləşdiyi ərazini simvollaşdırır.

Azərbaycan Respublikası – Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi palıd budaqlarından və sünbüllərdən ibarət qövsün üzərində yerləşən şərq qalxanının təsvirindən ibarətdir. Qalxanın üstündə Azərbaycan Respublikası Dövlət bayrağının rəgləri fonunda səkkizqışəli ulduz, ulduzun mərkəzində alov təsviri vardır.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin rəngli təsvirində ulduz ağ, alov qırmızı, palıd budaqları yaşıl, sünbüllər sarı rəngdədir. Qalxanın və ulduzun sağaqları, habelə qalxanın düymələri və palıd qozaları qızıldır.

RƏMZİ MƏNASI

Qalxan - müdafiə;

Üçrəngli dairəvi xətlər - bayraq;

Dairəvi xətlərin üstündəki səkkizqışəli ulduz - günəş;

Səkkizguşəli ulduzun ortasındakı alov diləri - Odlar Yurdu;

Sünbüllər - bolluq;

Palıd budaqları - uzunömürlülük rəmzidir.

Şimali Kipr Türk Respublikası - Zeytun budağına ölkənin bölgələrini təmsil edən 5 zeytun qoyuldu. Gerbdə qanadları açıq, uçuş vəziyyətində və başı yuxarı olan bir göyərçin var. Bu göyərçin onların inkişafa açıq olduğunu, məqsədlərinin irəliləyiş və inkişaf olduğunu göstərir. Mis rəngli qalxan, Kiprin tarixboyu mislə zəngin bir ölkə olmasının simvoludur. Zeytun budağı "Kipr Türklərinin sülh üçün göstərdikləri cəhdlərinin rəmzi" olaraq xarakterizə olunur.

Dəfnə yarpağı ilə tac və ya çələng şəklində olan dəfnə dəstəsi əfsanələrində yer alan dəfnə yarpaqlarının məskunlaşma mədəniyyətinin simvolu olaraq təmsil olunur.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Şəkil üzrə fikirlərini ifadə edir və əsaslandırır.	Tap. A, B (dərslük)
Mətndəki məlumatlarla bağlı suallara cavab verir.	Tap. C (dərslük) Tap. A, B (iş dəftəri)
Keçid cümləni müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük)
Əsas hissədəki məlumatları qruplaşdırır və yaddaş xəritəsini tamamlayır.	Tap. D, E (dərslük) Tap. C (iş dəftəri)
Şəkillərdən əldə etdiyi məlumatlar əsasında yazılı təqdimat hazırlayır.	Tap. Ə (dərslük)

Növbəti dərslə hazırlıq. Müəllim növbəti dərslə dərslükdəki Ç tapşırığının (səh. 100) yerinə yetirilməsi üçün şagirdlərə "Bayraqlar" mövzusunda divar qəzeti hazırlamaq üçün araşdırma verir. Divar qəzetində müxtəlif rubrikalar üçün məlumatlar toplamağı tapşırır. Bunlar şeir, müxtəlif ölkələrin bayraqları haqqında məlumat, maraqlı faktlar və s. ola bilər.

3-cü dərsl. Qrafik informasiyanın yazıya çevrilməsi

• Dərslük: səh. 100 • İş dəftəri: səh. 66

Təlim məqsədləri

- Verbal-qrafik informasiyanı (məlumat vərəqi, cədvəl, sxem) mənimsədiyini nümayiş etdirir (st. 2.2.2).
- Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır (st.3.1.2).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st.3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar əsasında müzakirə.
2	Oxuyub-qavrama	Şəkil üzrə danışma, sualları cavablandırma.
3	Yazı	İnformativ mətn yazma. Divar qəzeti hazırlama.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərə I sinifdə keçdikləri məlumatı xatırladır: Bakının gerbi təqdim edilir. Bakının gerbini xatırlayırsınızmı? Gerbdə hansı təsvirlər öz əksini tapmışdır? Təsvirlərin mənasını xatırlayırsınızmı?

Oxuyub-qavrama

2.2.2. Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlərə Bakının ilk gerbi təqdim edilmişdir. Onlar gerbdəki təsvirlərin mənasını təxmin edir, sonra isə verilmiş məlumatlarla uyğunlaşdırırlar. Tapşırıq şagirdlərin məntiqi düşünmə, oxuyub-qavrama bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab: pələng – 3-cü, alov dilimləri – 4-cü, dəvə – 1-ci, lövbər – 2-ci məlumatları əks etdirir.

Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlərə Şəki və Quba şəhərlərinə məxsus gerblər verilmişdir. İlkin olaraq müəllim bu şəhərlərin nə ilə məşhur olduğu, burada insanların məşğuliyyəti haqqında müzakirə aparır. Sonra isə şagirdlər

gerbdəki təsvirlər əsasında sualları cavablandırırlar. Tapşırıq həm oxuyub-qavrama bacarığının inkişafına, həm də bildikləri məlumatlarla yeni məlumatların əlaqəsinə imkan yaradır.

Qeyd: Müəllim şagirdlərin təxminlərini dəqiqləşdirmək üçün məlumat verir: Beşbarmaq dağının Xəzər dənizi ilə verilməsi dağın dənizçilər üçün mayak rolunu ifadə etdiyini göstərir.

Düzgün cavab: 1. Pələng və alov dilimləri hər iki şəhərin gerbində təsvir edilmişdir. 2. Şəkiddə ipəkçilik inkişaf etdiyi üçün verilmişdir. 3. Quba şəhərinin gerbində sünbül bolluğu ifadə edir.

Yazı

3.1.2. Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər məlumat vərəqlərindən əldə etdikləri məlumatlar əsasında “Şəhərlərimizin gerbləri” mövzusunda informativ mətn yazırlar. Burada mətni yazarkən məlumatı seçmək və ardıcılıqla təqdim etmək bacarığı inkişaf etdirilir. Şagirdlərdə məlumatları ümumiləşdirmə və qruplaşdırma bacarıqları möhkəmləndirilir.

Qeyd: Müəllim yazıdan əvvəl mətnin məzmun və strukturunu qiymətləndirmək üçün meyarlar təqdim edir. Şagirdlər yazılarını meyarlar əsasında qiymətləndirirlər.

Meyarlar	Bəli	Qismən	Xeyr
Mətnə giriş hissə öz əksini tapmışdır.			
Mətnə keçid cümlədən istifadə olunub.			
Əsas hissəyə uyğun məlumatlar doğru yazılmışdır.			
Sonluq hissədə uyğun ifadədən istifadə olunub.			
Mətnin sonluq hissəsi doğru tamamlanmışdır.			

Şagirdlərin qurduqları mətn belə ola bilər:

Giriş hissə: Hər bir şəhərimizin özünəməxsus gerbi vardır. Bəzi şəhərlərimizdə oxşar təsvirlər də öz əksini tapmışdır.

Bəs bu təsvirlər nəyi ifadə edir?

Əsas hissə: Bakı şəhərinin gerbindəki alov dilimləri Bakının neft və qaz buruqları ilə zəngin olduğunu göstərir. Lövbər isə Bakının liman şəhəri olduğunu ifadə edir. Gerbin üzərindəki dəvə şəhərin karvan yollarının üstündə yerləşdiyini bildirir. Pələng isə güc, qüdrəti ehtiva edir.

Şəki və Quba şəhərlərində də pələng və alov dilimləri əks olunmuşdur. Bu təsvirlər paytaxt şəhərinin gerbindəki təsvirləri əks etdirir. Şəkiddə ipəkçiliyin inkişafı, şəhərin öz ipəyi ilə tanınması isə tut ağacı və barama təsvirləri ilə ifadə olunmuşdur.

Quba şəhərinin gerbində dənizçilər üçün mayak rolunu ifadə edən Beşbarmaq dağı və Xəzər dənizini simvolizə edən mavi dalğalı xətlər təsvir olunmuşdur. Sünbül isə bu ərazidə çörəyin bolluğundan xəbər verir.

Bir sözlə, gerblərin üzərindəki təsvirlər şəhərlərin yerləşdiyi ərazi, orada yaşayan insanların məşğuliyyəti haqqında bizə məlumat verir.

Müəllimin nəzərinə! İş dəftərindəki tapşırıqlar divar qəzetinə hazırlıq məqsədi daşıyır və dərslərdəki Ç tapşırığından əvvəl işlədilməsi tövsiyə edilir.

3.1.3. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər divar qəzeti hazırlamaq üçün öz təkliflərini yazırlar.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş nümunələrlə rubrikaları uyğunlaşdırırlar.

Düzgün cavab: Sitat- məşhur deyimlər, şeir – şairlərin gözü ilə, məlumat – bu, maraqlıdır.

Tapşırıqlar şagirdlərin divar qəzeti haqqında biliklərinin xatırlanmasına imkan yaradır.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq yaradıcı bacarıqların və təxəyyülün inkişafına xidmət edir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Müəllim şagirdləri qruplara ayırır. Şagirdlər öncədən araşdırdıqları məlumatlar əsasında divar qəzeti hazırlayırlar. Onlar ilkin olaraq ayrı-ayrı əldə etdikləri məlumatları oxuyur, təhlil edir və qruplaşdırırlar. Əldə etdikləri məlumatlara uyğun rubrikalar düşünürlər. Son olaraq isə hazırladıqları divar qəzetini təqdim edirlər.

Tapşırıq şagirdlərin təhlil və ümumiləşdirmə, araşdırma, yaradıcı, əməkdaşlıq bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Məlumat vərəqindən əldə etdiyi məlumatları təqdim edir.	Tap. A, B (dərslük)
Əldə etdiyi məlumatlar əsasında kiçikhəcmli informativ mətn yazır.	Tap. C (dərslük)
Araşdırma materialları əsasında divar qəzeti hazırlayır.	Tap. Ç (dərslük)

4-cü dər. Dil qaydaları. Defis

- Dərslük: səh. 101
- İş dəftəri: səh. 61

Təlim məqsədləri

- Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir (st.4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Defis və tire işarəsinin fərqi.
2	Dil qaydaları	Defis və tire işarəsinin işlənməsi. Durğu işarələrinin funksiyalarının şərh.
3	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tire işarəsini nə zaman istifadə edirik?

Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər verilmiş diaqradakı defis və tire işarələrinin fərqi izah edirlər.

Dil qaydaları

“Bunları bilməliyik” rubrikası. Şagirdlər artıq tire və defis işarəsi ilə tanışdırlar. İndi isə defis və tire işarəsinin fərqi, defis işarəsinin fərqli funksiyaları öyrədilir. Müəllim qaydaları şərh edir. Nümunələr təhlil olunur.

4.1.5. Tapşırıq B (dərslük). Şagirdlər dialoqda səhv verilmiş defis və tire işarələrini müəyyən edir, fikirlərini defis işarəsinin funksiyalarına görə əsaslandırırırlar. Tapşırıq dil qaydasının mənimsənilməsinə xidmət edir.

Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər defislə yazılan mürəkkəb sözləri seçib yazırlar. Tapşırıq dil qaydasının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq Ç (dərslük). Şagirdlər hərflə verilmiş sayları rəqəmlə ifadə edib cümlələri köçürürlər. Bu zaman defis işarəsinin işlənməsinə diqqət yetirirlər. Tapşırıq dil qaydasının möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Tapşırıq D (dərslük). Şagirdlər şəkil əsasında yarımçıq verilmiş dialoqu tamamlayırlar. Burada tire işarəsinin işlənməsinə diqqət yetirirlər. Tapşırıq həm dil qaydasının möhkəmlənməsinə, həm də şagirdlərin yaradıcı bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab:

Dialoq belə ola bilər:

- Hörmətli vətəndaş!
- Buyurun, cənab polis.
- Siz yol hərəkəti qaydasını pozmusunuz. Burada velosipeddən istifadə etmək qadağandır.
- Bağışlayın, yoldaş polis.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətnə buraxılmış defis və tire işarələrini bərpa edirlər. Tapşırıq vasitəsilə dil qaydasını nə dərəcədə mənimsədiklərini nümayiş etdirirlər.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər mətnə işlənən defis və tire işarələrinin funksiyalarını şərh edirlər.

Düzgün cavab: Sayların ərəb rəqəmləri ilə yazılışında, mürəkkəb sözlərin arasında.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Mətnə işlənən üç nöqtənin funksiyasını izah edirlər.

Düzgün cavab: Fikrin bitmədiyini bildirir.

Tapşırıq Ç (iş dəftəri). Şagirdlər qarışıq verilmiş sözlərdən cümlələr qurur və uyğun durğu işarələri ilə tamamlayırlar. Tapşırıq cümlə qurmaq vərdişinin və durğu işarələri üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

Düzgün cavab: Bəh-bəh, necə xoş ətri var! Körpələr daha çox hansı nəğməni sevirlər? Mən Azərbaycanı qarış-qarış gəzmək istəyirəm.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Durğu işarələrinin funksiyasını izah edir.	Tap. B (dərslük) Tap. A, B, C (iş dəftəri)
Durğu işarələrindən yerində istifadə edir.	Tap. C, Ç (dərslük) Tap. Ç (iş dəftəri)

1-ci dərs. İşarələr dili

• Dərslik: səh. 102-103 • İş dəftəri: səh. 68

Təlim məqsədləri

- İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir (st.2.2.2).
- İnformativ mətndəki fakt və fikirlərdən çıxış edərək müəllifin məqsədini müəyyən edir (2.2.4).
- Qrafik informasiyanı yazıda rabitəli cümlələr şəklində təqdim edir (st.3.1.3).
- Qeyd götürməklə dinləyir (st.1.1.1).
- Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikir və faktları müəyyənləşdirir (st.1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Şəkil üzrə danışma.
2	Oxu	"İşarələr dili" mətninin oxusu.
3	Oxuyub-qavrama	Mətn məzmunu üzrə iş.
4	Dinləmə	Dinləmə mətni əsasında qeydgötürmə və tapşırıqları yerinə yetirmə.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Müəllim sual verir: Jest nədir? Jestlərdən nə üçün istifadə edilir? Şagirdlər şəkillərdə verilmiş jestlərin mənası haqqında danışırlar. Başqa hansı jestləri tanıyırsınız?

Düzgün cavab: Şəkillərdə birlik, alqışlamaq, güc, təslim olmaq ifadəsi verilib.

Oxuyub-qavrama

2.2.2 "İşarələr dili" mətni. Növbəli oxu.

Oxu fəaliyyətinə keçməzdən əvvəl müəllim şagirdlərin diqqətini şəkillərə yönləndirir. Şəkillərdəki jestlərin mənasını təxmin edirlər.

Sonra isə mətn oxunur. Mətn oxunduqca əsas faktlar müzakirə edilir.

Tapşırıq B (dərslik). Tapşırıq şagirdlərin mətni necə qavradıqlarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Düzgün cavab: Bəzi ölkələrdə qələbə işarəsi nəqliyyatı dayandırmaq üçündür.

Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər mətndəki məlumatlar əsasında fikirləri tamamlayırlar. Bununla da mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: Kəşfiyyatçılar jestlərdən istifadə edirlər, çünki səssiz informasiya ötürə bilirlər. Dalğıcılar jestlərdən istifadə edirlər, çünki su altında danışa bilmirlər. İdmanda xüsusi işarələrdən istifadə edirlər, çünki fərqli dillərdə danışan insanlar bir-birlərini anlamırlar.

2.2.4. Tapşırıq Ç (dərslik). Mətni yazmaqda müəllifin məqsədi müəyyən edilir. Tapşırıq mətndən ümumi nəticə çıxartma bacarığını inkişaf etdirir.

Düzgün cavab: Jestlərin mənası və əhəmiyyəti haqqında danışmaq.

Qeyd: Müəllim əlavə olaraq sual verə bilər: Başqa hansı sahələrdə jestlərdən istifadə edilir?

Tapşırıq A (iş dəftəri). Tapşırıqda şagirdlər verilmiş şəkillərlə cümlələri uyğunlaşdırırlar. Tapşırıq şagirdlərin mətndən öyrəndikləri məlumatları genişləndirir.

Yazı

3.1.3. Tapşırıq D (dərslik). Şagirdlər müxtəlif peşə sahələrinə aid jestləri cümlələrlə ifadə edib yazırlar. Tapşırıq mətndəki məlumatların möhkəmlənməsinə, oxuyub-qavrama bacarığının inkişafına xidmət edir.

Düzgün cavab:

1. Kəşfiyyatçı demək istəyir ki, dayan, gəlmə.
2. Polis demək istəyir ki, maşını saxla!
3. Dalğıcı demək istəyir ki, suyun dibinə enirəm.
4. Hakim demək istəyir ki, oyundan xaric olunursunuz.

Dinləmə

1.1.1. Tapşırıq E (dərslik). Tapşırığın yerinə yetirilməsi üçün müəllim dinləmə mətnini səsləndirir. Dinləmə mətni əsasında şagirdlər qeydlər götürürlər. Götürdüləri qeydlər əsasında ilk smayliyin yaranması haqqında təqdimat hazırlayırlar.

İlk smaylik

Mimika və jestlərin ifadəsi zamanı müxtəlif smayliklərdən istifadə edirik. İlk dəfə sarı gülümsəyən smayliki Amerika rəssamı Harvey Boll çəkib. Bu smayliyin qəribə yaranma tarixi var.

Belə ki, 1960-cı illərin əvvəllərində Amerika şirkətlərinin birində işçilərin iş rejimi çox yorucu və gərgin idi. İşləri ağır olduğundan onlar çox əsəbi və kədərli olurdular. Hər dəfə müştərilərlə görüşdükdə gülümsəməyi unudurdular. Bunu gören şirkət rəhbəri problemi həll etmək üçün yol axtarır. Düşünür ki, elə bir yol tapsın ki, işçilər gülümsəməyə məcbur olsunlar.

Bu məqsədə nail olmaq üçün qeyri-adi reklam kampaniyası keçirmək qərarına gəlir. Burada yadda qalan bir simvoldan istifadə olunmasını istəyir. Bunun üçün rəssam Harvey Bolla müraciət edir. Problemin gülümsəməklə bağlı olduğunu gören Boll “gülümsəyən üz” smayliki yaradır. O bunu cəmi on dəqiqə ərzində düşünüb hazırlayır. Rəssamın ideyasını bəyənen şirkət rəhbəri smaylikdən döş nişanı hazırlatdırır. Bu nişanı bütün şirkət işçilərinə paylayır. Hər dəfə işçilərin üzərində gülümsəyən üz nişanını gören müştərilər bunu çox bəyənilirlər. Hətta onlar özləri üçün də smayliki sifariş edirlər. Beləcə, ilk smaylik insanlar arasında tanınmağa başlayır.

Sonralar smaylik “Xoş gününüz olsun” şüarı ilə bütün dünyada məşhurlaşır. Bu gün hər kəs bu smaylikdən istifadə edir.

1.1.1. Tapşırıq B (iş dəftəri). Dinləmə mətni əsasında doğru və yanlış məlumatlar müəyyən edilir. Tapşırığı yerinə yetirməklə şagirdlər mətni diqqətlə dinlədiklərini nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: 1-Y, 2- D, 3- Y, 4-D, 5- Y.

Tapşırıq C (iş dəftəri). Tapşırıq şagirdlərin yaradıcı bacarıqlarının və təxəyyülünün inkişafına xidmət edir.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Mətni oxuyarkən əsas faktları müəyyən edir.	“İşarələr dili” mətni
Mətnin məzmunu ilə bağlı sualları cavablandırır.	Tap. B, C, Ç (dərslik)
Şəkillər əsasında verilmiş informasiyanı cümlələr şəklində ifadə edirlər.	Tap. D (dərslik) Tap. A (iş dəftəri)
Mətni dinləyir və qeydlər götürür.	Tap. E (dərslik)
Dinləmə mətninə uyğun olan və olmayan məlumatları müəyyən edir.	Tap. B (iş dəftəri)

Növbəti dərsə hazırlıq. Müəllim növbəti dərsdə dərslikdəki D tapşırığının (səh. 104) yerinə yetirilməsi üçün şagirdləri qruplara ayırır. Hər qrupa bir mövzuda işarə və simvolların şəkillərini toplamağı və ya çəkməyi tapşırır: 1. Qrup – evdə təhlükəsizlik qaydaları, 2. Qrup – düzgün qidalanma, 3. Qrup – yenidən istifadə və təbiətin müdafiəsi, 4. Qrup – virus və xəstəliklərdən qorunma.

2-ci dərs. Plakatda işarələrdən istifadə

- Dərslik: səh. 104
- İş dəftəri: səh. 69

Təlim məqsədləri

- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st.1.2.2).
- Qrafik informasiyanı yazıda rəhbərli cümlələr şəklində təqdim edir (st.3.1.3).
- Verbal və vizual məlumatlardan ibarət təqdimat materialı hazırlayır (st.3.1.3).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar əsasında müzakirə.
2	Danışma	Plakat əsasında müzakirə.
3	Yazı	Qrafik informasiyanı yazıya çevirmə. Mövzular üzrə plakat hazırlama.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Müəllim şagirdlərlə sual verir: Plakat nə üçün tərtib edilir? Plakat tərtib edərkən nələrə diqqət edirik?

Danışma

1.2.2. Tapşırıq A (dərslük). Şagirdlər verilmiş plakat üzrə suallar əsasında müzakirə aparırlar. Əsas diqqət plakatda istifadə olunan işarələrin mənasına yönəlir. Tapşırıq plakat üzrə biliklərin yada salınması, oxuyub-qavrama bacarığının inkişafına xidmət edir.

Tapşırıq B (dərslük). Plakatda məlumatların işarələrlə verilməsinin əhəmiyyəti müzakirə edilir.

“Diqqət et” rubrikası. Şagirdlər artıq plakat və onun tərtibi haqqında müəyyən bilik və bacarıqlara yiyələniblər. İndi isə müəllim plakatda istifadə olunan işarələrin əhəmiyyətini şərh edir.

Yazı

3.1.3. Tapşırıq C (dərslük). Şagirdlər plakatda verilmiş məlumatları rabitəli mətnə çevirib yazırlar. Tapşırıq şagirdlərin yazı bacarığının inkişafına xidmət edir.

Rabitəli mətn belə ola bilər:

İnsan bədəninin 75 faizini su təşkil edir. Buna baxmayaraq gün ərzində bir adam 8 stəkan su qəbul etməlidir. Bəs niyə bu qədər suya ehtiyacımız var?

İnsanın gün ərzində qəbul etdiyi su onun sağlamlığına müsbət təsir göstərir. Belə ki, lazımi miqdarda su qəbul edən insan özünü daha gümrah və xoş əhval-ruhiyyədə hiss edir. Eyni zamanda su beynin inkişafı və ürək sağlamlığı üçün xeyirlidir. Həmçinin su insan çəkisinin normada qalmasına kömək edir. İnsanın oynaqlarının sağlam olmasına, hərəkət etməsinə imkan yaradır. Su həm də həzm prosesinə müsbət təsir edir.

Bütün bunları nəzərə alaraq deyə bilərik ki,

hər bir insan sağlam olmaq üçün gün ərzində yetəri qədər miqdarda su qəbul etməlidir.

3.1.3. Tapşırıq D (dərslük). Tapşırıq həm plakat hazırlamaq bacarığının, həm də işarə və simvolları istifadə üzrə biliklərin möhkəmlənməsinə xidmət edir. Şagirdlər 4 qrupa bölünür. Hər qrupa vatman kağızı və ya A3 vərəqi təqdim olunur, mövzulara uyğun plakat hazırlamaq tapşırılır.

1. Qrup üzvləri əvvəlcə mövzu ətrafında şüarlar düşünür, qeyd vərəqlərində yazırlar. Sonra müzakirə edərək plakat üçün uğurlu bir şüarı seçirlər.

2. Plakatda mövzuya uyğun hansı işarə və simvolları istifadə edəcəklərini müzakirə edirlər. Plakat üçün uyğun şəkillər seçirlər. Şəkli və mətni plakatda necə yerləşdirəcəklərini qərarlaşıdırırlar.

3. Plakatu yerləşdirmək üçün məkan haqqında müzakirə aparırlar. Müəllim kömək məqsədi ilə şagirdlərə müzakirə üçün sual verir: – Plakatu harada yerləşdirsək, daha çox insan görüb məlumatlı ola bilər? Şagirdlər müzakirə edərək plakat üçün uğurlu məkan seçirlər. Müzakirə bitdikdən sonra qruplar işə başlayır. Sonda qrupların təqdimatı dinlənir.

Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş şüarlara uyğun işarələr çəkirlər. Tapşırıq təxəyyülün inkişafına xidmət edir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Şagirdlər plakatda təqdim olunmuş işarələr əsasında çimərlikdə davranış qaydalarını tərtib etməlidirlər. Tapşırıq qrafik informasiyanı yazıya çevirmə bacarığının inkişafına xidmət edir. Eyni zamanda şagirdlərdə qaydalar tərtib etmə bacarığının möhkəmlənməsinə imkan yaradır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Plakat əsasında mövzu üzrə danışır.	Tap. A, B (dərslük)
Plakatda verilmiş məlumatları rabitəli mətnə çevirib yazır.	Tap. C (dərslük) Tap. B (iş dəftəri)
Verilmiş mövzular üzrə plakatlar hazırlayır.	Tap. D (dərslük)

3-cü dər. Buta

- Dərslik: səh. 105
- İş dəftəri: səh. 70

Təlim məqsədləri

- İnformativ məndəki əsas faktları müəyyən edir (st.2.2.2).
- Əldə etdiyi məlumatlara əsasən məndəki fakt və fikirlərin həqiqətə uyğunluğunu müəyyən edir (st. 2.2.5).
- İnformativ məndəki fakt və fikirlərdən çıxış edərək müəllifin məqsədini müəyyən edir (st.2.2.4).
- Verbal və qrafik materialları (şəkil, sxem, xəritə və s.) şərh etməklə mövzu üzrə danışır (st.1.2.2).
- Qeyd götürməklə dinləyir (st.1.1.1).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Suallar əsasında müzakirə.
2	Oxuyub-Qavrama	Buta mətninin oxusu. Mətnin məzmunu üzrə iş.
3	Danışma	Şəkil üzrə danışma.
4	Dinləmə	Dinləmə mətni əsasında qeyd götürmə.
5	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Müəllim buta formalı müxtəlif əşya şəkilləri nümayiş etdirir. Şagirdlər buta haqqında bildiklərini danışırlar.

Oxuyub-qavrama

2.2.2. "Buta" mətni. Növbəli oxu.

Mətn oxunur. Mətn oxunduqca əsas faktlar müzakirə edilir.

2.2.5. Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər məndə verilmiş mülahizələrə yenidən diqqət yetirirlər. Hansı fikrin həqiqətə uyğun olduğunu müzakirə edirlər. Tapşırıq şifahi nitqin inkişafına xidmət edir.

2.2.2. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər verilmiş fikirləri əsaslandırmaq üçün məndən uyğun məlumatları seçib yazırlar.

Düzgün cavab: Buta alov diliminə bənzəyir. Xalçalardakı tovuzquşu təsviri sonralar buta təsviri ilə əlaqələndirilmişdir. Buta müqəddəs hesab edilən 9 rəqəminə bənzədilir.

2.2.4. Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər "Buta" mətninin mövzusunu müəyyən edirlər. Mətni yazmaqda müəllifin məqsədini söyləyirlər. Bununla mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirirlər.

Düzgün cavab: Mətni yazmaqda müəllifin məqsədi buta naxışının yaranması haqqında müxtəlif mülahizələri araşdırmaqdır.

Danışma

1.2.2. Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər bildikləri məlumatlar əsasında xalçalar üzərindəki naxışların mənası haqqında danışırlar.

1.1.1. Tapşırıq D (dərslik). Tapşırıqın yerinə yetirilməsi üçün müəllim dinləmə mətnini səsləndirir. Şagirdlər məndən qeydlər götürürlər.

Naxışların dili

Xalçalar üzərində müxtəlif naxışlardan istifadə edilir. Belə hesab olunur ki, hər bir naxış müəyyən bir sözü ifadə edir və hər birinin öz mənası var. Bəs bu naxışları necə fərqləndirirlər?

Xalçalarda ən çox istifadə edilən naxışlar həndəsi elementli naxışlardır. Bu tip naxışlar çox sadə formaya malikdir. Məsələn, dairə günəşi ifadə edir.

İkinci ən geniş istifadə olunan naxışlar nəbati naxışlardır. Nəbati naxışlar güllərdən (lalə, qızılgül, süsən, qərənfil və s.) və ağaclardan (nar, palıd, sərv və s.) ibarət olan naxışlardır.

Bundan başqa, heyvan motivli naxışlar da geniş yayılmışdır. Belə naxışlarda heyvan və quşların sadə təsvirləri verilir. Quş ornamentləri içərisində – tovuzquşu, göyərçin, bülbül, heyvan ornamentləri içərisində – ceyran, əjdaha ən qədim naxışlardandır.

Son olaraq deyə bilərik ki, bütün bu naxışlar insanların gündəlik həyat tərzini, məşğuliyyətini, dinini özündə əks etdirir, xalqın yaşayışı haqqında məlumat verir.

Tapşırıq B (iş dəftəri). Tapşırıq vasitəsilə mətni diqqətlə dinlədiyini nümayiş etdirir.

Düzgün cavab: 2, 1, 3.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Məndən əsas məlumatları seçir.	Tap. A (dərslik)
Həqiqətə uyğun olan mülahizələri əsaslandırır.	Tap. B (dərslik)
Mətni yazmaqda müəllifin məqsədini müəyyən edir.	Tap. C (dərslik)
Məndəki faktlara əsasən verilmiş fikirləri əsaslandırır.	Tap. A (iş dəftəri)
Mətni dinləyir və qeyd götürür.	Tap. D (dərslik)
Məlumatlara uyğun təsvirləri seçir.	Tap. B (iş dəftəri)

4-cü dər. Ümumiləşdirici təkrar

- Dərslik: səh. 106
- İş dəftəri: səh. 71

Təlim məqsədləri

- Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir (st.4.1.5).
- Məqsəddən asılı olaraq nəqli, sual, əmr cümlələri qurur (st.4.1.4).
- O, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün düzgün işlənmə qaydasını müəyyən edir (st. 4.1.5).
- Durğu işarələrinin funksiyasını müəyyən edir (4.1.5).

Dərsin qısa planı

1	Mövzuya yönəltmə	Sual üzrə müzakirə.
2	Dil qaydaları	Cümlələrə uyğun durğu işarələrini müəyyən etmə. Sual cümləsi qurma. Durğu işarələrinin funksiyasını izah etmə və yerini müəyyənləşdirmə.
3	Oxuyub-qavrama	Mətn üzrə sualları cavablandırma. Mətnə şərh yazma. Dialog qurma.
4	Formativ qiymətləndirmə	

Mövzuya yönəltmə

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər verilmiş cümlələrə uyğun durğu işarələrini müəyyən edirlər və fikirlərini əsaslandırırlar.

Düzgün cavab: 1. sual, 2. nida, 3. sual, 4. nöqtə, 5. nida.

4.1.5. Tapşırıq B (dərslik). Cümlələrdə fərqləndirilmiş sözləri sual sözləri ilə əvəz edib sual cümlələri qururlar. Tapşırıq cümlə qurma vərdişinin inkişafına xidmət edir

4.1.5. Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər o, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün yerini müəyyənləşdirir və funksiyasını izah edirlər.

4.1.4. Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər verilmiş nümunələrə uyğun üç nöqtənin funksiyasını izah edirlər.

Düzgün cavab: 1- Sitatın ixtisar olduğunu göstərir, 2 və 3 danışanın həyəcanlı olduğunu ifadə edir.

4.1.5. Tapşırıq D (dərslik). Şagirdlər buraxılmış yerlərdə durğu işarələrini bərpa edərək

mətni köçürürlər. Tapşırıq durğu işarələrinin işlənmə qaydası ilə bağlı biliklərin yoxlanılmasına xidmət edir.

4.1.5. Tapşırıq A (iş dəftəri). Şagirdlər mətni oxuyurlar və mətn üzrə tapşırıqları yerinə yetirirlər. İş dəftərindəki tapşırıqlar oxuyub-qavrama bacarığının, filoloji anlayışların və dil qaydası üzrə biliklərin yoxlanılmasına imkan yaradır.

Sual 1. Mətni diqqətlə oxuduqlarını nümayiş etdirir.

Sual 2. Sonluq hissənin başladığı ifadənin müəyyən edilməsinə xidmət edir.

Sual 3. Şagirdlər mətnin məzmununu iki cümlə ilə yazırlar.

Düzgün cavab: Mətnə kenqurunun niyə belə adlanması ilə bağlı rəvayət verilmişdir. Mətn kenquru sözünün necə yarandığını araşdırır.

Sual 4. Bu əvəzliyindən sonra vergülün işlənmə qaydasını yoxlayır.

Sual 5. Burada ingilislərin və yerli sakinlərin nitqlərini dialoqa çevirib yazırlar.

Dialog təxmini belə ola bilər:

İngilislər soruşur:

- Bu heyvanın adı nədir?

Yerli sakinlər:

- Kenquru

- Aaa kenquru, aydındır.

Formativ qiymətləndirmə

Şagirdlərin bilik və bacarıqları aşağıdakı meyar və materiallar vasitəsilə qiymətləndirilir.

Meyarlar	Materiallar
Cümlələrə uyğun durğu işarəsini müəyyən edirlər.	Tap. A (dərslik)
Sual cümlələri qurur.	Tap. B (dərslik)
O, bu əvəzliliklərindən sonra vergülün yerini müəyyən edir.	Tap. C (dərslik)
Üç nöqtənin funksiyasını izah edir.	Tap. Ç (dərslik)
Uyğun yerlərdə durğu işarələrini bərpa edərək mətni köçürür.	Tap. D (dərslik)

I yarımil üzrə ümumiləşdirici təkrar

• Dərslik: səh. 107 • İş dəftəri: səh. 72-78

I yarımilin sonunda dərslik və iş dəftərində 4-cü sinifdə keçilən dil qaydaları və filoloji anlayışlarla bağlı təqdim olunan tapşırıqlar müvafiq standartların nə dərəcədə reallaşdığını yoxlamağa imkan verir. Tapşırıqlar, əsasən, oxu və dil qaydalarını əhatə edir. Həmçinin oxu (söz ehtiyatı), dinləmə və yazı məzmun xətti üzrə mənimsənilən bir sıra filoloji anlayışlarla bağlı tapşırıqlar da verilmişdir. Tapşırıqlar təbii xarakterlidir və şagirdlərin nitq bacarıqlarını üzə çıxarır. Dərslikdə verilən bir sıra tapşırıqlar kollektiv şəkildə müzakirə yolu ilə yerinə yetirilə bilər. Fərdi yerinə yetirilən tapşırıqların sonda ümumi siniflə müzakirə edilməsi məqsəda uyğundur. Tapşırıqlar aşağıdakı təlim məqsədlərinin reallaşdırılmasına xidmət edir

Tapşırıq A (dərslik). Şagirdlər dil qaydaları üzrə keçdikləri mövzuları xatırlayırlar.

Düzgün cavab: 1. D, 2. Y, 3. D, 4. D, 5. D.

2.1.2. Tapşırıq B (dərslik). Şagirdlər frazeoloji ifadələri bir sözlə əvəz edib yazırlar.

Düzgün cavab: 1. Bu mənzərəni görəndə sevindim. 2. Babam bağda işləyəndən sonra yorulmuşdu. 3. Aynur yalan söylədiyi üçün utandı. 4. Anam bu xəbəri eşidəndə kədərləndi. 5. Rauf uzun müddət danışmadı.

4.1.5. Tapşırıq C (dərslik). Şagirdlər verilmiş cümlələri azaltma və ya çoxaltma dərəcəsində işlədib yazırlar.

Düzgün cavab:

2. Ağappaq. 3. Açıq mavi. 4. Kəmşirin. 5. Tərtəmiz.

4.1.4. Tapşırıq Ç (dərslik). Şagirdlər baş üzvləri müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: 1. Taxıl zəmis, dalğalanırdı.

2. Anarın anası, işləyir.

3. Günəş, boylandı.

4. Dəyirmançı, üyütdü.

5. Vətən, əzizdir.

6. Naxçıvan, şəhərdir.

4.1.5. Tapşırıq D (dərslik).

Düzgün cavab:

Tərkibində sifət var: gözəl qız, maraqlı kitab, böyük ölkə, şirin meyvə, yaxşı insan, rəng-bərəng güllər.

Tərkibində zərf var: astadan danışmaq, sürətlə qaçmaq, maraqla dinləmək, gözəl görünmək, ucadan gülmək, yaxşı oxumaq.

İş dəftəri: Dinləmə mətni. Üç mirvari.

Müəllim dinləmə mətnini səsləndirir.

Şagirdlər mətni dinləyirlər və mətn üzrə tapşırıqları yerinə yetirirlər.

Dinləmə mətni

Üç mirvari

Qədim zamanlarda Nardaran qalasının qırağında, Xəzər dənizinin sahilində tikilmiş bir evdə Piri baba adlı qoca ilə onun nəvəsi Gülbala olurdu. Baba və nəvə gün çıxandan gün batana qədər qonşuların bağ-bağatında işləyir, pis-yaxşı dolanırdılar.

Bir dəfə səhər tezdən yerindən qalxıb həyətdə düşən baba və nəvə qum üstündə qərribə ləpirlər gördülər. Bu ləpirlər böyük balıqqulağının izinə oxşayırdı. Piri baba ilə Gülbala bir-birinin üzünə heyrlə baxıb dinməz-söyləməz ləpirlərin izinə düşdülər. Gedib Xəzərin sahilində sal qayaya çatdılar... Gördülər ki, üç mirvari balıqqulağından çıxıb və qayanın üstündə qərar tutub. Piri baba nəfəsini dərib incinin birindən soruşdu:

– Adın nədir?

– Var-dövlət!

Gülbala babasının ətəyindən tutub dedi:

– Gəl bunu götürüb evimizə aparaq, bir dəfəlik yoxsulluğun daşını ataq!

Piri baba əlini qaldırdı, Gülbalanı səbirli olmağa çağırırdı.

– Qoy o birindən soruşaq! – deyə qoca ikinci dəfə tərəf döndü.

– Sənin adın nədir?

– Xoşbəxtlik!

– Ay baba, daha bundan gözəl nə olar?

– Gülbala sevincindən atılıb-düşdü.

– Gəl xoşbəxtliyi evimizə aparaq. Bizim də üzümüz gülsün, həmişə xoşbəxt olaq!

Piri baba üçüncü mirvariyyə müraciət etdi:

– Bəs sənin adın nədir?

– Dostluq, doğruluq!

– Bax, bala, yapış bundan, onu özümüzə aparaq!

– Niyə, ay baba? Quru dostluqdan, doğruluqdan nə çıxar?

– Dostluq, doğruluq quru, boş şey deyil. Bir gün var-dövlət əldən gedə bilər! Piri baba bir neçə tanışın adını çəkdi. Onların necə yoxsul-

laşdığını, əl açıb dilənməyə məcbur olduqlarını dedi. Piri babanın dedikləri Gülbalağın ağlına batdı. O soruşdu:

– Bəs xoşbəxtlik necə, baba?

– Oğlum, insan ne qədər xoşbəxt olsa da, bir gün qəfil bədbəxtlik baş verib onu çox ağır vəziyyətə sala bilər. Piri baba yenə də tanışlardan bir neçəsinin əvvəlcə xoşbəxt yaşadıklarından, sonra fəlakətə düşüb bədbəxt olduqlarından danışdı. Babanın gətirdiyi bu misallar nəvəni inandırıldı. Gülbala yenə soruşdu:

– Bəs dostluq, doğruluq necə, baba?

– Dostluq hər zaman sənə karına gələ bilər. Var-dövlətini itirib yoxsullaşanda həqiqi dost qolundan yapışar, dayaq olar. Qoymaz ki, sən boynuna torba salaraq ona-buna əl açıb dilənəsən. Doğru dost son tikəsini də sənənlə bölüşər. Sənsiz boğazından bir qurtum su da keçməz!..

Piri babanın müdrik misallarını diqqətlə dinləyən Gülbala sal qayaya qalxdı. Dostluq, doğruluq incisini götürüb bağrına basdı və aşağı düşdü, qaça-qaça evlərinə apardı...

Süleyman Rəhimov

Müəllimin nəzərinə! 1, 2 və 3-cü suallar faktoloji biliyin yoxlanılmasına xidmət edir.

Düzgün cavablar:

Sual 1. Sahildə

Sual 2. Bağban

Sual 3. 1. Var-dövlət – Birdəfəlik yoxsulluğun daşını ata.

2. Xoşbəxtlik! – Bizim də üzümüz gülsün, həmişə xoşbəxt olaq!

3. Dostluq – Dostluq hər zaman köməyinə gələ bilər. Var-dövlətini itirib yoxsullaşanda həqiqi dost qolundan yapışar, dayaq olar. Qoymaz ki, sən boynuna torba salaraq ona-buna əl açıb dilənəsən. Doğru dost son tikəsini də sənənlə bölüşər. Sənsiz boğazından bir qurtum su da keçməz!..

Sual 4. Mətnin ideyasını müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: B

Sual 5. Şagirdlər Piri babanın seçimlərinə uyğun cavabları müəyyən edirlər.

Düzgün cavab: Gələn var-dövlət bir gün gəldər. İnsanın həyatı daim xoşbəxt keçə bilməz.

Sual 6: Şagirdlər mətndəki məlumatlar əsasında mirvari, inci, balıqqulağı anlayışlarını fərqləndirir, söz ehtiyatı üzrə bilikləri möhkəmlənir. Eyni zamanda məntiqi düşünmə bacarıqlarını inkişaf edir.

Düzgün cavab: Mirvari və balıqqulağı yaxınmənalı sözlərdir.

Sual 7. Şagirdlər öz fikirlərini yazır və əsaslandırırlar.

İş dəftərində verilmiş informativ və bədii mətn üzrə tapşırıqlar oxuyub-qavrama bacarığının, filoloji anlayışlar, mətnin məzmun və struktur xüsusiyyətləri üzrə bilik və bacarıqların yoxlanmasına xidmət edir.

Informativ mətn: Şəki xan sarayı.

Şagirdlər “Şəki xan sarayı” informativ mətnini oxuyurlar və tapşırıqları yerinə yetirirlər.

Müəllimin nəzərinə! Tapşırıqlara başlamazdan əvvəl müəllim şagirdlərin diqqətinə çatdırır ki, ili əsrə çevirdiyimiz zaman ilin ilk iki rəqəminə baxırıq və 1 əlavə edərək əsrə çeviririk.

Sual 1. C

Sual 2. C

Sual 3. B

Sual 4. A

Sual 5. B

Sual 6. İkimərtəbəli sarayın divarları rəsmlərlə bəzədilib. Tavanı rəngbərəng naxışlarla örtülüdür.

Sual 7. B

Sual 8. C

Sual 9. B

Sual 10. Mətn Şəki xan sarayının memarlıq xüsusiyyətləri haqqında məlumat verir. Burada sarayın tikilmə məqsədi, tarixi və istifadəsindən də bəhs edilir.

Bədii mətn: Səxavətli ağac.

Sual 1. Meyvələrini təklif etdi. Budaqlarını təklif etdi. Gövdəsini təklif etdi.

Sual 2. Ağac fədakar idi, hər zaman dostunun xoşbəxt olması üçün çalışırdı. Oğlan eqoist idi, ancaq öz xoşbəxtliyini düşünürdü.

Sual 3. Ağac

Sual 4. B

Dil qaydaları üzrə tapşırıqlar.

Düzgün cavablar:

1. B 11. D

2. C 12. B

3. C 13. D

4. A 14. B

5. B 15. C

6. B 16. B

7. C 17. C

8. B 18. B

9. C 19. Rahat ev, rahat yaşamaq.

10. D 20. C

Tapşırıqlar aşağıdakı təlim məqsədlərinin reallaşdırılmasına xidmət edir.

Məzmun standartları	Təlim məqsədləri	Tapşırıqlar
2.1.2. Söz və ifadələrin həqiqi və ya məcazi mənasını fərqləndirir.	Kontekstdən çıxış edərək frazeoloji ifadənin mənasını müəyyən edir.	Tap. B (dərslük)
4.1.3. Cümlədə sözləri leksik-qrammatik xüsusiyyətlərinə uyğun işlədir.	Sifətlərə uyğun dərəcələri müəyyən edir.	Tap. C (dərslük) İş dəftəri səh.77-78. Sual 3
4.1.4. Mənimsədiyi qrammatik qaydalarla uyğun söz birləşməsi və cümlə qurur.	Cümlələrdə mübtəda və xəbəri müəyyən edir.	Tap. Ç (dərslük) İş dəftəri səh.77-78. Sual 14,16
4.1.4. Mənimsədiyi qrammatik qaydalarla uyğun söz birləşməsi və cümlə qurur.	İsmi və feili birləşmələri fərqləndirir.	Tap. D (dərslük) İş dəftəri səh.77-78. Sual 13,19,20
1.1.1. Dinlədiyi mətni anladığını nümayiş etdirir.	Dinlədiyi mətnin məzmununa uyğun olan (olmayan) fikir və faktları müəyyənləşdirir.	İş dəftəri səh.72.
2.2.2. Açıq şəkildə ifadə olunmuş informasiyanı mənimsədiyini nümayiş etdirir.	İnformativ mətndəki əsas faktları müəyyən edir.	İş dəftəri səh.73. Sual 1,2,3,4,5,6 İş dəftəri səh.75. Sual 1,2
2.2.3. Mətni məzmun, struktur, dil-üslub və obrazlar sistemi baxımından təhlil edir.	Mətnin tərkib hissələrini, struktur elementlərini onun məzmunu ilə əlaqələndirir.	İş dəftəri səh.74. Sual 7,8,9,10 İş dəftəri səh.75. Sual 2,3
4.1.2. Mənimsədiyi orfoqrafiya qaydalarını sözlərin yazılışında tətbiq edir.		İş dəftəri səh.77-78. Sual 1, 6, 9, 11, 12,15
4.1.3. Cümlədə sözləri leksik-qrammatik xüsusiyyətlərinə uyğun işlədir.	Əsas nitq hissələrinin (isim, sifət, say, feil, əvəzlilik) ümumi leksik-qrammatik xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	İş dəftəri səh.77-78. Sual 4,5,7,
4.1.5.Cümlədə müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir.	Məqsəddən asılı olaraq cümlələrin sonunda müvafiq durğu işarələrindən istifadə edir. Durğu işarələrinin funksiyasını müəyyən edir. O, bu əvəzliyindən sonra vergülün yerini müəyyən edir.	İş dəftəri səh.77-78. Sual 17,18

Pulsuz

LAYIHƏ